

Ar mums reikia tiek knygų, kiek jų šaly išeina kad ir per vienus metus?	p. 2
Šiuolaikinėje politinėje vaizduotėje krizė tapo beveik savaime suprantama būkle	p. 3
Galima kęsti, prašau man kęsti!	p. 4

Šaukimas

DAINA OPOLSKAITĖ

Jau beveik mėnuo, kai į mūsų kiemą kasdien įsuka pilkas automobilis.

Esu labai nepastabi – iš pradžių jam pasirodžius neatreipiau jokio dėmesio, bet laikui bėgant jau nebuvo kur dingti – folksvagenas pasirodydavo kasdien tiksliai tuo pačiu metu, kaip laikrodys, per patį vidurdienį negailestingai svilinant saulei, lėtai ir grakščiai pasisukdavo korpusu ir važiuodamas atbuline eiga įsitaisydavo automobilių aikštelės gilumoje. Laukdamas vairuotojas nė sekundę neužgesindavo variklio – tolygus, atkaklus urzgimas pamažu prasigraudavo man į smegenis ir po kurio laiko tarytum pakirdusi iš gilaus miego aš nori neroni pakeldavau galvą.

Gyvenu pirmame aukšte, mano darbo stalas stovi kaip tik prie lango į kiemą, prie jo sėdu kasdien maždaug nuo aštuonių ryto ir nepasikeliu iki antros valandos popiet, taigi anksčiau ar vėliau turėjau jį pastebėti. Pilkas automobilis, bet ne plieno ir ne sidabro spalvos. Labiau kapučino. Taip, kapučino. Pilkas su vos pastebimu rusvu atspalviu. Lėtai apskęs garbės ratą įsitaiso aikštelėje.

Šiandien aš vėl prie stalo ir vėl tas pats. Pusiaudienis, kelios minutės po dvyliktos. Įkyriai burzgia variklis. Pasąmonėje laikiu, kada užges. Žiūriu į atverstą dokumentą – ištaisą teksto dykynę – kompiuterio ekrane ir neketinu leistis lengvai išblaškoma. Bet vairuotojas, regis, irgi neketina nusileisti – burzgia kaip burzges. Tarytum norėtų priminti, kad kantriai laukia ir lauks, kiek reikės. Tai kvietimas, šaukimas, gerai, kad dar nesignalizuoja. Truputį susierzinu: sakykit, koks nenuovokumas, netgi įžūlumas! Juk dabar pats vidurdienis, pietų metas – šventas laikas, gal kas nuėjo pogulio, gal jau noji šeima apačioje kaip tik bando užmigdyti savo vaikelį. O laukiantysis po pat langais, regis, nepaiso nieko. Laukia savo žmogaus. Kol tas išeis, matot, įsės ir galės jį išsivežti. Kokiais ten reikalais. Tik tai jam terūpi. Į visa kita, kas tai bebūtų, kaip sakoma, tvanas ar maras, nusišpjaut.

Man reikia susikaupti ir dirbti toliau, tačiau ramybės jau nebe pirmą kartą ima neduoti įkyri mintis – ko visgi tasai folksvagenas lūkurioja? Kas tasai svarbus asmuo, kurio kasdien, vykdydamas savo misiją, atvažiuoja paimiti tuo pačiu laiku? Nesu smalsi, dėl to bėda – gerai nepažįstu šalia gyvenančių kaimynų. Nors jau aštuoneri metai pati čia gyvenu. Ir tai tik mano, ne jų kaltė. Jei būčiau nors kiek socialesnė, žmogiškesnė, labiau linkusi bendrauti ir domėtis aplinkiniais, palaikyčiau kokius nors ryšius – neabejoju, kad folksvagenas seniai nebūtų jokia paslaptis. Betgi gyvenu užsidariusi tiesiogine šio žodžio prasme, jei kas skambina į duris – neretai neatidarau. Išskyrus vieną kaimynę, arčiausiai esančią, už sienos. Kartais ji pati prisimena mane ir prisistato norėdama paklausti, ar pastebėjau, kad jau kuris laikas į pašto dėžutę niekas nebetema reklaminių bukletų. Beje, mūsų laiptinėje gyvena septyni šunys, įsivaizduojat, kaip jums tai? Gaurai ant laiptų! Vos man atsikrausčius ji iš karto paprašė įsukti į šviestuvą lemputę. Kitą kartą užsikirto jos buto spyna, kol sulaukė pagalbos, prasėdėjo pas mane kelias valandas ir tada sužinojau viską: kad neturinti nei vaikų, nei vyro, visas gyvenimas – tik jos vienos reikalas. Kad šluba palikusi dar jaunystėje po kraupios avarijos – buvo baisiai sutrenktas dubuo ir sulaužytos abi kojos. Viena taip ir neatsistatė. Taigi, protezas.

Reikia pasakyti, folksvagenas mane ėmė varginti. Smulkmena, bet erzina. Ilgainiui pagavau save jau net nepažvelgiant į laikrodį – ir taip aišku, kad pusiaudienis, dvylikta valanda. Išsiblaškiusi pakildavau nuo kėdės, kad nueičiau į virtuvę įsipilti stiklinės vandens ar užsikaisti kavos. Ir – stebuklas! – kiekvienąkart, vos man pakilus iš vietos, vairuotojas su savuoju paslaptingu keleiviu nepastebimai dingdavo tiesiog iš po panosės – nespėdavau sumoti, kaip ir kada. Grįždavau – tylą, automobilio kaip nebūta, vieta aikštelėje tuščia, po ją kaip niekur nieko trepena balandžiai.

Keliskart mėginau įžiūrėti, kas sėdi prie vairo, – deja, mašiną jis pastatydavo taip, kad beveik visada priekinį stiklą liete užliedavo spiginanti saulės šviesa, o skydelis nuo saulės būdavo nuleistas ir dengdavo veidą. Viskas, ką galėjau matyti, – tai rankos, gulinčios ant vairo. Bet ir tai – nebūčiau galėjusi pasakyti, vyro ar moters rankos. Žodžiu, nieko reikšmingo. Nieko, ką galėtum įsidėmėti.

Variklis burzgia kaip burzges, bet turiu, privalau jo nebegirdėti, atsiriboti. Laikau pakabinusi akis ekrane. Teksto autorius, sumanęs parašyti kelionių romaną, teigia, kad Mirties slėnis – su niekuo pasaulyje nepalyginama vieta. Nepanaši nė į jokią kitą, kur jam teko keliauti. O per gyvenimą keliauti teko daug. *Visur tvyro toks karštis, kad net degina akių obuolius. Odą peršti*

Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

nuo nepakeliamos kaitros. Prieš akis imu regėti mirgančius apskritimus – baltus, raudonus, tamsiai mėlynus ir oranžinius, spengia galvoje. Ar žmogus iš viso gali tai išverti? Bet turiu važiuoti toliau. Žinau tik viena: jei kas nors nutiktų automobiliui, jei jis sugestų ir tektų sustoti vietoje, rytojaus netektų pasitikti. Sužinau, kad Mirties slėnis yra Kalifornijoje, jis ilgas ir siauras, driekiasi daugiau kaip aštuoniasdešimt metrų žemiau jūros lygio. Pasirodo, tai karščiausias taškas mūsų planetoje, temperatūra jame kartais pakyla ir virš penkiasdešimt laipsnių pagal Celsijų. Beskaitant ima rodytis, kad man pačiai dega akių obuoliai, tad nejučia užsimerkiu. Krūpteliu ir net pašoku ant kėdės pasigirdus durų skambučiu. Kas gi daugiau, jei ne manoji kaimynė.

– Ar pastebėjote prisegtą raštelį skelbimų lentoje apačioje? Aha, aha. Ir vėl nutrauks karšto vandens tiekimą visai savaitei, nuo dvidešimt pirmos devintos valandos ryto. Vakar tikrai dar nebuvo, vadinas, pakabino šią dieną iš ryto, ne kitaip.

Padėkoju, kad manęs nepamiršo, kad rūpinasi.

– Kaip ir kiekvienais metais, užsuka jie mat. Gerai, kad orai leidžia tokius cirkus daryt, karšta, nėra kuo kvėpuot...

Kaimynė nueina burbėdama iš nepasitenkinimo, o aš grįžtu prie stalo, į Mirties slėnį. *Užeigos, kurioje apsi- stojau, savininkas Deilas ryte mane pasitinka su šypse-*

na: „Na, pasiruošę keliauti? Šiandien puiki diena, saulė antai jau kyla ir nepraeis nė kelių valandų, o jos kaitra jau leisis į daubą, į slėnį. Spėju, bus apie keturiasdešimt laipsnių.“ Deilo žmona patiekia man pusryčius – du Benedikto kiaušinius su skrebučiu ir stiprios kavos. Valgau gardžiai. Valgau taip, lyg tai būtų paskutiniai mano pusryčiai. Padėkoju ir išeinu. Mirties slėnyje kelias vinguriuoja tiesiai per kalvas. Keliautojų, tokių kaip aš, mažai. Rodos, kažką išvystu horizonte, rodos, tai žmogus, tačiau greičiausiai mane apgauna akys. Visgi kartais į orą pakyla smėlio ir dulkių kamuoliai – pravažiuoja vienas kitas automobilis.

Netikėtai pakėlus galvą ir metusi žvilgsnį pro langą negaliu patikėti savo akimis: ne kas kitas, o manoji kaimynė sunkiai prišlubavusi veria pilkojo folksvageno dureles! Atplėšusi jas dar prilaiko klubu – gėlėtos suknelės kraštas plakasi iš po jų – ir pagaliau vargais negalais įsėda įkeldama nesveikąją koją su protezu. Trinkteli durelės. Folksvagenas atsidūsta, trūkteli iš vietos ir lėtai išriedėjęs iš aikštelės pasuka dešinėn. Še tau kad nori! Štai ir visa paslaptis. Tas svarbus ir paslaptingas asmuo, kurį įsivaizdavau esant ir kurio kasdien buvo laukiama tiesiog su dieviška kantrybe, – viso labo ji, mano kaimynė? Negaliu nuslėpti su nuostaba sumišusio nemenko nusivylimo. O ko aš tikėjausi? Ir kas gi čia keisto? Žmogus sunkiai juda, maža ką, kad kviečiasi pagalbą, kai reikia kur nuvažiuoti.

Nereikėtų įsivaizduoti, kad Mirties slėnis – tai vieta, kybanti kažkur tarp dangaus ir žemės, tuo labiau kažkokia mistiška ar sunkiai pasiekama vietovė. Ne. Mirties slėnį lengvai galima pasiekti automobiliu, negana to – per dieną jų čia pravažiuoja toli gražu ne vienas kitas, nes visai netoli šios neįtikėtinai vienos gyvena žmonės, tai įprastai dalykas. Nėra abejonių, kelionių aprašymų romanai – itin įdomus žanras. Asmeniškai man jie kur kas įdomesni už detektyvus ar autobiografijas, ką ir kalbėti apie mokslinę fantastiką. Kita vertus, nedaug kas tokią literatūrą rašo, o ir sugeba parašyti taip, kad pazardintų skaitytoją į tikrą kelionės svaigulį. Jaučiu, kaip skauda veidą, rankas, kojas. Karštis toks, kad stebiuosi, jog tebeturiu sąmonę. Rodos, galiu jos bet kurią akimirką netekti. Tai vieta, kurioje balansuoji ant pražūties ir išlikimo ribos. Bet šios kelionės nekeisčiau nė į nieką. Baisu tai patirti, bet atsisakyti – neįmanoma. Tik perėjęs Mirties slėniu supranti, kokia tai neįkainojama patirtis, kokia nuostabi kelionė. Ir nusivylusių ją nėra.

Naktį miegu neramiai. Gal dėl to, kad namuose tvanku, net naktimis karštis menkai teatsitraukia, o įkaitintos bloko sienos tvoskia kaitra. Rodos, kažką sapnuoju, bet jokių konkrečių detalių, jokių vaizdų ar garsų. Nežinau, kur esu, kas vyksta. Vis dėlto pakirstu vidurnakčio tamsoje staiga persmelkta tikro košmaro siaubo, mano plaukai šlapi nuo prakaito, o sudžiūvusios lūpos vos girdimai šiugžda: „Nė keliaudamas slėniu tamsiausiu aš nebijosiu, nes tu šalia būsi... Aš nebijosiu, nes tu šalia būsi. Nė keliaudamas slėniu tamsiausiu... Nė...“ Rodos, ir vėl užsnūstu.

Ryte atsikeliu neišsimiegojusi, tarytum apkvaitusi, nepadedama net stipri kava. Nusiprausiu veidą, atidarau visus langus, susiruošiu išnešti šiukšles. Išėjusi į laiptinę skelbimų lentoje iš tiesų pamatau prisegtą raštelį: „Gerbiami gyventojai, nuo š. m. ... mėn. ... dienos nebus tiekiamas karštas vanduo...“ Prie manęs stambeli moteriškė, vedina šuniu, – nesu tikra, ar tai vienas iš tų septynių.

– Ak, ar žinote – jūsų kaimynė už sienos, toji šlubukė, vakar gi numirė. Taigi, vakar, amžinatilsi. Pamaniau, kad...

Grįžusi į vidų atsisėdu prie stalo ir palinkusi prie kompiuterio ekrano užsimerkiu – pulsas tvinksi smilkinuose. Artėja vidurdienis, karštis degina man akis, rankos limpa nuo prakaito, o ausys įtempusios klausą laukia...

Bet už lango automobilių aikštelėje jokio garso nei judesio. Tik balandžiai trepena kojėlėmis po dulkes.

Drumstas vanduo

Grįžusi nuėjau numigti. Buvo vidurdienis, tai išėjo kaip pokaičio miegas. Pabudus apėmė tas geras, o kartu ir dezorientuojantis jausmas, kai atsikeli ir truputį nežinai, kur esi. Jaučiu, kaip susikalibruoja vidinis kompasas po kelionių ir buvimo kelyje, lovų keitimo. Esu namie, o kambarys kelias akimirkas bando įrodyti, kad yra tas, kuriame miegojau prieš kelias dienas netoli stoties. Įkvepiu, iškvepiu. Atrodo, niekur nebuvau išvykusi – pasiveja mintys, vietos, atsiminimai, žmonės ir aš pati pasiveju save. Odos keliaujant neišeis, kaip driežui, numest ir pakeist, palikus kybot kažkur smėlynuos.

Namai. Žiemos jaukumas. Žvilgteliu į taburetę prie kriauklės – ten prieš daugiau nei metus rašiau eilėrašį. Ryte paknabinėju nuo tėčio likusių kiaušiniene. Gilių kava ir knyga. Pirmi lietuviški puslapiai po ilgo laiko neskaitymo. Ir štai minčių traukinys: „Kas toliau, kas toliau, kas toliau?“ Sustabdau jas. Toliau – Skuodas.

Minčių traukinį pakeičia nedaug kur pasitraukęs ilgesys ir gedulas. Jis vis dar, būna, išlipa iš telefono, kvapų, vietų, žodžių, drabužio linkio, penktos valandos vakaro. Bandau jį sulankstyti. Sulankstau ir vakare prieš eidama miegot padedu į spintą. Rytas. Randu jį ant žemės išsisklaidžiusį. Susižiaušusi imu ir tiesiog sugrūdu į spintą – o kam lankstyt, jei rytoj vėl jis bus ant žemės, ir taip jau visą kelionę su juo galynėjau.

Kitos dienos vakarą virtuvėj siurbčiodama arbatą žiūriu pro durų tarpą į miegamąjį. Matau jį ten. Gulintį. Taip jį ir palieku. Susidedu daiktus atgal į dar iki galo neišpakuotą kuprinę ir išvykstu. Vėl.

Pabundu kambariye. Aplink ramu. Išeinu pilna erdvės, apeinu miestelį, pabraidžioju baloje. Grįždama užsuku į parduotuvę, perku makaronų vakarienei. Rakinu duris, nusiaunu batus, metu palta, įjungiu šviesą. Širdis nukrenta į kulnus. Jis – čia. Guli ant grindų. Besidriekiantis nuo durų iki lango. Pirmas išsipakavęs ir įsitaisęs.

Tai jau ką. Draugausim.

– KOTRYNA NAVICKAITĖ –

Autorės piešinys

Sausio 22 d. Estija minėjo savo žymiojo rašytojo, kultūros kritiko, vertėjo Jaano Kaplinski (1941–2021) 85-ąsias gimimo metines.

JAAN KAPLINSKI

•
šviesa negali pasenti
šviesa visuomet nauja
šviesa yra ta kur spindi
tunelio atokiam gale

šviesa tai žibukas žolyne
šviesa tai saujoje žvakė
šviesa yra ta kur spindi
kai šviesti ateina metas

šviesa tebūna kartais
mažas baltas taškelis
šviesa tai pirštas kurs rodo
kaip rasti į šviesą kelią

2018

Iš estų kalbos vertė Danutė Sirijus Giraitė

Ignės Griekvičiūtės nuotrauka

Knygų ekologija

Ketvirtas šių metų „Šiaurės Atėnų“ numeris simboliškai išeina Knygų mugės dieną. Rašydama šį tekstą, kartkartėmis jungiuosi tikrinti elektroninio pašto ir pildomo budėjimo grafiko kultūros periodinių leidinių stende. Kartą per metus „Litexpo“ rūmų penktojoje salėje, šalia Rašytojų kampo besiglaudžiančiame stende, galima sutikti visų Lietuvoje išeinančių kultūros leidinių redakcijų žmones. Mugė daugumai tikrai neapsimoka finansiškai, bet turi kitą, daug svarbesnę misiją: akis į akį susitikti su savo skaitytojais. Išgirsti kritiką ir pagyras. Pamatyti tuos, kurie perka leidinį ir, kaskart jį atsivertę, ieško tekstų, atliepančių būtent jų interesus, pomėgius, sielos virpesius.

Nuo 2022 m. Vilniaus knygų mugės pradžia simbolizuoja ir kitą atskaitos tašką – vasario 24 d. Rusijos paskelbtą karą Ukrainai. Tą ketvirtadienį „Litexpo“ penktoji salė buvo panaši į laidojimo namus – visi slankiojo nukabinę nosis, dar su privalomom karantinėm kaukėm ir net autoriai, tą dieną pristatinėję savo naujas knygas, nedrįso, o ir negalėjo džiaugtis. Prasiėjo karas ir niekas nebegalvojo apie knygas.

Nagrinėjantis Lietuvos leidybos statistiką, aiškiai matomas kreivės kritimas: paskelbus karą, išleista mažiausiai knygų per visą penkerių metų laikotarpį nuo 2021 iki 2025 m. Ir tik pastaraisiais metais Lietuvoje išleidžiamų knygų skaičius pamažėl pradeda augti.

Praėjus ketveriems metams, karui tebevykstant, o pasauliui vis labiau skaldantis ir žiebiantis naujiems karo židiniais, knygos lieka viena iš gijų, tebejungiančių šalis į bendrą taikų tinklą – rašytojų ir skaitytojų.

Paminėtame kontekste gal ir šventvagiška būtų svarstyti, ar mums reikia tiek knygų, kiek jų šaly išleina kad ir per vienus metus. Vis dėlto norėčiau rašyti ir apie tai. Prieš keletą metų, betvarkydama savo knygų lentynas, surinkau solidžią stirtą man nereikalingų knygų. Kurių niekada neskaičiau ir neskaitysiu, kažkada dovanotų, atiduotų, o ir neapdairiai nusipirkusių. Žemėlapy susiradau du vadinamuosius knygų namelius savo rajone, kur žmonės gali palikti perskaitytas ar neskaitomas knygas. Abu namelius radau jau pritutintus skaitinių, todėl teko ieškoti trečio. Taip, aš džiaugiausiu pagaliau atsikračiusi tų knygų. O kartais, praedama

Autorės nuotrauka

pro lentynas, norėčiau atsikratyti ir dar daugiau. Pažįstu rašytoją, kuri visas perskaitytas knygas tiesiog išdalina, sau pasilikdama tik kelias labiausiai jai gyvenime reikalingas. Tiesa, norint išmušti iš vėžių bet kurį rašytoją (ne tik rašytoją), galima paklausti: jei tektų rinktis, kokią vieną knygą pasiliktumėte? Na, gerai, dvi. Tris. Paprastai niekas neįvardina tos vienos, nebent tai būtų Šventasis Raštas.

Nebijau būti pavadinta barbare, nebenorinčia kaupiti knygų. Jų – labai vertingų – vis dėlto turiu nemažai. Tai mano senelių vienas kitam užrašyti pasaulio klasikos pirmieji lietuviški leidimai ir maldaknygės. Mano pačios Šventasis Raštas, kurį kažkada mėginau perskaityti visutėlį. Draugų rašytojų išleistos knygos su nuoširdžiom dedikacijom, žyminčiom mano ir jų gyvenimo atskaitos taškus. Meilę, draugystę, bendrystę, palaikymą.

Viena bičiulių feisbuke paskelbė vieną visai dėmesio vertą ir, sakyčiau, net savaip ekologinę idėją – pradėti nuosaikiai skaityti neperskaitytas knygas iš savo lentynų.

Nepamenu, kaip jai sekėsi, regis, pasavo ties kažkuria nepaskaitoma. Nepaskaitomos knygos – tokia įmantri knygų rūšis, besirikiuojanti už tų, išnešamų į knygų namelius, bet vis dėlto liekanti lentynose. Autoriai, parašę nepaskaitomas knygas, guodžiami, kad jų knygos – gal net genialios. Tarkim, kitados Prousto irgi niekas nesuprato ir net nenorėjo leisti ir buvęs nepaskaitomas galų gale (tiesa, po mirties) tapo pasaulinio bestselerio autoriumi.

Tiesa, paminėta knygų ekologinė misija priverstų bankrutuoti ir taip aukso nežarstančias leidyklas. Todėl, kad dažnas lentynose turime knygų visam savo likusiam gyvenimui ir dar dešimteriojai tiek.

Kartais ginčijuosi su drauge – kaip ji galinti klausyti knygų siurbdama butą ar gamindama maistą. Ji vardina klausomų knygų pavadinimus, tarp jų išgirstu ir vieną kitą – nepaskaitomą. Gal audioknygos – vienas iš būdų įveikti sprangius tekstus ir vienas iš ekologinių knygų „kaupimo“ variantų. Ne veltui neseniai vykusiuose Knygos apdovanojimuose triumfavo net du Audiotekoje knygas įskaitantys skaitovai.

Prieš mėnesį ieškojau knygų šiuo metu Pamėnkalnio viloje vykstančiai rašytojų dedikacijų parodai „Rašytojai rašytojams“. „Neįsivaizduoji, kokią grožį skaitau“, – rašė man parodos sumanytoja Rūta, kai tarėmės, kokias knygas jai atnešiu. Įdomu, beveik neprisimenu nieko, ką kitiems esu užrašiusi pati.

Mąstau, kokias bus ateities knyga. Nebe popierinė, galbūt – net ne įgarsinta, o pasiekianti žmogaus smegenis transcendentiniu kanalu. Kartu su parašu ir dedikacija arba visai be jų, jei išsipildys prognozuojama distopija ir knygas žmonijai rašys dirbtinis intelektas, sėdamasis įkvėpimo iš visų kartų rašytojų kūrinijų, tapusių milžinišku informaciniu debesiu.

O šiomet, kaip ir kasmet, Knygų mugės stenduose budės minia tikrų rašytojų. Gerų ir blogų, tarp jų – ir tų, nepaskaitomų (gal ir genialių). Bus parduota tūkstančiai knygų, suraityta šimtai parašų ir dedikacijų. Dalis jų taip ir liks niekada neatsiverstos.

– EGLĖ FRANK –

Kai krizė tampa valdymo forma

Krizė kaip nuolatinė būseną

Šiuolaikinėje politinėje vaizduotėje krizė tapo beveik savaime suprantama būkle. Ji nebėra išimtis ar lūžis, žymintis normalios tvarkos pertrūkį, – veikiau nuolatinis fonas, kurio kontekste pati tvarka yra atpažįstama ir pateisinama. Krizės kalba persmelkia visas sritis: ekonomiką, saugumą, švietimą, technologijas, net kasdienį administracinį valdymą. Politinė realybė nuolat aprašoma kaip „ypatinga padėtis“, „kritinis momentas“ ar „lūžio taškas“. Sistema tarsi visada balansuoja *ant ribos* – ir būtent ši riba tampa jos natūralia būseną.

Ši nuolatinė ribinė padėtis turi ilgą kultūrinę genealogiją. Jau XX a. pradžioje Oswaldas Spengleris „Vakarų saulėlydyje“ aprašė civilizaciją, gyvenančią nebe kūrybos, o administruojamo nuosmukio režimu – reflektuojančią savo pabaigą, bet nepajėgiančią jos peržengti. Carlos Schmittas krizę pavertė politinio veiksmo ašimi: suverenas yra tas, kuris sprendžia apie išimties būklę, t. y. apie normos sustabdymą. Tai, kas iš pradžių buvo laikoma kraštutine situacija, pamažu tampa norma. Išimtis ne panaikina taisyklę, o ją pakeičia.

Šiuolaikinėje kultūroje ši logika persikelia ir į vaizduotės lauką. Apokaliptiniai scenarijai, nuolatinės grėsmės ir „paskutinės akimirkos“ retorika užvaldo ne tik politinį kalbėjimą, bet ir kiną, literatūrą, serialus. Krizė tampa nebe siužeto kulminacija, o nuolatinė aplinka. Pasak Fredrico Jamesono, mums lengviau įsivaizduoti pasaulio pabaigą nei esamos sistemos pabaigą. Krizė čia veikia kaip vaizduotės užraktas: ji nuolat žada lūžį, bet niekada jo neatveria.

Čia slypi esminis paradoksas. Kuo ilgiau krizė tęsiasi, tuo labiau ji ima atrodyti normali. Ji nustoja veikti kaip signalas ar perspėjimas ir virsta valdymo režimu. Giorgio Agambenas tai pavadino „nuolatinė išimtimi“ – būseną, kai ypatingos priemonės ir skubos logika tampa kasdienybe. Krizė nebepertraukia valdžios veikimo, o ją legitimuoja: skuba pateisina supaprastinimą, grėsmė – kontrolę, o pavojus – paklusnumą.

Tokioje būsenoje vis sunkiau atskirti, ar sistema iš tiesų patiria krizes, ar pati jas *nuolat* gamina. Krizė ima funkcionuoti kaip savireguliacijos forma: ji leidžia atidėti sprendimus, perkelti atsakomybę ir palaikyti mobilizacijos būseną be aiškaus tikslo. Kaip ir Kafkos pasaulyje, procesas tęsiasi pats dėl savęs – nuolat lydima kaltės ir grėsmės jausmo, bet be aiškaus atsakymo, kam ir kodėl visa tai vyksta.

Svarbu pabrėžti, kad tai nėra vien moralinė ar ideologinė problema. Tai struktūrinis klausimas, reikalaujantis analizuoti pačią sprendimų priėmimo architektūrą. Kaip veikia sistema, kurios stabilumas priklauso nuo nuolatinės įtampos? Kaip organizuojama valdžia, kai konfliktas ir nestabilumas tampa ne šalutiniais efektais, o būtinais jos funkcionavimo elementais?

Šioje logikoje krizė ima panašėti į *techninį* parametrą, o ne į politinį įvykį. Ji tampa reguliuojamu intensyvumu: pakankamai aukštu, kad pateisintų kontrolę, bet nepakankamu, kad sukeltų tikrą struktūrinį lūžį. Tai primena sudėtingų sistemų būseną, kai svyravimas palaikomas ties kritine riba ne tam, kad sistema pasikeistų, o tam, kad ji galėtų *tęsti save* be esminės transformacijos.

Tokioje būsenoje krizė nebėra tai, kas nutinka sistemai. Ji tampa tuo, *kas sistema yra*.

Nestabilumas kaip konstrukcinis principas

Modernios reprezentacinės sistemos buvo kuriamos kaip mechanizmai konfliktui paversti tvarka. Jų pažadas buvo aiškus: visuomenės įtampa, interesų skirtumai ir vertybiniai nesutarimai bus institucionalizuoti, perkelti į procedūras ir ciklus, leidžiančius konfliktui palaikyti bendrą struktūrą, o ne ją griauti. Ši logika, susiformavusi moderniojoje politinėje filosofijoje – nuo Hobbeso iki Montesquieu, – rėmėsi prielaida, kad nestabilumas yra tai, ką reikia suvaldyti ir neutralizuoti.

Tačiau ilgainiui įvyko esminis poslinkis. Pats konfliktas tapo nebe problema, o sistemos varomąja jėga. Periodiniai legitimumo persiderėjimai, viešos konfrontacijos, sprendimų atšaukimai ir perrašymai ne tik neišnyko – jie tapo būtina stabilumo sąlyga. Sistema išmoko gyvuoti ne nepaisydama nestabilumo, bet per jį.

Ši dinamika primena barokinę struktūrą, kurioje nėra ramybės, tik palaikoma įtampa. Stabilumas čia nebėra pusiausvyra; jis tampa nuolatinė vibracija. Neatsitiktinai šiuolaikinė politinė teorija vis dažniau kalba ne apie pusiausvyrą, o apie dinaminį stabilumą – būseną, kuri egzistuoja tik tol, kol judėjimas nesustoja.

Šią logiką taikliai nujautė modernioji literatūra. Kafkos pasaulyje sprendimas niekada neįvyksta kaip baigtinis aktas: procesas tęsiasi, byla lieka atvira, o veikėjai gyvena nuolat laukdami. Sprendimas virsta procedūra, kuri pati sau tampa tikslu. Panašiai ir šiuolaikinėje val-

dysenoje sprendimų priėmimas tampa nuolatinė būseną, tačiau jų rezultatai išlieka laikini, fragmentiški ir lengvai atšaukiami.

Tokioje sistemoje sprendimai priimami ne tam, kad uždarytų klausimus, o tam, kad juos atidėtų iki kito ciklo. Kiekvienas konsensusas tampa sąlyginis, kiekviena reforma – būsimos krizės preliudija. Valdžia išmoksta funkcionuoti ne sprendžiant, o valdydama įtampą. Politinis meistriškumas matuojamas ne gebėjimu *užbaigti* konfliktą, o gebėjimu jį išlaikyti kontroliuojamą.

Tačiau ši logika turi kainą. Kai nestabilumas tampa norma, sistema praranda gebėjimą atskirti esminius signalus nuo triukšmo. Viskas ima atrodyti vienodai skubu ir laikina. Skubos būseną ištrina mastelio pojūtis: smulkūs epizodai ir struktūriniai lūžiai suplakami į vieną srautą. Kaip nuolat skambantis aliarmas, kuris ilgainiui nebegirdimas, krizė praranda savo diferenciacinę galią.

Galutinis šio proceso efektas – sprendimų erozija. Kai viskas laikina, niekas nebėra lemiamas. Sistema, kuri gyvuoja per nuolatinį nestabilumą, galiausiai praranda gebėjimą atpažinti momentą, kai reikalingas esminis poslinkis. Nestabilumas tampa nebe problema, o konstrukciniu principu – ir kartu riba, kurios sistema *nebesugeba* peržengti.

Vėluojantis grįžtamasis ryšys

Vienas esminių šiuolaikinės valdysenos bruožų – ilgi ir fragmentuoti grįžtamojo ryšio ciklai. Problemos identifikuojamos, politizuojamos, paverčiamos strategijomis ir teisės aktais, tačiau jų realios pasekmės įvertinamos tik po ilgo laiko tarpo – dažnai jau pasikeitus aplinkai, kuriai sprendimai buvo skirti. Sprendimai ir toliau keičia ateitį, bet vis dažniau jie priimami jau susiaurėjusioje sprendimų erdvėje, todėl klaidos tampa brangios ir sunkiai pataisomos.

Ši asimetrija tarp sprendimo momento ir jo poveikio laiko tampa struktūriniu sistemos bruožu. Politinis laikas atsiskiria nuo socialinio, technologinio ir kultūrinio. Tai, kas pateikiama kaip reakcija, realybėje tampa praecities problemų tvarkymu ateities sąlygomis. Sprendimas ima priminti archyvinį veiksma – jis reguliuoja tai, kas jau prarado aktualumą.

Tokiose sistemose klaidos nėra taisomos – jos kaupiamos.

Sistemų dinamika šią logiką aprašo tiksliai: vėluojantis grįžtamasis ryšys sukelia osciliaciją – per stiprią reakciją po ilgo delsimo, o po jos eina priešinga, taip pat pavėluota korekcija. Sistema nuolat juda aplink problemą, bet niekada nepataiko į tinkamą momentą. Ji reaguoja, tačiau neatitinka proceso ritmo.

Politiniam lygmenyje tai pasireiškia staigiais posūkiams, populistinėmis bangomis ir nuolatiniumi „per vėlu“ jausmu. Sprendimai priimami jau po to, kai visuomenė patyrė pasekmes, todėl suvokiami ne kaip pagalba, o kaip svetimas įsikišimas. Valdžia formaliai veikia, bet praranda ryšį su realaus proceso tempu – ji kalba apie vakar dienos problemas rytojaus kalba.

Šis laiko išsiderinimas turi ir kultūrinių atitikmenų. Modernizmo literatūroje patirtis dažnai tampa suprantama tik tada, kai jau nebeturi praktinio poveikio. Kinai nuolat grįžta prie pavėluoto sprendimo motyvo: įspėjimai pasirodo per anksti tiems, kurie galėtų veikti, ir per vėlai tiems, kurie patiria pasekmes. Tai atspindi kolektyvinį suvokimą, kad sprendimų sistemos ir realybės dinamika nebesutampa.

Filosofiškai ši problema siejasi su modernybės laiko samprata. Tikėjimas, kad ateitis pati ištaisys dabarties klaidas, paverčia ateitį neįvykusių sprendimų sandėliu. Krizė čia kyla ne iš vieno klaidingo pasirinkimo, o iš nuoseklaus *delsimo* mechanizmo.

Svarbu pabrėžti, kad tokioje sistemoje krizė nėra nekompetencijos pasekmė. Ji kyla iš struktūrinio neatitikimo tarp sprendimo momento ir jo poveikio laiko. Net racionalūs sprendimai ima veikti kaip triukšmas, kai *nebesutampa* su proceso tempu. Valdžia tampa panaši į vairuotoją, kuris kryptį koreguoja žiūrėdamas į galinio vaizdo veidrodį.

Ilgainiui tai formuoja savitą politinę psichologiją. Visuomenė pripranta prie pavėluotų sprendimų, o valdžia – prie reagavimo. Atsiranda cinizmas ir trumpalaikio efekto paklausa: jei viskas vis tiek „per vėlu“, racionalu reikalauti bent greito emocinio atsako. Taip vėluojantis grįžtamasis ryšys tampa viena iš giliausių struktūrinių populizmo prielaidų.

Šioje perspektyvoje krizė nebėra atsitiktinė. Ji tampa logišku rezultatu sistemos, kuri nebesugeba mokytis realiu laiku. Kol sprendimų architektūra remiasi ilgu, fragmentuotu ir politizuotu grįžtamojo ryšiu, krizė neišnyks – ji tik keis pavidalus, visada pasirodys *per vėlai* ir *ne ten*, kur buvo laukta.

Populiarumo spąstai

Kai legitimumas grindžiamas palaikymu, o palaikymas – matomumu, sprendimų *kokybė* neišvengiamai tampa antraeilium dalyku. Sistema ima optimizuotis ne pagal teisingumą, tikslumą ar ilgalaikį poveikį, o pagal dėmesį: kas matoma, kas girdima, kas sukelia reakciją. Sprendimas vertinamas ne pagal tai, ar jis sprendžia problemą, bet pagal tai, ar jis *pastebimas*. Valdysena pamažu persitvarko pagal medijų ritmą, o ne pagal realybės struktūrą.

Tai sukelia pažintinę regresiją. Sudėtingi klausimai supaprastinami iki lengvai perpasakojamų formulių, nepatogūs faktai atidedami arba ištirpinami, o sprendimai virsta pasirodymais. Politinis veiksmas ima panašėti į nuolatinį performansą be finalo. Kaip rašė Guy Debord’as, spektaklio visuomenėje vaizdas pakeičia patirtį, o reprezentacija – tikrovę. Politikoje tai reiškia, kad sprendimu laikoma tai, *kas atrodo kaip sprendimas*.

Ši logika turi galias kultūrinės šaknis. Jau Platono „Valstybėje“ sofistai aprašomi kaip tie, kurie laimi ne tiesa, o *įtikinamumu*. Tai, kas Antikoje buvo laikoma retorine yda, modernioje sistemoje tampa konstrukciniu principu. Hannah Arendt perspėjo, kad politika, atsietą nuo tiesos, neišnyksta – ji persitvarko taip, kad tiesa tampa nebereikalinga. Kai sprendimų vertė matuojama palaikymo intensyvumu, faktai virsta nuomone, o nuomonės – emociniais signalais.

Tokiomis sąlygomis politika tampa *naratyvų* konkurencija. Laimi ne tie, kurie geriau sprendžia, o tie, kurie trumpuoju laikotarpiu geriau rezonuoja su auditorijos lūkesčiais ir baimėmis. Medijų logika veikia kaip nematomas filtras: tai, kas neįtelpa į trumpą formą, išnyksta; tai, kas reikalauja laiko, laikoma neveiksminga. Kaip perspėjo Neilas Postmanas, visuomenė, kuri politiką suvokia kaip pramogą, praranda gebėjimą mąstyti problemiška.

Ilgainiui susiformuoja uždaras ratas. Kuo labiau sistema orientuojasi į populiarumą, tuo labiau degraduoja informacijos kokybė, todėl sprendimai tampa fragmentiški ir reaktyvūs. Tai nėra moralinė problema – tai struktūrinė inercija. Net geranoriški veikėjai priversti supaprastinti kalbą ir reaguoti į triukšmą, nes priešingu atveju jie tampa nematomi.

Šią logiką galima palyginti su rinkos situacija, kur kai na atitrūksta nuo vertės. Kaip finansiniuose burbuluose investuojama į tai, kas kyla, o ne į tai, kas turi pagrindą, taip ir politikoje investuojama į temas, kurios generuoja dėmesį, o ne sprendimus. Populiarumas tampa klaidinančiu indikatoriumi – jis rodo ne problemos svarbą, o jos *triukšmingumą*.

Galutinis populiarumo spąstų efektas – sprendimų kokybės delegitimizacija. Kai sprendimai priimami tam, kad būtų palaikyti, o ne tam, kad būtų *teisingi*, pati sprendimo sąvoka praranda svorį. Valdžia imama suvokti kaip nuolatinio reagavimo mechanizmas, o ne kaip gebėjimas orientuotis sudėtingoje tikrovėje. Tai atveria kelią cinizmui ir radikalizacijai: jei sprendimai vis tiek performatyvūs, racionalu rinktis tuos, kurie bent jau sukelia emociją.

Populiarumo spąstai todėl nėra atsitiktinė deformacija. Tai neišvengiama sistemos, kuri legitimumą sieja su matomumu, pasekmė. Kol sprendimų vertė bus matuojama palaikymo intensyvumu, o ne jų santykiu su realybe, politika liks naratyvų kova – efektinga, triukšminga ir vis labiau nutolusi nuo sprendimo kaip prasmingo veiksmo.

Dvinarė visuomenė

Dar vienas krizės *gamybos* mechanizmas slypi pačioje reprezentacijos logikoje. Daugiamatė, prieštaringa ir istoriškai sluoksniuota visuomenė nuolat suspaudžiama į dvi stovyklas, dvi pozicijas, dvi alternatyvias kryptis. Tai ne tik politinė, bet ir semantinė redukcija: sudėtingi klausimai paverčiami „už“ ir „prieš“, „teisinga“ ir „klaidinga“, „pažanga“ ir „atsilikimas“. Tai, kas realybėje egzistuoja kaip spektras, diskurse pateikiama kaip pasirinkimas iš dviejų mygtukų.

Ši redukcija turi ilgą intelektualinę genealogiją. Aristotelis perspėjo, kad dvilypė logika tinka formaliam samprotavimui, bet ne politinei praktikai, kurioje veikia *phronesis* – situacinis, kontekstinis sprendimas. Tačiau modernioji reprezentacinė sistema, siekdama efektyvumo ir aiškumo, vis dažniau renkasi binarines schemas. Loginė priemonė pamažu virsta socialinės tikrovės modeliu.

Tokioje erdvėje nebelieka mokymosi. Mokymasis reikalauja disonanso – susidūrimo su tuo, kas netelpa į turimas kategorijas. Dvinarėje sistemoje disonansas tampa grėsme, o ne informacijos šaltiniu. Skirtinga patirtis nebeintegruojama: ji iš karto priskiriama vienai iš pusių. Argumentai vertinami ne pagal turinį, o pagal kilmę – „iš kurios pusės tai pasakyta“. Tai artima Carlo Schmittto „draugo-priešo“ schemai, kur politinis skirtumas paverčiamas egzistenciniu, o kompromisas ima atrodyti kaip išdavystė.

Galima kąsti, prašau man kąsti!

Įsijungiu ekraną; tamsoje apšviestas veidas. Pasitaisau po nugara jau ir taip suslėgtas pagalvėles. Ant kojų pledas. Dešinėje rankoje puodelis dar per karštos šalavijų arbatos. Kaire negrabiai paspaudžiu *play*.

Sumirga pikseliai, garsu subanguoja oras. Ekrane matau save.

Atkišu baltą, liauną (taip apie save galvoju) kaklą su išpampusia, blankiai po oda pamėlusia kraujagysle. Ten tik kraujas. Ir ne tik. Ten viskas, kas žmogų daro žmogumi. Taip negalvojate? Suprantu. Bet sutikite, be kraujo žmogus nebebūtų žmogus. Žmogus tuomet būtų... vampyras. Gal ir vampyrai turi kraujo, bet tik tada, kai jo prisisiurbia.

Prieš pat kandant iš baimės mane užlieja karštis. Ta vena dar labiau pašėlsta. O gal vampyrės negąsdina? Gal vilioja? Gal gąsdinančiai vilioja? Turbūt tą ir daro tam, kad sukiltų spaudimas ir ta vena prisisunktų kuo daugiau, kad oda išsitemptų, taptų plona kaip pomodoro odelė, o tada jau aštrūs dantys pro šali neprašaus. Iltys smigteli. Kraujas trykšteli. Plona srovelė ramiai srūva tuo laibumu. Bet ne pašėlusiai – kraujas nešvaistomas. O gal prieš pat kandimą to spaudimo (baimingo jaudulio) būtų tiek daug, jog iš tikrųjų ir norėtųsi, kad kas nuleistų šiek tiek kraujo. Kad įtampa nuslūgtų. Pagaliau! Kad kas nors išgelbėtų. Taip! Galima kąsti, prašau man kąsti!

Ar tai nėra malonu? Juk malonu? Gal kai kanda vampyrė, yra malonu? Ir svaigus alpulis apima iš saldumo, o ne iš kūno silpnumo.

Bet kas po to?

Įtampos vietoje, atsiradusioje laisvoje nuo jos erdvėje, atsiveria horizontas. Saulė čia leidžiasi ar kyla – neina suprast. O ir koks skirtumas. Kosminis tolis krypties ir laiko neturi – levituoju. Darausi lengvesnė už orą. Toks alpulis nėra kritimas, tai sklendimas, žinant, kad žemiški traukos dėsniai ir lieka žemėje, o pati esu jau kitur. Tai ir tiesa, ir ne visai. Vampyrei įkandus aš nežinau, kas besanti ir kur.

Levitacijai po truputį išsivadėjant visu savo sunkiu dunksteliu į žemę. O spaudimas, prieš sekundėlę varęs mane iš proto, paskui nors ir subtiliai, bet galingai sproges, sugrįžta į įprastą, žemiškąjį lygį. Į žemę, kad ir nebeatpažįstamą, grįžtu ir aš. Po įkandimo viskas persikeičia. Reikia laiko atsikvošėti.

Susivokiu, kad autofikcinis filmas „Kaip man kando vampyrė“ jums turbūt nėra labai įdomus, todėl susizgrimbu ir tuojau pat kviečiu į trumpaprogramę filmų, paremtų Sheridan Le Fanu „Karmila“, peržiūrą-perskaitą. Romane vampyrė Karmila susimedžioja jauną ir laibą paaugliško amžiaus Laurą – dienomis vilioja saldžiais žodeliais, o naktimis vis siurbčioja jos kraują. Tai tęsiasi, kol vyrai suuodžia klastą, paspendžia vampyrei žabangas ir ją nugalabiję atkuria teisingumą ir pasaulio ramybę.

Knyga parašyta prieš daugiau nei šimtą penkiasdešimt metų, bet „siužetas“, akivaizdu, aktualus iki šiol, nors filmuose vampyrės kaip moteriško ir dėl to kontroliuotino seksualumo simbolis kas dekadą keičiasi gana kardinaliai. Pasižiūrėkime.

Pradėkime nuo 1960-ųjų. „Blood and Roses“ (rež. Roger Vadim) vampyrė Karmila vaizduojama kaip geidžianti vyro meilės, nors romane vampyrė geidžia moters (kraujo, esybės, ryšio?). Filme kitos moterys jai tėra kliūtis, kurią reikia „nukąsti“, kad prisikastų iki vyro. Tiksliau, Le Fanu knygoje dviprasmiškai pavaizduotas moteriškas geismas šiame filme ne tik ignoruojamas, bet ir perkuriamas naudojant priešpriešą. Tarytum tai, ką perskaitėme, turbūt ne visai taip supratome ir štai taip, netikėtai mums pasiūlomas suprantamesnis, tikresnis santykio tarp lyčių ir moters geismo matymas. *Boring. Next.*

Keliaujam į 1970-uosius. Filmo „The Vampire Lovers“ (rež. Roy Ward Baker) Karmila pasitinka mus viliojančiu, kiurai skrodžiančiu homoerotiniu žvilgsniu. Visuomenės normų laisvėjimas išleidžia džina iš lemos ir anksčiau represuotas moteriškasis erotiškumas čia taškosi į kairę ir į dešinę. Bet nereikia apsigauti, mielieji: kad ir perkandę tradiciją – nukreiptas į kitą moterį, – jis yra normalizuotas, t. y. homoerotikumas heteronormalizuotas (pati vos nenusilaužiau liežuviu). Visos moterys filme, kai baisu, pratisai rėkia, cypia, klykia. Tik viena Karmila nedemonstruoja „moteriškumo“. Būdama hiperseksuali, ji nebėra tikra moteris, arba, tiksliau, peržengusi priimtino moteriškumo ribą, tampa viršmoteriška. O tai jau kvepia baime (taip, taip, kastracijos baime netekti galios). Beje, vienintelis vyras, kuris suklykia, yra vampyras (jam kuulu duriant į širdį). Vampyras – netikras vyras, jis yra suvaldytas kitų

vyrų, dar ir nuvyrintas, sumoterintas. Filmo reklamiame klipe nuskamba žodžiai „bučinyš, kuris žudo“. Nieko neprimena? O Medūza? Žvilgsnis, kuris žudo. Moteris, turinti per daug galios, nesugeba jos valdyti, yra destruktivi, pameta protą, tampa demone. Pasaulis šaukiasi išgelbėjimo, vyrai nedvejoja, atsiraitoja rankoves ir imasi nešvarių, bet tvarkai atkurti taip reikalingų darbų. Ir tvarka atkuriamą. Bent jau fikcijoje. Bent jau čia galime būti ramūs, kad pasitaškę kraujo klane grįšime į ten, kur viskas teisinga.

Fast forward ir atsiduriame 2019-uosiuose. „Carmilla“ (rež. Emily Harris) – čia atskleidžiamas moterų tarpusavio ryšys, bendrystė. Santykis tarp Karmilos ir jos suvedžiotosios, vaizduojamas kaip daugiasluoksnis įvykis, nesuredukuotas į išskirtinai erotinę įtampą, patraukia mano akį ir mintį. Ir svarstau, kad ne tik moters seksualumo perviršis yra kontroliuotinas, bet ir moteriškas santykis, kuriame nėra vietos vyrui, tampa kontrolės objektu. Jame slypi netvarka, o netvarka, kaip jau supratome, privalu sutvarkyti.

Moterų artumo, bendrystės ir meilės (plačiaja prasme) negalimumo motyvas nėra retas. Prisiminti galime kad ir filmą „Telma ir Luiza“ (rež. Ridley Scott, 1991). Apie moterų ryšį galime kalbėti, jį atvaizduoti, bet už kadro ir paskutinio puslapio jis veikia neegzistuoja. Aišku, sakykite, nereikia suabsoliutinti. Taip, tiesa, prisimenu „The Desert Hearts“ (rež. Donna Deitch, 1985) – moterys filmo gale atsisveikindamos atsibučiuoja, sutarusios, kada vėl susitiks. Bet dar prisimenu, kaip nustebau – retenybė.

O jei stabtelčiau čia ir pagalvočiau, kas yra kandimas? Juk vampyrai labiausiai nori to, ko patys neturi, – gyvybės. Įkalinti tarpinėje būsenoje kankinasi ir kankina kitus. Nebe žmonės, bet jaučia alkį – vis dėlto sužmoginti. Vis dėlto šiek tiek žmonės. Keista. Karmila (ta, homoerotinė iš 1970-ųjų ekranizacijos) gilios iškirptės lopšyje nešioja sutirštinto raudonio spalvos pakabutį – didžiulį kraujo lašą – visad prie krūtinės, veikia tarp krūtų. Tai, ko nėra viduje, reikia gauti iš išorės. Bent taip, dirbtinai sužmogėjama. Tačiau kam reikalingas toks su(si)žmoginimas? Gal dėl to, kad vampyrai – tai mes patys? Tai mūsų pačių troškimas gyventi arba neįgyvendinti, vis mus persekiojantys dalykai, siekiantys įkąsti, įsibrauti į vidų.

Vampyrai dažniausiai įsimbolina sociokultūrinės tendencijas, kismo baimę. Le Fanu Karmila su pasimėgavimu ir iš lėto, savaičių savaiteimis čiulpia turtingosios Lauros syvus, o paprastų kaimiečių syvus išsiurbia vos per kelias dienas ir palieka tik jų kevalus, lyg į žolę numestas iščiulptų agrastų plaukuotas odelės. Karmila gyvena (ir nori gyventi) pilyje, šiltai, patogiai. O miega, regis, kietame karste? Nei patogiai, nei šiltai. Ir vėl tas sužmoginimas. Kam vampyrei sidabriniai stalo įrankiai, jei žmonių maisto jais vis tiek nevalgo? Ir todėl atrodo, kad vampyrai – ne tik mūsų kaip visuomenės, bet ir kiekvieno iš mūsų kaip paskiro žmogaus atspindys. Ryšio su savimi ir ryšio su kitu žmogumi. Kad tai aš pati esu du: aš ir aš-vampyrė; pati save kandu. Vampyrizmas sužmogintas, nes tai savęs keitimas, kismas.

O persikeisti yra sunku, nemalonu. Savo noru to nedarome, dažniausiai mus verčia aplinkybės, kiti žmonės ir absurdiškas nebegalėjimas būti taip, kaip esi. Išgyvenama beprasmybė stumia vampyrui tiesiai po iltimis, kad kąstų velniop, blogiau jau nebus. Gal. O kai kanda – skauda. Skauda, nes perplėšia membraną, kuri skiria tai, kokios esame ar sau rodome, nuo to kito „aš“. Tas kitas „aš“ – nepažinus, gal grėsmingas. Taip, tikrai grėsmingas, nes ne veltui atstumtas. Grasinantis sugriauti tai, kas buvo žinotina, sava, ir atveriantis budugnę, o ir dangų. Lyg gimimas iš naujo. Skauda. Ir turėtų skaudėti.

Todėl net ir paprasta draugystė yra ta riba. Nors draugystė juk nebūna paprasta, jei ji tikra. Puikiai žinome tai jau vaikystėje, kai prisiekiami būti geriausiomis draugėmis. Tatai lydi mus ir jaunystėje, nors gal jau be priesaikų. Ir aiškų pajautimas vėl sugrįžta brandoje, kai pasijuntame arba skurdėmis, arba turtuolėmis, nelygu kaip sekasi puoselėti ryšį. Bet turtuoliai irgi verkia. Aną dieną močiutės mirties metinių mišiose visi kunigo žodžiai nudundėjo kaip traukinys iš vienos ausies į kitą, tik viena frazė paliko: *artumas – tai pasirinkimas būti arti*. Būti arti nereikia laukti, kol kita prieis ir tada štai tapsime artimos. Būti arti reiškia pačiai atsukti į žmogų ir į ją eiti. Būti arti reiškia atsiduoti, pasiduoti kandimui – žinoti, kad jei ryšys yra artimas, bus įkąsta. Ryšys todėl yra ne tik džiaugsmas, bet ir skausmas. O būti arti reiškia ir drįsti kąsti pačiai. Žinant, kad kitai skaudės, kita supyks, bet juk nekąsti negali, nes jei nekąsi – išduosi save ir išnyksi. Tuomet kandi ir tikiesi, kad tai jus abi nukels kažkur kitur, į nežinomą šalį. Kad tiek įkąstoji persimainys, tiek tu pati pasikeisi.

Neužmigote? Liko dar vienas filmas – „The Carmilla Movie“ (rež. Spencer Maybee, 2017). Šiuolaikybėje vampyrizmas įgauna kitas reikšmes – tai, kas buvo atstumta, represuota, yra integruojama. Čia vampyrė Karmila turi merginą, būrį draugų, ji negeria žmonių kraujo, o šliurpščioja veganišką kraujo pakaitalą. Kovoja už lygias vampyrų teises ir, aišku, gėrio ir blogio kovoje stovi gėrio pusėje. Vampyro simbolio atsikovojimas ir integravimas į „normalią“ visuomenę, ypač *queer* ar feministinėje kultūroje, reiškia nenormalumo normalizavimą. Riba peržengta – tai, kas buvo represuojama, dabar yra priimtina, leistina, netgi geidautina. Visuomenės baimė, kad kitas sugriautų jos tvarką, nepasitvirtino. Arba, tiksliau, pasitvirtino – tvarka sugriuvo, bet vietoj jos radosi naujoji, daug geresnė (aišku, ne visi su tuo sutiktų). Gal ir gerai, kad vampyrai nebekelia grėsmės. Šiuolaikinė Karmila nekanda. Bet jeigu nebekanda, ar tai reiškia, kad jau ir nebeturime ribų, kurias reikia peržengti? Jau esame geriausia savęs versija ir nebereikia vampyrų, kurie mus perkeistų?

O jei vampyro kandimas yra ribos peržengimas, tai ir pati vampyrė juk bus ta, kuri tą ribą kirto. Le Fanu „Karmiloje“ pateikia paaiškinimą, kad vienu iš būdų vampyru tampama tuomet, kai daugiau ar mažiau nedoras žmogus atima sau gyvybę ir jau kape neišvengiamai juo virsta. Kažkodėl prisimenu Vienuolio „Paskenduolę“. Aišku, tai ne gotikinio žanro kūrinys, bet „daugiau mažiau nedora“ (besimėgavusi malonumu vaisiais ir ne santuokoje pastojusi) jauna mergina atėmė sau gyvybę, o „kaimo moterėlių įprašyti vyrai norėjo nukirsti paskenduolei galvą ir padėti jai tarp kojų, kad nesivaidentų, bet vyresnybė neleido“. Įdomu, koks būtų buvęs paskenduolės gyvenimas jai tapus vampyre. Ar ji laivais būtų keliavusi į ameriką keršyti mylimajam? (Kaip žmogiška!) O gal būtų ieškojusi sau gardaus kąsnelio čia pat kaime, tarp raudonskruosčių, pievų smilgas pirštai kedenančių mergelių. Jei apie tai būtų pastatytas filmas, kaip jis galėtų vadintis? Gal „Paskenduolė. Sugrįžimas“ arba „Paskenduolė. Kerštas“. Veronika gal ir peržengė tuometines priimtinas ribas, bet ar nenusipelnė mylimasis ir kaimo bendruomenė, kad juos kas kandimu perkeistų taip pat?

Jei nusibodo, jau galite išsijungti ekranus. Traškučiai, kurių kažkaip pradžioje nepaminėjau, jau vis tiek seniai sutreškinti. O kas dar norite – trumputis *director's cut*.

Dabar – aš esu vampyrė. Vilioju savo auką žvilgsniu, nutylėtu žodžiu. Pakviečiu į pasimatymą kine, ji – pakviečia mane į pratęsti. Antradienio vidurnaktį šalia „Skalvijos“ niekas nedirba, einame į „Vyšnią“ Vilniaus gatvėje. Minusinė temperatūra, išsinešame karštą vyną į lauką. Nes sniega. Nes pasimatymas. Siurbčioju raudoną žvilgčiodama į ją. O smeigtuku vis bandau perdurti vyšnios mėšą stiklinėje. Nepasiduoda. Bedu ir išslysta, ir pro šalį. Ai... velniai nematė. Per šalikus, striukes, banguotos plaukus pampančių kaklo venų nematyti. Bet matosi akys. Į jas aš ir nusitaikiusi. Kai pasižiūri į maną, tik tada galiu priartėti prie jos sielos. Pirmiau reikia suvilioti, tada kąsti – tokia taisyklė. Kai ji nuleidžia akis, aš savąjį žvilgsnį laikau įtemptą kaip tilto lynus, kad kai žvilgtels vėl – būtų kuo sugrįžti.

O kalbos? Žodžiai ne tiltas? Ne, žodžiai – tai niekis, tiesiog garsai, žvilgsnio smaigalį puošiantys nėriniai, aksomai, gofras. Kad būtų juntama minkštuma, grublėtumas, kad bent kas labiau apčiuopiamu nei tik žvilgsnio smaigalys. Vienas pats, blizgantis, aštrus, juk grasintųsi kažkuo anapusiniu. Per baisu. Laikau lynus, ir taip jaudina, kad net pačiai baisu. Pamptų ir mano venos, jei tik būtų pilnos. Pasižiūri į mane. Imu jausti vibruojančią, už daugybės sluoksnių pasiguldžiusią melsvutę kaklo veną. Pulsuojančią man.

Sušalame. Einame vidun. Sustojame ties krūva virš galvos sukabintų permatomų butelių, pripildytų raudono skysčio. Jaučiuosi, lyg būčiau kraujo kūnelis tarp kitų kraujo kūnelių, pašėlusiu greičiu lekiančių vena, ir nuryju seiles.

Baras užsidaro. Lėtai vaikštinėjame po žiemos Vilnių: Salomėjos Nėries mokykla, Dominikonų gatvė, Gailėstingumo šventovė. Ji nedrąsiai grybšteli mano šaltą ranką. Užkibo, galvoju. Artėjame prie Mindaugo tilto. Ji išsikviečia boltą. O aš? O aš... apkabinu ją atsiveikindama ir nususukusi žengiu tarpukatedrio link. Taip jos ir nepabučiavusi.

Kokia nuobodi būčiau vampyrė.

Fin.

DAISY DUNN

Trūkstama gija: ką antikinių laikų moterys iš tiesų manė apie seksą

Daisy Dunn – jaunosios kartos anglų rašytoja, vertėja, klasikinės filologijos daktarė, antikinės kultūros populiarietoja spaudoje, radijuje, televizijoje ir kt. Be kitų knygų, parašė romėnų poeto Katulo, taip pat romėnų rašytojų, valstybės veikėjų Plinijaus Vyresniojo ir Jaunesniojo biografijas („Katulo lovatiesė“ (*Catullus' Bedsread*, 2016), „Vezuvijaus šešėlyje“ (*In the Shadow of Vesuvius*, 2019), į anglų kalbą išvertė Katulo poezijos rinktinę, sudarė ir išvertė senovės graikų ir romėnų pasakojimų antologiją.

Šiuo tekstu, publikuotu 2024 m. birželį, pristatė savo naujausią knygą „Trūkstama gija: antikinio pasaulio moterų istorija“ (*The Missing Thread: A Women's History of the Ancient World*, 2024).

Pasak Semonido Amorgiečio, VII a. pr. Kr. senovės graikų poeto, esti dešimt pagrindinių moterų tipų. Yra moterų, kurios kaip kiaulės, nes mieliau punta, nei tvarkosi; moterų, savo pastabumu prilygstančių lapėms; moterų-asilių, nes pasileidusios; moterų-šunų, pasižyminčių neklusnumu. Esama siautulingų jūrmoterių, godžių žemės moterų, vagilių moterų-žebenksčių, tingių arkliauterių, nepatrauklių beždžionuterių ir – vienintelis teigiamas tipas – darbščių moterų-bičių.

Iš visų šio moterų sąrašo, alsuojančio tuolaikine mizoginija, vadinamosios pasileidėlės moterys-asilės bene slėpiningiausios.

Istoriniuose antikinio pasaulio pasakojimuose dažnai atsiskleidžia uždaras moterų gyvenimo pobūdis. Graikijoje moterys viešumoje paprastai pasirodydavo prisidengusios šydu, o Romoje turėjo „globėjus“ (įprastai tėvą arba vyrą), prižiūrinčius jų veiklą ir nuosavybės tvarkymą. Ar geidulingos moters konceptas buvo grynai vyriška fantazija? O gal senovės pasaulio moterys seksu domėjosi labiau, nei visuotinai įsivaizduojama?

Kaip patyriau, rengdama naujausią savo knygą „Trūkstama gija“, pirmąją antikinio pasaulio istoriją iš moterų perspektyvos, turime kaip reikiant pasikapstyti, norėdami atskleisti, ką moterys iš tiesų manė apie seksą.

Didžioji dalis išlikusių šaltinių parašyti vyrų, o jie buvo linkę vienaip ar kitaip perdėti seksualinius moterų įpročius. Vieni taip aukštino moters dorybes, kad toji išrodė kone šventa ir nežmogiška. Kiti, siekdami moteris apjuodinti, sąmoningai vaizdavo jas kaip seksualiai nepasotinamas. Jei šiuos aprašymus imtume už gryną pinigą, pirštusi išvada, kad antikinio pasaulio moterys buvo arba visos skaisčios, arba pamišusios dėl sekso. Laimė, turime galimybę pažvelgti į širdis kai kurių Antikos laikų moterų, jos atskleidžia daug gilesnį požiūrį į moterų seksualumą.

Susižavėjimo išpažinimai

Pažvelgę į anksčiau cituoto poeto laikotarpį aptinkame Sapfo, VII a. pr. Kr. kūrusią lyriką Graikijos Lesbo saloje. Stebėdama moterį, sėdinčią ir kalbančią su vyru, Sapfo dokumentavo šios patiriamus stiprius kūniškus pojūčius – širdies virpėjimą, kalbos užsikirtinėjimą, karštį venose, laikiną apakimą, spengimą ausyse, šaltą prakaitą, drebulį, išbalimą – visa tai, kas pažįstama kiekvienam, kada nors patyrusiam geismo antplūdį. Kitame eilėraštyje Sapfo aprašo, kaip dabina moterį gėlėmis, ir su ilgesiu mena, kaip minkštoje lovoje ji „numalšindavo aistrą“. Tai išpažinimai moters, kuri supranta neatremiamą susižavėjimo galią.

Nūdien Sapfo eilėraščiai tokie fragmentiški, kad juos sunku tiksliai perskaityti, bet viename papiruse mokslininkai aptiko nuorodą į „dirbtinį falą“, graikų kalba vadinamą *olisboi*. Graikijoje jie naudoti vaisingumo ritualuose, taip pat ir malonumui, ir kaip tokie kai kur pavaizduoti vazų piešiniuose. Vėliau Romoje faliniams objektams priskirdavo talismanams būdingų savybių. Moterims nebūtų buvę prasmės vengti simbolių, kurie, kaip tikėta, nešė sėkmę.

Senovės moterys toli gražu nesibaidė erotikos, kai kurios jos apsupty net palaidotos. Iki Romos iškilimo žemyninėje Italijos dalyje dominavo itin gabūs etruskai ir jie ją pripildė romantiškų scenų. Daugybė meno kūrinių ir antkapinių statulų vaizduoja kartu gulinčius vyrą ir moterį. Viena VIII a. pr. Kr. etruskė buvo palaidota su smilkaline, vaizduojančia vyrus ir moteris, liečiančius vieni kitų lytinius organus.

Helenistinio laikotarpio vaza, vaizduojanti moterį, barstančią sėklas ant falų vaisingumo ritualo metu. Britų muziejaus archyvo nuotrauka

Kaip buvo suvokiama prostitucija

Tereikia apsilankyti senųjų laikų viešnamyje, pavyzdžiui, Pompėjoje, kad įsitikintum, jog seksas dažnai buvo atviras. Niūrių, į kameras panašių patalpelių, kuriose sekso paslaugų teikėjos vertėsi savo amatu, sienos išmargintos grafičiais, ir dauguma jų parašė klientai vyrai, mėgę komentuoti minėtų moterų darbą.

Istoriniuose pasakojimuose ir kalbose apstu šių moterų vargų aprašymų. Atėnų politikas Apolodoro kaltinamojoje kalboje „Prieš [hetera] Niairą“ (IV a. pr. Kr.) pateikta itin pribloškiančių įžvalgų apie šių moterų gyvenimo nesaugumą. Bet kartais išgirstame ir su šiuo pasauliu susijusių moterų žodžius, ir jie mus nustebina.

III a. pr. Kr. dabartinės Italijos pietuose gyvenusi poetė Nosidė gyrė meno kūrinį ir tai, kad ji finansavo sekso darbuotoja. Nosidė apdainavo šlovingą Afroditės, sekso ir meilės deivės, statulą, kuri šventykloje buvo pastatyta už Poliarchės surinktus pinigus.

Poliarchė nebuvo vienintelė išimtis. Anksčiau gyvenusi hetera (kurtizanė, arba elitinė prostitutė) Doricha irgi panašiai panaudojo savo uždirbtus pinigus – įgijo viešumenei skirtą daiktą, o konkrečiai – išpūdingus iešmus jaučiams kepti, kurie buvo eksponuojami Delfuose.

Šios moterys rinkosi ne seksą, o retą jo teikiamą galimybę būti atmenamoms po mirties. Didžioji dauguma jų pažintų moterų buvo pasmerktos likti nežinomos.

Rašytojų vyrų įžvalgos

Kad ir turėdami išankstinių įsitikinimų, rašytojai vyrai gali pateikti pačių įdomiausių įžvalgų apie moteris ir seksą. Komedijų kūrėjas Aristofanas 411 m. pr. Kr. pastatė komediją „Lisistratė“: joje Atėnų moterys organizuoja sekso streiką, siekdamos įtikinti savo vyrus sutikti su taikos sąlygomis Peloponeso karui užbaigti. Tai buvo realus karinis konfliktas, tarp Atėnų ir Spartos bei atitinkamų jų sąjungininkų trukęs tris dešimtmečius.

Daugelis komedijos moterų anaipol nėra patenkintos, kad turi atsisakyti malonumo. Komiško efekto labui jos spraudžiamos į moters-asilės stereotipo rėmus. Tačiau tam tikru metu veiksams pakrypsta rimtesne linkme ir Aristofanas pateikia įtikinamesnį moterų požiūrį.

Pagrindinė veikėja Lisistratė, kuri ir organizuoja streiką, nusako, kokia iš tikrųjų moterų padėtis karo metu. Jos ne tik negali dalyvauti tautos susirinkimuose, kur aptariamas karas, bet ir nuolatos netenka artimųjų. Ir nors toks užsitęsęs konfliktas yra pragaras ištekejusioms moterims, dar blogiau netekėjusioms, kurios netenka galimybės išeiti už vyro.

Lisistratė pabrėžia ir tai, kad iš karo pargrižę vyrai, nors ir pražilę, vis tiek galės vesti, o štai daugelis merginų jau bus laikomos per senomis tekėti ir susilaukti vaikų. Šios eilutės taip tiksliai perteikia karo patirties skirtumą vyrų ir moterų atžvilgiu, kad norisi tikėti, jog jos atspindi tai, ką tuo metu moterys iš tikrųjų sakė.

Realių su seksu susijusių moterims būdingų baimių galima rasti ir graikų tragedijose. Sofoklio, kuris labiausiai žinomas dėl tragedijos „Oidipas karalius“, neiškusioje dramoje „Terėjas“ veikia moteris nusako, ką reiškia patapti žmona. „Ir tai, kas vieną naktį mus sujungia, – sako mitinė karalienė Proknė, – mes turim girti ir laikyt žavybe.“

Sutartos santuokos aukštuomenėje buvo gana įprastas dalykas. Pirmoji moters seksualinė patirtis, kaip apsakė Proknė, galėjo kelti sąmyšį.

Antikos laikų sekso patarimai

Tokius dalykus moterys kartais patikėdavo papirusui. Graikų filosofė Teano, priklausiusi Pitagoro ratui (yra teigiančių, kad ji buvo jo žmona), jai priskiriamame laiške, skirtame draugei Euridikei, duoda nesensantį patarimą. Moteris, rašo ji, atsidūrusi vyro guolyje, gėdą turinti nusimesti drauge su drabužiais. Pakilusi ir tuo, ir tuo vėl galėsianti apsisiausti.

Teano laiškas buvo kruopščiai išnagrinėtas ir gali būti neautentiškas. Vis dėlto jame beveik atkartojama tai, ką daugelis moterų bylojo viena kitai naujesniais laikais, ir Antikos pasaulyje moterys, regis, taip pat laikėsi šio patarimo.

Kažkokia graikų poetėi Elefantei esą taip magėjo moterims dalinti seksualinio pobūdžio patarimus, kad šia tema net rašiusi knygeles. Nūdien jos kūrinii, de ja, nelikę nė ženklo, bet juos mini tiek romėnų poetas Marcialis, tiek romėnų biografas bei archyvaras Svetonijus, teigdami, neva imperatorius Tiberijus (liūdnai pagarsėjęs savo seksualiniais potraukiais) turėjęs tų knygelių kopijų.

Kitos moterys, cituojamos kitų vyrų raštuose, linkusios save išreikšti meilės, o ne atviro sekso kalba, ir tuo jos skiriasi nuo amžininkų vyrų, įskaitant Marcialį ir Katulą.

Lesbijos slapyvardžiu vadinama Katulo meilužė jam sako: „Ką mylimajam moteris tą mirksnį sako, / Turėtų būti užrašyta vėjyje ir tekančiame vandeny.“ Į galvą ateina intymus pokalbis lovoje.

Sulpicija, viena iš nedaugelio romėnų poečių, kurių eilių išliko, aprašo savo kančią, leidžiant savo gimtadienį kaime, toli nuo mylimojo Kerinto, ir palengvėjimą, pagaliau vėl atsidūrus Romoje.

Šios moterys neįtūtė poreikio seksą su mylimaisiais aprašinėti su visomis smulkmenomis, idant atskleistų, ką iš tiesų apie tai mano. Šaltiniuose vyrai gali dominuoti, bet už nuleistos uždangos moterys, kaip gerai žinojo Afroditė, galėjo būti ne mažiau aistringos.

bbc.com
Vertė A. P.

Dėkojame už praeitais metais „Šiaurės Atėnams“ skirtą 1,2 proc. paramą. Šiomet vėl prašome užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“

Anna Verschik: „Negaliu gyventi ten, kur nekalbama estiškai“

Šių metų vasarį Estijos kultūros kapitalo fondo pagrindinė literatūros premija buvo skirta Annai Verschik už šiuolaikinės ukrainiečių poezijos rinktinės „Ar išsigausiu iš to jniršio?“ vertimą į estų kalbą. O 2025-ųjų rudenį A. Verschik pelnė Augusto Sango premiją už geriausią metų poezijos vertimą – Julios Musakovskos eilėraščio „Žydi magnolija svetimam sode“ vertimą iš ukrainiečių kalbos.

– Nuoširdžiai sveikinu Jus, Anna, su svarbiais įvertinimais ir noriu paklausti, kaip tapote poezijos vertėja. Žinau, kad esate gimusi Sankt Peterburge, baigėte estų kalbos ir literatūros specialybę Tartu universitete, dabar esate Talino universiteto bendrosios kalbotyros profesorė. Talino, Helsinkio, Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetuose dėstote lingvistiką ir jidiš kalbą, rašote mokslinius kalbotyros darbus. Be estų, mokate jidiš, rusų, suomių, lietuvių, ukrainiečių kalbas. Gal pradėkime pokalbį nuo to, kaip atsidūrėte Estijoje, kada ėmėte mokytis estų kalbos?

– Ačiū! Mano šeima sovietmečiu vasarodavo Narva Jeesū, nedideliame Estijos pajūrio kurorte. Man patiko jūra, ilgos gatvės, mediniai namai ir užrašai estų kalba (nors estų ten buvo labai nedaug). Svajojau, kad užaugusi persikelsiu į Estiją. Mano tėvai buvo protingi žmonės, sakydavo, kad reikia mokėti kalbą tos šalies, kurioje gyveni. Aš buvau labai jauna, turbūt daug ko nesupratau, bet jaučiau, kad Estija – mano šalis ir užaugusi imsiu kalbėti estiškai. Kita vertus, visada žinojau, kad esu žydė ir Rusija nėra mano šalis. Ne dėl politinių sumetimų, anuomet dar to nesupratau. Tačiau ne mano, ir tiek. O Estija – mano. 1980-ųjų pavasarį su tėvais lankiausi Taline ir tada supratau, kad turiu išmokti estiškai. Tai buvo it apreiškimas, staiga dingtelėjo, kad turiu mokytis estų kalbos. Ranka nusirašiau estų kalbos vadovėlį rusų mokykloms, iš jo mokiausi. Vasarą, kai nuvažiuoju į Narva Jeesū, skaičiau visokius dvikalbius tekstus (vaistų instrukcijas ir pan.), iš jų ėmiau suprasti gramatiką. Kur tik galėjau, stengiausi kalbėti estiškai. Būdamas dvylikos metų pasakiau tėvams, kad būsiu arba estų filologė, arba nickas. Vėliau ėmiau skaityti estų poeziją. Suvokiau, kad negaliu gyventi ten, kur nekalbama estiškai. Rašiau dienoraštį estiškai, visuomet mažiau, kaip vieną ar kitą dalyką pasakyti estiškai. Visiškai persikėliau į Estiją 1986 metais, kai įstojau į estų filologijos specialybę Tartu universitete.

– Jūs ne tik pati kuriate eilėraščius estiškai, bet ir verčiate juos į jidiš, ukrainiečių kalbas, o gal rašote jidiš ir verčiate į estų kalbą? Štai išverčiau posmelį Jūsų eilėraščio, kurį greičiausiai siejate ir su savimi:

*Senelis mažame miestelyje kalbėjo žydiškai,
o tėvas mieste – rusiškai,
jo sūnus didmiesty – jau angliškai.
Močiutė kaime kalbėjo ukrainietišškai,
o mama mieste – rusiškai,
nes ji vaikams norėjo tiesti kelių
į šviesią ir didingą ateitį.
Tačiau jos dovanos duktė nepaisė
ir motinai dabar atsako ukrainietišškai.*

– Šis eilėraščių, aišku, ne apie mano šeimą, tai apibendrintas vaizdas. Daug kas pereina į kitą kalbą, dažniausiai turinčią senas tradicijas, aukštą statusą, garbingą istoriją. Pereina dėl visokių priežasčių – ir ideologinių, ir pragmatinių. O vaikai ar anūikai įsitikina, kad tėvų sprendimas buvo klaidingas. Matome, kas dabar vyksta Ukrainoje: daug kas grįžta prie ukrainiečių kalbos arba bent stengiasi ja kalbėti, netgi rašytojai ir poetai. Ne visus savo eilėraščius verčiu į kitas kalbas. Susijusius su Ukraina, žinoma, verčiu į ukrainiečių kalbą. Kai kurie liečia mūsų bendrą istoriją – kaip rašiau viename eilėraštyje, esame vakarų rytai arba rytų vakarai. Tokius stengiuosi išversti į jidiš ir į lietuvių kalbą.

Eilėraščius pradėjau rašyti būdamas šešiolikos metų, visada rašiau tik estiškai. Rašiau ir studijuodama universitete, paskui dariau pertrauką. Dabar rašau vėl – estų kalba. Jidiš yra man miela ir artima kalba, bet ja nerašau poezijos.

– Jūsų tėtis buvo matematikos profesorius. Ar Jūsų tėvai mėgo grožinę literatūrą? Kokią?

– Tėvai skaitė daug, įvairiausių grožinę literatūrą – ir užsienio literatūrą, kiek buvo įmanoma, ir poeziją. Jiems visada rūpėjo, kad aš skaityčiau, aptarinėdavau su manimi knygas. Be to, tėvai turėjo ir skaitė „samizdato“ leidinius, apie tai sužinojau vėliau.

– Kas Jus patraukė rašyti ir versti poeziją?

– Kas patraukė rašyti poeziją – sunku pasakyti. Jausmas kyla iš vidaus. Versti poeziją pradėjau 2019-aisiais, iš ukrainiečių kalbos. Feisbuke dalyvauja daug poetų, kurie ten skelbia savo kūrybą, taip pat vertėjų. Ten pamačiau vieno Halynos Kruk eilėraščio vertimą į hebrajų kalbą. Pasirodė, kad vertėjas yra poetas Oleksandras (Alexas) Averbuchas, kuris 2014-aisiais iš rusų kalbos

perėjo į ukrainiečių. Tokie dalykai mane itin domina, nes taip žmogus tarsi perkrauna, pertvarko savo gyvenimą. Dabar turiu daug „savų“ autorių. Kai kurie rašo man patys, pristato savo kūrybą, teirujasi, ar galiu ją išversti į estų kalbą.

– Kada ir kokiomis aplinkybėmis pradėjote rašyti estiškai ir versti į estų kalbą? Vis dėlto estų kalba Jums buvo ne gimtoji, o išmoktoji. Mūsų literatūros vertėjų kalvėje – „Vagos“ leidykloje – kadaise buvo įprasta manyti, kad gerai išversti meninį tekstą gali tik gimtakalbis vertėjas. Jeigu pradėdantysis vertėjas sakydavo, kad vienodai gerai gali versti tiek iš užsienio kalbos į lietuvių kalbą, tiek atvirkščiai, jo paslaugų dažniausiai atsakydavo. Tačiau skaitydama Jūsų virtuoziskus vertimus į estų kalbą įsitikinau, kad nėra taisyklės be išimties. O ką šiuo klausimu manote Jūs?

– Aš tiriu daugiakalbystę. Tuose tyrimuose seniai kalbama apie tai, kad ne visada būna aišku, kas yra gimtoji kalba, ypač jeigu žmogus yra daugiakalbis. Yra keletas kriterijų, ir visi jie gali vienas kitam prieštarauti. Tai pirma įsisavinta kalba, savo tautybės (protėvių) kalba, dažniausiai vartojama kalba, tapatybės kalba, ta, kurią geriausiai moka, ir t. t. Pirma įsisavinta kalba ne visada reiškia, kad žmogus tą kalbą geriausiai moka. Dar yra daug kitokių kriterijų, pvz., kokios (kokios) yra emocijų kalba ar kalbos. Rusų kalba man buvo pirmoji, bet tarp tos kalbos ir manęs išliko distancija. Nemoku juokauti rusiškai, niekada nekūriau rusiškai poezijos, tai nėra mano emocijų kalba. Jidiš girdėjau vaikystėje, vėliau suvokiau, kad ją moku, universitete pradėjau mokytis gramatikos. Pagal mokėjimo lygį gimtoji kalba man yra estų ir rusų. Pagal tapatybę – estų ir jidiš. Man atrodo, kad estų kalba aš galiu išsakyti viską, ko noriu.

– Kokia kalba paprastai mąstote dirbdama, būdamas šeimoje? Minėjote, kad universitetuose dėstote tomis kalbomis, kurias mokate: estų, suomių, lietuvių, anglų. Ar įmanoma galvoti lygiagrečiai keliomis kalbomis, o gal turite ne vieną darbinę ir emociinę kalbą?

– Tai sunkus klausimas, nes kai kada mąstymas yra mišrus (kaip ir gyvenime vyksta kodų kaita – kelių kalbų vartojimas pokalbyje). Su savo šeima kalbu estiškai, universitete – dažniausiai estiškai arba angliškai, kai dėstau užsieniečiams. Jeigu yra studentų, kurių kalbą moku, per pertrauką kalbinu juos jų kalba. Žinias skaitau ukrainietišškai, estiškai ir lietuviškai. Kasdien „kalbu“ per mesendžerį ukrainietišškai, dažnai ir lietuviškai, kai kada jidiš. Darbinė kalba priklauso nuo paties darbo. Jeigu rašau straipsnį, daugiausia angliškai, jeigu ruošiu pranešimą arba paskaitą, atsižvelgiu į konferenciją arba dėstomąją kalbą (anglų, estų, retkarčiais – suomių, lietuvių, pastaruju metu ir ukrainiečių). Mano emocijų kalba, kaip minėjau, yra estų kalba.

– Jau dvidešimt metų reguliariai mokote jidiš kalbos tarptautinėje vasaros programoje Vilniuje. Kokia šias studijas pasirinkusių žmonių motyvacija?

– Yra įvairių priežasčių ir motyvų. Kai kurie nori mokytis jidiš, nes kadaise tai buvo šeimos kalba, netgi girdėjo, kaip ja kalbėjo močiutė ar dėdė. Anksčiau būdavo ir tokių mokinių, kurie puikiausiai kalbėjo kuria nors jidiš tarme, bet nemokėjo abėcėlės, skaityti ir rašyti. Būna studentų iš JAV, kur yra daug universitetų, siūlančių jidiš kalbos kursus, jie nori mokytis papildomai, tobulinti žinias. Gana daug ne žydų kilmės studentų, dažniausiai mokslininkų. Istorikas, gvildenantis Lietuvos ar Lenkijos istoriją, suvokia, kad negali išsamiai nagrinėti savo temos neišmanydamas žydų mažumos reikalų, tad jam tenka skaityti daug visokių dokumentų, laikraščių, dienoraščių jidiš kalba. Panaši ir folkloristų, literatūrologų motyvacija. Būna ir vertėjų, kurie verčia iš germanų kalbų ir „atranda“ jidiš.

– Kokių gebėjimų reikia vertėjui? Ar gana vien gerai mokėti abi kalbas?

– Mokėti abi kalbas, aišku, yra būtina, bet reikia ir kitų gebėjimų. Suvokti, kad tam tikrus dalykus privalu tikslinti, nes tai gali būti užuomina, aliuzija, netiesioginė citata. Įsivaizduokime, kad ukrainiečių eilėraštyje paminėtas vyšnių sodas. Aišku, galima suprasti tiesiogiai, kaip paprastą vyšnių sodą, bet turime prisiminti žymų Taraso Ševčenkos eilėraščių, kuriame sakoma: *Цадох вишневий коло хату* („Vyšnių sodelis prie trobos“). Reikalingas atitinkamas stilių diapazonas. Galime apibendrinti, kad vertėjui reikia diagnostinių gebėjimų – suprasti ir nustatyti, kokį įspūdį, kokį efektą autorius siekia sukurti, ir ieškoti arba sugalvoti atitinkamų priemonių.

– Kas, Jūsų manymu, svarbiau: tiksliai atkartoti teksto prasmę ar kūrybiškai perteikti jauseną, eilėraščio nuotaiką?

– Mano galva, reikia pusiausvyros tarp formos ir reikšmės. Yra eilėraščių, kuriuose nuotaika ne tokia svarbi, o svarbesnis tikslus formulavimas.

– Nuo kokių šalių autorių prasidėjo Jūsų, vertėjos, kelias?

– Jaunystėje, dar mokykloje, išverčiau iš suomių kalbos į rusų kalbą vieną novelę suomių prozos rinkiniui. Deja, nebepamenu autoriaus pavardės. Paskui išverčiau iš rusų kalbos į estų kalbą – jau baigdama universiteto studijas. Pirmiausia verčiau publicistiką. Devintojo dešimtmečio pabaigoje atmosfera buvo kur kas laisvesnė, ypač Estijoje, tad išverčiau iš rusų kalbos Fridos Vigdorovos užrašus apie Josifo Brodskio teismą. Tie užrašai buvo platinami per „samizdatą“, o devintojo dešimtmečio pabaigoje jau paviešinti. Juos paskelbė žurnalas „Vikerkaar“, atrodo, 1989 metais. Ugalos teatrui iš rusų kalbos išverčiau Isaako Babelio dramą „Saulėlydis“, 1994-aisiais iš jidiš kalbos į estų kalbą išverčiau Solem Aleichemo romaną „Marienbadas“ (1991) ir Davido Bergelsono romaną „Kai viskas baigėsi“ (1998). Tada buvo ilga pertrauka, tik 2003 metais žurnalui „Vikerkaar“ iš lietuvių kalbos išverčiau Leonido Donskio esė. Vėliau ėmiau versti ukrainiečių poeziją.

– Ar prie vertėjo profesijos artėjote palengva?

– Nežinau, vertimas man buvo visiškai natūralus dalykas. Tarpais skaitau knygą ir savaime pagalvoju, kaip išversti tam tikrą sakinį į estų (arba į kokią kitą) kalbą. Verčiu tik tai, kas man patinka ir artima.

– Indoeuropiečių kalbos, iš kurių verčiate, ir estų – finougrių kalba – yra labai skirtingos, kaip Jums pavyksta atrasti pusiausvyrą tarp ištikimybės originalui ir laisvesnės poetinės interpretacijos?

– Tai susiję ne tik su kalbų skirtumu (žodžių tvarka, sintakse ir pan.). Įdomus klausimas – kur baigiasi laisvesnė interpretacija ir prasideda fantazija originalo tema. Turbūt gelbsti intucija. Man patinka, kai vertimas kuo labiau perteikia ir originalo formą, ir idėją. Jeigu originale yra pasikartojimų arba aliteracijų ir t. t., mano galva, reikia juos išsaugoti, nes tai autoriaus intonacija.

– Kokiais etapais vyksta Jūsų kūrybinis procesas? Koks vertimo tempas?

– Skirtingas. Feisbukas jau tapo poetų ir vertėjų virtualia bendruomene. Tenai daug skaitau, jeigu eilėraščių man patinka, galiu išversti jį kaipmat, o kartais atidedu vėlesniam laikui.

– Mačiau, kad verčiate mūsų Nacionalinės premijos laureato Gintaro Grajausko eilėraščius. Kas nulemė tokią pasirinkimą? Ar esate išvertusi kitų lietuvių autorių, ką dar ketinate versti?

– Jau nebepamenu, kaip suradau Gintaro Grajausko eilėraščius feisbuke. Man imponuoja jo lakoniškas ir kartu filosofinis stilius, tad pradėjau versti. Kitų lietuvių autorių nesu vertusi, bet tikiuosi, kad man pavyks. Galvoju apie Mariaus Buroko poeziją. Susipažinome feisbuke per ukrainiečių poezijos vertimus.

– Mūsų poetė Kristina Tamulevičiūtė verčia slovenų ir bosnių poeziją. O dar kuria drabužius ir aksesuarus, išleido nėrinių raštų knygą „Nerk vąšeliu kaip gotas“. Jūs, taip pat poetė ir vertėja, esate žinoma Estijoje mezgimo dizainerė, išleidote knygą „Mezginiai be siūlių“ (Ömblusteta kudumine). Tad norėčiau paklausti, kas, Jūsų manymu, sieja mezgimą su vertimu? Ar mezginių raštai ištis primena ritmingai kirčiuojamus skiemenis?

– Kuriu tik savo dizainą ir mane labiausiai domina besiūlių mezginių konstravimas. Kaip ir kiekvienai individualiai kūrybai, mezgimui būdinga nuosava estetika (aš mezgu daugiau klasikinius ir minimalistinius modelius). Nesugebu megzti išraiškingų, stambių raštų ir spalvų derinių. Tas pat ir verčiant. Negaliu versti, jei kūrinių estetika man svetima. Ir vertimas, ir mezgimas reikalauja meninio požiūrio ir išmanymo. Nežinau, ar tarp mezgimo ir vertimo yra tiesioginių paralelių, bet įsivaizduokime, kad yra mezgimo dizaino idėja ir tą idėją reikia įgyvendinti, taigi tenka interpretuoti, o interpretuojant modelis jau nelieka toks pat. Tai primena Romano Jakobsono „dominantės“ sąvoką: dominantė yra bruožų, nuosavybių suma, kuri sudaro grožinės literatūros kūrinio esmę. Be jos kūrinys suyra. Taip ir su dizainu. Estiškai „versti“ pažodžiui reiškia vienos kalbos tekstą išdėstyti kita kalba, skirtingai nuo kalbų, kuriose „versti“ reiškia „perdėti, perkelti“ (vokiškai *übersetzen*, angliškai *translate*, ukrainietišškai *перекласти*). Vadinasi, vertimas yra interpretacija, lygiai taip pat konkretus mezgimas yra tam tikro modelio interpretacija.

– Labai ačiū, miela Anna, už įdomų pasakojimą! Tikimasi, kad Jūsų verstų knygų lentyną netrukus papildys ir lietuvių poezija, išversta į estų kalbą iš originalo, be tarpinio pažodinio vertimo. Tai būtų didelė dovana ir lietuvių, ir estų literatūrai.

Kanto sapnai būdraujant

Apie Oskaro Koršunovo spektaklį „Kantas. Kambarys, kuriame negalvojama“ pagal Mariaus Ivaškevičiaus pjesę

Angelai amžinai būdrauja, niekada nemiega ir nesvajoja. Jie yra gyvos idėjos, be kūno, tobulos. Svajoja tik netobuli, o miega kūniški. Kūniškos svajonės neretai yra keistos, pavojingos ir garsiai nesakomos. Nors per išpažintį kunigui kartais papasakojama tai, ko tas nenorėtų girdėti, arba išpažįstama psichoanalitikui. Dažniausiai filosofai Kantą vaizduoja angeliškai, atima iš jo kūniškas svajones ir paverčia amžinai būdraujančia sąmone, idealiu grynuoju protu. Asmenų angelizacija yra idėjinė autorių ir herojų mumifikacija, nususinimas, kad ikona išliktų amžiams. Apie Kanto angelizaciją pasakoja legendos: gyveno vienišas (tik su tarnu), filosofiškaip mąstė sudėtingiausias pažinimo problemas, parašė daug gilių ir ne visiems suprantamų traktatų, buvo doras ir teisingas, niekad nemelavo, su moterimis stengėsi neturėti reikalų, todėl jokia nuodėmė prie jo nekibo.

Vis dėlto asmens angelizacija yra koki biografinė ir romanų rašytojams – nėra ką pasakoti, tik nagrinėti filosofo raštus. Todėl, kad nebūtų taip nuobodu ir pernelyg mumifikuota, sakoma, kad kartais jis su draugais išgerdavęs vyno. Taip visas jo vidinis pasaulis, jo vienvėdis drama, jo kova už tai, kad liktų sveiko proto, yra paslepiama. Tai, kad Kantas buvo vienišas ir nesidomėjo moterimis, buvo aiškina banaliai – istorija skirta beveik idiotams: esą pradžioje vedyboms neturėjęs pinigų, o kai sukaupe – buvo nebeįdomu. Taip pat pasakojama bent apie vienas nesėkmingas piršlybas iš susitarimo, ne iš meilės. Visa ši istorija ir yra žemiška angelizacija, net ne dangiška. Angelizuojami žmonės yra panardinami į religijos arba kultūros formalinę, atimant iš jų gyvybės bruožus ir paverčiant stabais.

Marius Ivaškevičius, Oskaras Koršunovas ir Vilniaus mažasis teatras bent iš dalies grąžina mums paribio Kantą, suskirstydami jo namus į angeliškus, kažkur už scenoje regimo esančius kambarius ir į poilsio „kambarį, kuriame negalvojama“. Ten už durų, nematomoje erdvėje, rašoma nemarioji filosofija, bet mums spektaklis rodo žemišką gyvenimą. Pasinaudojama dar Miguelio de Cervanteso laikų schema: idealų Don Kichotą atitinka Ivaškevičiaus Kantas (akt. Kirilas Glušajevs). Don Kichoto tvarumą užtikrina tarnas Sančas Pansa, o Koršunovo spektaklyje Kanto žemišku gyvenimu rūpinasi tarnas Martinas (akt. Ramūnas Cicėnas). Cervantesas pirma komiškai angeli-

zavo paskutinį riterį iš La Mančos, o paskui pripildė jo gyvenimą chimėrų (malūnų-milžinų ir kita). Ivaškevičius / Koršunovas nepasakoja mums Kanto angelizavimo istorijos, idealusis herojus jau ilsisi „negalvojimo kambaryje“. O aktoriai pripildo sceną chimėrų, kurios kyla iš kantiškosios vaizduotės ir sapno. Jos kartu su veikiančiais herojais, Kanto draugais, sukuria linksmą, energingą operetinį balaganą.

Kanto ankstyvajame veikale „Dvasinio regėtojo sapnai, paaiškinti metafizikos sapnais“ žodis „chimera“ arba „chimeriškas“ vartojamas itin dažnai ir žymi neleistinas jungtis: sapno, svajonės ir tikrovės. Pasak Karaliaučiaus filosofo, metafizikai, tokie kaip Emanuelis Swedenborgas, aprašo metafizines būtybes, kurios iš tikro tėra chimeros. Jie į vieną nedalomą simbolį sulieja baimes, lūkesčius, svajones, fantazijas ir tikrus daiktus. Kantas skaito ir kritikuoja tuo metu populiarių švedų mąstytoją ir dvasių regėtoją, nes ir pats, galima manyti, priartėja prie slenkščio, kur susilieja vaizduotė ir tikrovė: „Galiausiai nebūtų visiškai keista, jei dvasinis regėtojas būtų kartu ir fantazuotojas, bent jau atsižvelgiant į jo regėjimus lydinčius vaizdus, nes idėjos, jam nežinomos dėl savo prigimties ir nesuderinamos su jo fizine būkle, plūsta ir į išorinius pojūčius įtraukia blogai suderintus vaizdus, dėl kurių susidaro laukinės chimeros (*wilde Chimären*) ir keistos figūros, ilgai klaidinančios pojūčius, net jei jos ir turi tikrą dvasinį poveikį“ (vertimas mano – G. M.).

Kantiška chimera yra nesančio ir esamo nedalomas junginys, iškreiptas siurrealistinis vaizdinys, kur gandai ir regėjimai papildo fizinius faktus. Tuo metu Karaliaučiaus mąstytojas, ir ne tik jis vienas, praktikavo aiškų nematomų kraštų įsivaizdavimą, vien tik skaitydamas jų aprašymus. Pavyzdžiui, jis pasitelkęs vaizduotę ir valią įsivaizdavo Londono gatves, kur niekad nebuvo buvęs. Kanto valingos vaizduotės idėja įkvėpė Arthūrą Schopenhauerį parašyti filosofinį traktatą „Pasaulis kaip valia ir vaizdinys“. Ivaškevičius ir Koršunovas išplėtoja šią kantiškosios vaizduotės, kuri nuolat rungtis su savo pačios chimėromis, viziją. Spektaklyje matome, kaip herojai pakyla su stalu į padėbesius ar vien tik valios pastangomis sprendžia sveikatos sutrikimus.

Pjesės autorius ir režisierius perkelia herojus į „nieko negalvojimo kambarį“, kur netrukdomi pasirodo įvairūs

gyvenimo monstroi, kurių vieni gali būti pageidaujami, kiti – bauginantys. Spektaklyje šmėžuojanti bauginanti senutė iš rūsio primena Alfredo Hitchcocko senutę iš filmo „Psichopatas“. Skirtumas tas, kad Hitchcocko senutė, kad ir džiovinto lavono pavidalu, egzistuoja, o Ivaškevičiaus Kanto senutė yra chimera ir jos būtis nusakoma kitaip. Toks pat monstriškas yra laikrodininkas, kuris, galima manyti, yra Kanto vaizduotės ir valios sukurta chimera, kuri yra ir nėra vienu metu, bet reguliuoja įvykių tėkmę.

Taigi, nors apie Kanto žemišką gyvenimą žinoma ne daug, Ivaškevičius ir Koršunovas kartu su aktoriais atrakina duris į valingą kantišką vaizduotę, kupiną savito dramatiškumo. Jo vaizduotės dramatiškumą lemia ne tik asmeninio gyvenimo ritmas ir skonis, bet ir Karaliaučiaus laiko dvasia. O ji buvo susijusi su Prūsijos iškilimu, pačia pradžia, oponuojant Prancūzijos didžiai revoliucijai (spektaklio veiksmas vyksta 1784 metais), bet taip pat ir klasicizmo estetikai.

Spektaklį aš interpretuoju remdamasis kai kuriais siurrealizmo sprendimais. Siurrealizmas iš esmės ir yra chimeriškas menas, kuris remiasi dienos sapnais arba dvasiniais regėjimais, persmelkiančiais kasdienybę ir ją deformuojančiais, kaip Pablo Picasso ar Salvadora Dalí tapyboje, Jeano Cocteau spektakliuose ar Luiso Buñuelio filmuose. Savo stilių jie atrado interpretuodami Lautréamont'o „Maldororo giesmes“ (parašytas po Kanto mirties). Jomis buvo susižavėję dauguma ankstyvųjų siurrealistų: Louis Aragonas, André Bretonas ir kiti. Lautréamont'as tik perteikia didžiulę chimeriškos vaizduotės tradiciją, kurios ryški žvaigždė buvo Williamas Blake'as, kiek jaunesnis nei Kantas. Taigi, lakios chimeriškos vaizduotės eksperimentai ir filosofija plito visoje Europoje, ne tik Švedijoje, ne tik Swedenborgo kūryboje. Ką daryti, kaip elgtis su šiais regėjimais, nebuvo aišku: kas tai – literatūra, spektaklis, ar atspindi materialią tikrovę? Kantas visą gyvenimą rungėsi su šiomis chimėromis, tai buvo jo didžioji drama. O jų grąžinimas į dabar mąstomą Kanto gyvenimą padeda ištraukti filosofą iš toksiškai vienspalvės angelizacijos.

– GINTAUTAS MAŽEIKIS –

Kaip vienuolis tapo drugeliu: Sigitas Benediktas Jurčio išpažintis

Spektaklis „Vienuolio išpažintis“ (rež. Tomas Jašinskas ir Taurūnas Baužas) mūsų dėmesį patraukė dėl skirtingų priežasčių. Vienos žiūrovės atmintis siekė dar 1995-uosius, kai teko klausytis brolio Benedikto pamokslų ir atnaujinti savo tikėjimą, susidomėti šventojo Pranciškaus istorija, klausytis choro „Langas“ atliekamos Algirdo Martinaičio „Saulės giesmės“ (vėlesniame jos įrašė šv. Pranciškaus žodžius skaitė ir brolis Benediktas). Impulsas pamatyti spektaklį, pamačius jo pavadinimą, kitai žiūrovei ir šios recenzijos autoriui buvo atmintyje iškilę Stendhalio „Parmos vienuolynas“ ir Vinco Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“. Nuvykusios į premjerinį spektaklį Klaipėdos dramos teatre, turėjom būti dvigubai apdovanotos. Premjerai išleista ir Sigitas Benediktas Jurčio knyga „Brolio Benedikto išpažintis. 15 stočių“, kurios forma ir viršeliu turbūt siekta sukurti asmeninio Kryžiaus kelio ar švaraus lapo įspūdį. Dėl knygoje esančių įrašų apie spektaklį ją galima suvokti ne tik kaip savarankišką kūrinių, bet ir kaip savotišką spektaklio libretą.

Pats išpažinties žanras literatūroje turi ilgą turiningą tradiciją, tad juo labiau buvo smalsu, koks bus šis variantas. Režisierius Tomas Jašinskas pranešime spaudai apie premjerą sako, kad „ši išpažintis – tai kvietimas žiūrovui sustoti, išgirsti savo vidinį balsą ir atrasti drąsą būti savimi Dievo akivaizdoje scenoje stebint iš vienuolio kelio pasitraukusio klaipėdiečio Sigitas Benediktas Jurčio autobiografinę refleksiją“. Kelio į save linkima tiek spektaklyje, tiek monopjesėje, o vienoje vietoje ir tiek paradoksaliai subendrinama: „Ši išpažintis ne mano / Ji – mūsų visų.“ Keliauti į save, skaitant ar klausantis kitų išpažinčių, įmanu ir be papildomo raginimo – su Augustinu, Eloiza ir Abelaru ar kai kuriais šiuolaikiniais dvasininkais ar rašytojų „luomo“ išpažinėjais.

Kodėl bent jau mums nepavyko ištraukti į brolio Benedikto išpažinties ritmą, kodėl abejonių, skepsio liko daugiau nei religinio ar estetinio išgyvenimo, atsakyti ir

paprasta, ir sudėtinga, kaip ir apskritai – kodėl vienos (poetinės) išpažintys įtikina, kitos ne. Viena iš priežasčių galėtų būti žiūrovo (skaitytojo) kelią į save tarsi apribojantis itin ryškus brolio Benedikto (sakykime – ir kaip personažo) balsas. Nors išpažinties atveju tai tarsi savaime suprantama, bet tai trikėdė žiūrint spektaklį ir skaitant knygą, juolab kad tuo pat metu buvo vis pabrėžiamas jo visuotinumumas – lyg būtų kalbama apie bet kurio vienuolio gyvenimą, na, ir apie „mus visus“.

Su tuo susijusi dar viena keista spektaklio (ir knygos) situacija. Tai primygtinai vis pasikartojantis atsiribojimas nuo ankstesnių vaidmenų, jiems iš esmės priskiriant visą vienuolinį gyvenimą. Tad negi reikėtų suprasti, kad „ankštų sienų“ apsupti broliai vienuoliai nėra taip dvasiškai išstobulėję kaip „aš“? Remiantis ta pačia Jurčio retorika, atsiribota ir nuo šventumo imitacijos. Bet keisčiausia (tai kliuvo ir naratyvo požiūriu) – žiūrint spektaklį radosi itin ryškus tam tikrų vaidmenų įspūdis, dėl ko buvo galima pasigesti pačios išpažinties. Akivaizdi buvo ir šventumo imitacija. Aišku, *mimesis* nebūtinai yra blogai. Bet šiuo atveju imitacija pavadintume hiperbolizuotą, iki profanacijos priartėjantį savojo „aš“ sakralizavimą. Nepaisant pasakymo „aš nesu šventas“, pynėsi nuolankumo ir susireikšminimo, kuklumo ir emocinės egzaltacijos vaidmenys. Šią imitaciją vainikavo spektaklio pabaigoje tarsi Nukryžiuotasis į sceną išėjęs, rankas į šalis ištiesęs pats Jurčys. Po viską, kas sakyta anksčiau, apibendrinusio monologo Jurčys prisėdė ant scenos krašto ir patikino, kad jis – tas pats Benediktas ir visada bus mūsų (t. y. žiūrovų), tik dabar jis negali iš drugelio grįžti į vikšrą. „Man Dievo ten nėra / kur vakar buvo.“ Pritaikyta šiandien įprasta, bet konkrečiam spektakliui kažin ar tinkanti ribų („ankštų sienų“) naikinimo strategija. Jurčio išėjimas kiek priminė ir jubiliejų, giminių balių, kai pasirodo svarbiausias asmuo, o tu turėtum jį tik pasveikinti. Spektaklis galutinai pavirto į gaudulingą Klaipėdos

miesto herojaus atsisveikinimą. Šį įspūdį patvirtino ir bendra premjeros atmosfera – itin jautri žiūrovų reakcija, į spektaklį susirinkę garbūs Klaipėdos miesto piliečiai ir svečiai.

Didžiąja dalimi buvo sukurta sentimentali išsiteisinimo (nes „Dievas išėjo pirma“) ir nušvitimo istorija, kupina skatinimo gailėti ir permąstyti, koks sunkus buvo vienuolio kelias, kviečiant pasidžiaugti galų gale ištikusiu kito gyvenimo pasirinkimu. Ir išpažintis galų gale įgavo lėkštos laimingos pabaigos formą. Naujame kelyje – ir meilės linija. „Tulpės buvo mūsų bučiniai“, „Bučinių alėja / Matuojama ne metrais / O bučinių ilgumu“ – šiomis ir panašiomis frazėmis eroso temą pirmiausia plėtojo pagrindiniai spektaklio aktoriai Eduardas Brazys ir Beata Ignatavičiūtė, o galutinį antspaudą padėjo į sceną išėjęs pats Jurčys, „Brolio kokono malda“ užbaigęs detalizaciją, kaip Girulių kopose su Regina sodino tulpes. Klausantis kilo klausimas, kur išties yra sentimentalumo ar egzaltacijos ribos ir kaip nutinka, kad panašus klausimas nekyla skaitant kai kuriuos arčiau savęs ar Kristaus esančius Kryžiaus kelio apmąstymus (tarkim, Kęstučio Dvarecko „Nukryžiuotos meilės keliu“). Žvelgiant labiau literatūriškai, kilo klausimas, savotiška nuostaba, kodėl spektaklyje ir knygoje tiek daug dėmesio skiriant tylai („Išpažintis – ne vieša paslaptis, o tylus liudijimas“) radosi žodžių perteklius, gal netgi triukšmo įspūdis, kodėl vieni pasikartojimai yra variacijos, o kiti, kaip šiuo atveju, ypač rėžia ausį.

Norisi pažymėti, kad būta ir literatūriškai ar religiškai įtikinusių išpažinties fragmentų, pavyzdžiui, išsakant savo negebėjimą girdėti, „mane“, o gal dar labiau „manąjį“ laiką persmelkusią baimę: „Tylėjau ilgiau nei reikėjo, / Tylėjau ne iš šventumo, o iš baimės gyventi. / Tylėjau, nes Dievas kalbėjo tyliau už mane.“ Arba – išpažįstant nuo Dievo atitolinusios kaltės, baudžiančio Dievo patirtį:

C. K. WILLIAMS

C. K. [Charlesas Kennethas] Williamsas (1936–2015) – amerikiečių poetas, eseistas, kūrybinio rašymo dėstytojas, vertėjas; poezijos knygos įvertintos Pulitzerio, Nacionalinės knygos ir kt. premijomis. Pirmuosiuose C. K. Williams rinkiniuose vyravo kanti ir karti, neretai kiek siurrealistinės poetikos socialinė kritika, vėliau, nuo 9-ojo dešimtmečio, kūrybos vizitine kortele tapo ilgomis eilutėmis, intymiu tonu reiškiamą emocionali, sąžininga introspekcija paremta miestietiškosios Amerikos sielos, žmogiškųjų santykių, moralinių temų analizė.

Čia skelbiami eilėraščiai paimti iš C. K. Williams eilėraščių knygų „Melai“ (*Lies*, 1969), „Iš nežinojimo“ (*With Ignorance*, 1977), „Kūnas ir kraujas“ (*Flesh and Blood*, 1987), „Proto sapnas“ (*A Dream of Mind*, 1992), „Budėjimas“ (*The Vigil*, 1997; Pulitzerio nominacija), „Gijimas“ (*Repair*, 1999; Pulitzerio premija), „Rinkiniai eilėraščiai“ (*Collected Poems*, 2006). Tai pirma šio poeto kūrybos publikacija lietuviškai.

Meilė: pati pradžia

Dabar šitas tarpsnis, kai aistra liete liejas tarp judviejų, kai šitiek širdingo troškimo ir poreikio, šitiek pasinėrimo į kitą ir į save, ir į neperskiriama judviejų vienovę, savimi besizavinčią: jos burna tokia sklidina, krūtinė taip atstatyta, galva taip atmesta atgal, kai kvatoja iš jo kvatojimo, jis toks standus, nepajudinamas, tvirtas kaip ažuolas, toks aidžiai tikras šitokio geidžiamumo svaigulyje, jį kone apsieja jį, kai juodu vėlei susipina, vėl liečiasi skruostais, lūpomis, pečiais, kaktomis, kiekvienas žvilgsnis – žingsnis link sekso, kiekvienas žvilgsnis, trumpam atplėštas, parsukreija įsiliepsnojęs... Vien stebėdamas juodu pajunti vėl kirbant paslėpsniuos, pajunti prisipildžiusią širdį, seną, sopančią širdį, nuvarytą, apšlubusią, atsivadusią širdį, vėl šnarpščiojančią, trypančią savo garde.

[1987]

Klausimas

Vidury nakties ji dar nesudėjusi bluosto, skrupulingai guli kiek įmanydama toliau nuo jo. Per miegus jis apsiverčia, ji pajunta jį susivokus, kad jos nėra įprastoje vietoje, jo miegas pradeda keistis, jis prisilenka arčiau, ramina jį apkabina viena ranka. „Nemiegi? – klausia ji, bet tada, pabūgusi, kad nepamanytų ją prašant sekso, skubiai priduria: – Aš noriu kai ką sužinoti: praeitą vasarą Klivlande tu turėjai kažką kitą?“ Ji kone ištarė, – ketino sakyti, – „tu turėjai *mylimąją*?“, bet susigriebė; ją išgąsdino tas žodis, suvokė; jis buvo per daug konkretus, bent jau dabar. Ir vis tiek jis atsako tikrai po pauzės: „Ne“, emocija jai neišskaitoma. Jis perkelia ranką, o tada su šypsena balse klausia: „Tu turėjai ką nors Klivlande?“ „Aš ne to tavęs klausiau“, – ji atšauna piktai. „Bet šito aš klausiau *tavęs*“, – atsako jis. Dabar ji turėtų būti patenkinta, sena daina, ji žino, kad jai turėtų būt palengvėję, bet jai nepalengvėję, įtampa nė kiek neatslūgo, ir tai jos nestebina. Ji taip suglumusi, kad dabar net nėra tikra, ar nori juo tikėti, ar ne. Šiaip ar taip, o ta pauzė? Ar ji dėl to, kad vidury nakties ir praėjus šešioms mėnesiams jis nė nebūtų supratęs, apie ką jinai kalba, ar dėl to, kad jam reikėjo akimirkos suformuluoti atsakymą, kuris suminkštintų galimą šokiruojantį smūgį tinkamu nukrypimu, šiuo atveju – humoru: juoku, kuris panėši į melą ir melas yra. „Kada gi būčiau turėjęs laiko? – galėjo jis atsakyti arba: – Ką gi Klivlande būčiau galėjęs mylėti?“ O galbūt tą trumpą mirksnį jis ieškojo būdo, kaip likti tiesos pusėje, nes, jį žinojo, jis tikrai to norėtų, turint omenyje, kaip teisuoliškai jis laikosi etinio principingumo? Ūmai ją nusmelkia suvokimas, kad giliai širdyje ir skausmingiausiai ji įtaria jį *atsizadėjimu*. Ji žino, kad dabar jis nieko neturi; ji mano, kad žino, jog su Klivlandu nebuvo jokių kontaktų, bet vis tiek jai dingojas, kad tenai kažko būta ir kad jei to būta svarbaus, kaip jai atrodo, tai nebūtų taip lengvai pamiršta, tai tebelydėtų jį kaip apgailstavimas, galbūt brangus prisiminimas, bet su tuo žodžiu – „atsizadėjimas“, prisegtų kaip kainos etiketė.

Gal būtent dėl šito ji taip apmaudavo, – kad ji, galimas daiktas, yra jo labdarystės, jo *gerumo* objektas. To jau būtų per daug; kad būtų ją nuskaudęs, o paskui pasiaukojęs dėl jos. Taip, „mylimoji“, ji turėjo tai pasakyti, „mylimoji, mylimoji“, turėjo priversti jį tai paneigti. Ji klausosi jo kvėpavimo; jis vėl užmigo ar išmoko ir tai suvaidinti? „Ne, praeitą vasarą Klivlande aš neturėjau mylimosios, net nesu buvęs Klivlande, aš myliu tave. Nėra jokio Klivlando, aš dievinu tave, ir, kaip prisimeni, nebuvo jokios praeitos vasaros: praeitą vasarą pasaulis dar neegzistavo, praeitą vasarą dar buvo visuotinė tamsa, chaosas, skausmas.“

[1992]

Metro vagone

Metro vagone turiu paprašyti jaunos moters patraukti paketus, kad atlaisvintų man vietas; ji skaito, viena koja įsispyrusi į sėdynę priešais, ir veikia nepakelia akių, prisitraukdama nešulius arčiau savęs. Prisėdu, išsitraukiu savo knygą – Čorano „Būties pagunda“ – ir pastebiu, kaip ji, kilstelėjusi akis nuo savo knygos, žvilgteli į manosios pavadinimą, ir tada, kaip sako Gombrovičius, ji „apsireiškia fiziškai“, tai yra kitaip nei iki šiol, *įsidabartina*: nors ir nesujuda, ji leidžiasi būti kur kas labiau pastebima, labiau prieinama mano jusliniam suvokimui, todėl tiesiog negaliu nepastebėti jos išraiškingos figūros ir gerai įdegusios odos (kokios auksinės tiesiogine šio žodžio prasme gali atrodyt jaunos moterys vasarai baigiantis)... Štai ji atsilošia, ir kai, traukiniui sulingavus, jos ranka liesteli manąją, ji jos neatitraukia; ji tarsi leidžia mudviejų išorėms susiliesti: plonyčiais mudviejų dilbių plaukeliais, jautriais, gyvais, maudžiai gyvais, sklinda žinia, jog kažkas paliestas, kažkas pajustas ir tokiu būdu pripažintas, *atpažintas*.

Aš suprantu, kad ji jokiū būdu nesiūlo nieko daugiau, ir, tiesą sakant, aš nieko daugiau ir netrokštu, bet vis tiek to pakanka, kad mane užplūstų banga, iš pradžių šilumos, o paskui, sakytumei, jos priešybės – prisiminimų: merginos, kurią buvau įsisvaigęs iš tolo, štai ji sėdi priešais prie stalo mokyklos bibliotekoje, mūsų kojos, rodos, susilietė, štai liečiasi vėl, o tada lietimosi sužadintuosius troškimus pakertantis suvokimas, kad tai ne jos kūnas, prie kurio tą spinduliuojantį laiką aš spaudžiaus, o stalo koja. Šiandienos jaunoji moteris atitraukia štai ranką, stojasi, pasvyra, lėtėjančiam traukiniui sutrūkčiojus, ir liūdama pro mane keliu brūkšteli kelį – vėl padaro tą patį, darsyk patvirtina savo kūniškąją esatį (vėl Gombrovičius), o tada spėriai metasi prie vagono durų ir išlipa, nė karto (mano palengvėjimui) neatsigrėžusi, ir aš leidžiu sau pagalvoti, kad nors ir vėl, ko gero, tebuvai jai toks pat beprasmis kaip tas mano jaunystės stalas, toks pat medinis, toks pat bejausmis, vis dėlto gal būta akimirkos, kai aš toks nebuvau.

[2006]

Ašmenys

Kai buvau maždaug aštuonerių, kartą dūriau kitam vaikui, tokiai mergaitei. Trainiojaus prie prekybos centro šalia mūsų namo ir kai ji ėjo pro šalį, smeigiau jai, tiesiai į tarpą tarp marškinių ir šortų, nulaužta mašinos antena, kurią nešiodavaus kišenėje. Tai nutiko taip žaibiškai, kad iki šiol nesuvokiu, kaip: buvau sukrėstas ne mažiau už ją, tik ji spygtelėjo ir paleido gerklę, tarsi būčiau suvaręs peilį, mudu apspito kaimynai, paskui iškvietė policiją, paskui iš krautuvės tekinom išpuolė mergaitės mama: „Kas nutiko? Kas nutiko?“ „Jis dūrė man!“ – klykė mergaitė, o aš: „Aš nedūriau!“, o ji: dūrei, o aš: ne, abu jau isteriškai įsibliovė. Kažkas pakėlė jos marškinius, ten buvo tik įdrėksta, bet mes vis tiek nesiliovėme rėkė, ir tarp mudviejų stovinti motina atrodė pakraupusi. Dar prisimenu, kaip ji žiūrėjo iš pradžių į vieną, paskui – į kitą iš siaubo paklaikusiu žvilgsniu, – Tu dūrei! Nedūriau! – tarsi abu jai būtume svetimi, tarsi būtū stebėjusi kokią stichinę nelaimę, kurios protu neįmanoma suvokti, todėl tegali tik

be žodžių spoksoti, bet paskui jos veide pasirodė kita išraiška, kokios dar niekada nebuvau matęs – man atrodė, kad ji pati tuoj pravirks ir, pamojusi mums abiem, abudu prispaus prie savęs. Bet kaip tik tuo metu atvyko policija, visus nuramindama, mergaitę ir motiną įsisodino į patulinę mašiną, kad nuvežtų į ligoninę, o mane – į kitą, vežt į kalėjimą, tik iš tikrųjų mane paleido už artimiausio kampo, nes motina ir dukra buvo juodukės, o tais laikais reikėjo padaryti kažką išties baisaus, kad šitaip užsitrauktumei bėdą.

Aš nesuprantu, kaip mes iškreipiame tokius dalykus arba kaip vėl juos atitaisome, bet aš išgyvenau tą dieną iš naujo nežinau kiek kartų, kol suvokiau, kad buvau viską supainiojęs. Tasai berniukas buvau visai ne aš, ten buvo kitas vaikas: aš tik stovėjau ten. Ir ne mergaitė buvo juodaodė, o jisai. Motina, tiesa, buvo tikra.

Man iš tikrųjų atrodė, kad ji apkabins juos abu, ir paskui daugelį metų sapnavau ją: kad aš gimstu iš naujo ir ji mane pakelia su ta pačia gilios širdgėlos mina veide arba staiga atsiranda iš niekur, viską paslėpdama, išskyrus vieną vienintelį liepsnojančią šventumo sparną. Kas žino, kaip toliau? Aš vis dar pamenu, kaip atrodė tada. Kaip aš baksteliu, kaip ji stipriai mudu prispaudžia, kaip aš atsigrėžiu ir urgzteliu abejingų veidų ratui aplinkui, nes kažkas manyje perplėsta, kažin koks archajiškas baimės apsiautalas, kurio dengiamės, nes padarysim bet ką, bet ką, kad tik nesužinotume, kaip tyliai skambiname varpais mirties prieangyje, ir neištrintume atleidimo ir melų, kuriuos siūlome vieni kitiems, vadindami nekaltumu. Štai yra nekaltybė. Aš ją lyčiu, mes bučiuojamės. Ir štai. Aš esu čia arba ne čia. Sunku pasakyti. Aš dūriu jai. Dūriu darsyk. Vis dar nepajėgiu.

[1977]

Dėmė

Močiutė plauna man burną muilu; pusė amžiaus praėjo, o ji vis dar metasi prie manęs su tuo klaičiu geltonu muilo gabalu. Viskas dėl vieno mano ištarto žodžio, iš tiesų net ne ištarto, o tik pakartoto, bet: „Išsižiok! – Pastvėrusi mane už galvos. – Išsižiok, pasakyt!“

Dabar žinau, jos gyvenimas buvo sunkus; ji neteko trijų dukrų, dar kūdikių, o paskui mirė ir vyras, palikdamas su jaunėliais sūnais ir be pinigų. Siusioti ji statydavo mane į kriauklę, nes tualete niekad nebūdavo vietos. Bet, ak, tas jos muilas! Gal ta deginanti jo kartybė pastūmėjo mane tapt poetu?

Gatvė, kurioje ji gyveno, buvo neasfaltuota, jos butas – pora ankštų kambarių ir dvokianti virtuvėlė, kur užspeitusi ir pagavo mane. Ar drįsčiau prisipažinti, kad po to, ką padarė, aš niekada jos daugiau nemylėjau? Ji gyveno ligi šimto, net ir tada. Nuo pat pradžių liūdesys ir skurdas, bet aš niekada, ligi pat šiol, daugiau jos nemylėjau.

[1999]

Pinigai

Kaip pinigai įsigavo į sielą; kaip niekingi doleriai ir centai pakilo iš purvo ir įsirausė į sąmonės kerteles, netgi, atrodo, į kūną?

Troškimai be objekto, poreikiai be pabaigos, kaip bakterijos, sukeliančios karštinę ir šaltį, virusai, graužiantys neuronus, užkrečiantys net altruizmo ir savigarbos šventoves.

Mes prašėme sielos, didžios, visa apimančios, jautrios, supratingos, visa žinančios, bet ne šito, ne pinigų, atgriaudžiančių su batalionais pliusų ir minusų, įsirengiančių pelno ir nuostolių stovyklavietes,

ne išskaičiavimu virstančio džiaugsmo, ne gyvenimo, save kalkuliuojančio, kraunančio lyg akmenukus save į kišenę;

į sielvartą tai panašu, šlapiuojančią, nepagydomą
žaidžą, užgaulę, bet kokia kaina atkeršytiną.

Godumas, suteršimas ir ištvirkimas, ši liga, šitas
pirkimas ir apgailėtinas pardavimas;
siela prieš sielą, esdinančio volframo kapliai:
ką mums padarė, ką padarėme mes?

[1997]

Meilužis

Kai ji pakeliui stabtelėjo, grįždama iš mokyklos,
kur paėmė vaikus ir dabar vežė į šokių pamokas,
tiesiog atsitiktinai užsuko į savo vyro įmonę, kur
dirbo ir jos meilužis,
jūdviejų žvilgsniai, tai yra jos ir meilužio, ne vyro,
atrodė tokie derami ir santūrūs,
vos vos, tik vos vos liestelintys ugninius sparnus,
jų skimbtelėjimas, jos manymu, taip gerai prislopintas,
kad vėliau prišnerkšto moterų tualetu kabinoj ji iš
siaubo pašurpo, išgirdusi dvi mašininkes,
atklemančias čionai iš biuro ir besišaipančias iš jų,
visos jų trijulės: savo boso, jos vyro, „aklo kuilio“,
kaip kvatodama vadino viena, jos, „rujojančios
kalės“, anot kitos, abiem kvatojant,
ir jo, „tu matei ji, tą šventei, tą apgaulinėjantį
šunsnukį?.. Aš maniau, jis *paraudomuos*.“

[1987]

Atmatos

Aš – tavo šiukšlių surinkėjas. Tai, ką tu palieki,
aš pasilieku sau, sudeginu arba išmetu
į sąvartyną arba – iš baržų – į gardžią upę.
Tavo seni nurudę apatiniai dabar yra mano,
iš jų galiu pasakyti,
kokie buvo tavo sapnai. Pamenu,
kaip sykį spintoje su šnibždančiais
batais ir naftalinu tu laikaisi
ir žliumbei lyg moteris. Tavo naktys atsiduoda
sušvinkusiais lempų gaubtais, rašalinėmis ir šilku,
nes mano vyrai ir aš prisiartinom
su savo ilgom šnypščiančiom šluotom, palikdami
šlapimo, tiškių kiaušinių šliūžes.

Ką ligoninėse daro su inkstais ir kojų
pirštais? Ir kur dingio tavo senas šuva,
kur myžčiodavo ant kilimėlio ir urgzdavo?
Dabar jie mano buveinėje ir kas grikši
tavo miegančios žmonos dantyse,
yra mano. Ji gromuliuoja
embrionus, tavo meilužės akis,
tavo telefonų knygą ir tuščią stiklinę,
kurią palikai virtuvėje. O iš tavo kūno,
to, kuris tenai mirė ir slapčia
pūva tarp tavos dvasios pirštų,
ji traukia jo genitalijas, krežis
po krežio,
ir traiško viską smulkintuvu.

[1969]

Su vyrais yra šitaip

Jie kalami į žemę
kaip vynys; išlįs per pirštą,
ir vėl bus suploti.
Žemei sopa nuo jų.
Ji – dygliuotas vaisius,
kuris nustojo vilties
būti užaugintas ir suvalgytas.
Jis gali tik nokti ir nokti.
O vyrai, jie irgi sužaloti.
Jie irgi atsijoti nuo savo netekčių
ir yra be vilties. Šerdis
minkštėja. Minkštimas minkštėja
ir težta. Yra spygliukų, yra
tamsių sėklų, štai ir viskas.

[1969]

Vertė Andrius Patiomkinas

Vertimą iš dalies finansuoja Lietuvos
kultūros taryba

TERESĖ ZALESKYTĖ

•
šiandakt dangų išpairo tiktai
tavo juodos nemiegančios akys.
takų nesimato žvaigždynų –
rausva užterštumo pašvaistė.

krenta žvaigždės ir kremta
po trupinį skreitan susirinktą Vilnių,
po plytą nubyra –
krapštysiu ir kaupsiu,
pūsiu į veidą šiltu miego kvapu,

plūsiu.

•
šimet stinos baikštumo ruduo –
visas telpa į vieną kišenę.

subraižytas raktų,
mėlyno stiklo dangaus,
aplipęs pūkais
šarmotų dienų.

prašau nežiūrėk į mane
tom leisgyvės stinos akim,
kai taip saldžiai maudžia kažką
lyg per stipriai suspaudus kaštoną
delne.

•
vaikystės šuo
turėjęs atsvario
taip šnopuodavo
kaip šnopuoja
ruduo man į kaklą

•
nuvalai kefyro rūką nuo mano lūpų
švelniai
taip paukštis liestųsi kaklu
norėčiau bėgti bėgiais su tavim ryt rytą
bet liksiu
kyla virtuvėje tešla
reik išsitraukti
ilgesio puodelį

•
laikas tekėjo per mus kaip per akmenis
klevas kliedėjo tarytum prieš mirtį
aš vėl kaip rožančių meldžiuosi dienas
velku po truputį laiką medinį

darbo stalas

prigulsiu ant neobliuoto Dievo stalo.
prašysiu vėl pasakot istoriją mano ryto,
kaip Jį dulkių kvapas svaigino,
stebėsiu, kaip švelniai molį nuvalo;
slapta noriu girdėt tik Jo balsą – nurytą
gurkšnį tekančio vyno.

•
vakaro momenėlis
pulsuoja rieškutėse –
telkšau tau po kojom.

Ignė Griekvičiūtės nuotrauka

kratai batą – akmenėlis.
netelpu tavo lėliukėse –
nežinau, ko dar mes bijom.
užrišu tau batus
priklaupusi.
ar gali patikėti,
koks siausmas ir gausmas,
kokia didelė didelė prieblanda
pro pirštus
rabždinasi lauk
iš mano vidaus.

•
atrodo, niekad nesikeis,
bet tik tark žodį

•
purvino žalvario skulptūrėlė
vos ją nulaikantys putnūs pirštukai
lipnūs nuo prakaito ir dar kažko
– to nenumaldomo vaikiško uolumo
su kuriuo vienodai aršiai stebimi
verdantys griekiai
ir kieme iš lėto trūnijantis medis

•
alma į gerklę
pelynų arbata
ir pridusinti žodžiai
nuryju
net nesusiraukusi

kovas

ar gali būti
pavasaris
kai miršta
kas rytą
tas pats
mūsų šėlsmas
nesulaukęs
saulės
aš vis sūpuoju
į aukštį
kaip paukštį
sušluoja
nugramdo nuo grindinio
prikepusias plunksnas

Senienos ir naujienos (22)

Jennifer Croft. *Irenos Rei išnykimas*. Romanas.
Iš anglų k. vertė Rima Bertašavičiūtė.
V.: BALTO leidybos namai, 2025. 360 p.

Keista, kad tokią pirmėivišką knygą išleido „Balto“, ne „Rara“. Skaičiau sunkiai, bet su intencija atsiverti naujoms romano formoms. Ėmė jausmas, kad esu trolinama. Romano laikas – 2017-iejį, Nobelio premiją laimi Kazuo Ishiguro. Autorė – Olgos Tokarczuk vertėja (knygoje nobelininkė minima, aliuzijų baisiai daug): veiksmas vyksta Lenkijoje, Belovežo girioje. Vertėjai, garbinantys rašytoją Ireną Rei, susirenka į savo gimtąsias kalbas versti jos kūrinį, bet pati įžymybė paslaptinai dingsta. Patiko, kad programišius, nutekinęs vadinamosios Literatūros Madonos tekstą, – vertėja į lietuvių kalbą apsimetusi mokytoja iš Palangos, nuteista už sesers nužudymą. Knygoje yra ir instagramą primenantį vizualinę dalis.

Andrew Sean Greer. *Arturas Vargas*. Romanas.
Iš anglų k. vertė Ina Rosenaitė.
V.: BALTO leidybos namai, 2025. 258 p.

Kelionių romanai, pasakotojas – gėjus: jo pasakojime dominuoja ne heteroseksualiniai santykiai. Veikėjas rašytojas, kritiko pavadintas „įmantriu jaunuoliu“, ilgai tą nešiojasi kaip nuoskaudą, o jo partneris sako, kad kritikas „viso labo pavadino jį pediku“. Berlyno laisvajame universitete amerikietis prastoka vokiečių kalba dėsto kūrybinio rašymo kursą „Skaityk kaip vampyras, rašyk kaip Frankenšteinas“. Kodėl žmonėms patinka knygos apie rašytojus? Ar jie su jais tapatinasi? Knyga – 2018 metų Pulitzerio premijos laimėtoja. Kodėl Ann Patchett, rašanti sudėtingiau ir vaizduojanti tikrovę kiek didesniu akipločiu, nėra laimėjusi Pulitzerio?

Claire Kilroy. *Vaikų žaidimas*. Romanas.
Iš anglų k. vertė Inga Čepulienė.
V.: BALTO leidybos namai, 2025. 204 p.

Nuoskaudų knyga, į tokias žiūriu baisiai įtariai. Tiesa, ankstyvosios motinystės sunkumai jau pernelyg nutolę, o iš laiko distancijos tai atrodo niekai. Grožinėje literatūroje dominuoja vaikų nuoskaudos tėvams: retai pasitaiko atvirkščiai, bet netikiu, kad toks skaitalas padėtų ugdyti empatiją. Veikiausiai skaitys jaunos mamos, gal dialogai joms net atrodys šmaikštūs. „Sykį vienas mano vyro bičiulis atėjo apsitempęs pilvą marškinėliais su animacinio filmo veikėjais ir mano reakcija tikrai nebuvo o, koks linksmuolis. Ponas Nebrendyla. Užrašas ant marškinėlių

buvo ne toks, bet aš perskaičiau būtent taip. Nebūk toks, Jūreivėli“ (p. 94–95). O varge vargeli, jei tik tiek pakaktų žmogui įvertinti.

Bronja Žakelj. *Baltą skalbk 90 °C*. Romanas.
Iš slovėnų k. vertė Laima Masytė.
V.: Hieronymus, 2025. 200 p.

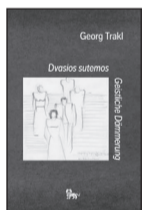
Slovėnai nuo seno man atrodo panašūs į lietuvius – dar nuo tada, kai Kristina Tamulevičiūtė daug jų išversdavo „Šiaurės Atėnams“. Buitimi, santykiais šeimoje, ekonomine savivoka. Knyga smulkiu aprašu priminė vaikystės žaidimą – šokinėjimą per gumą, kuris buvo populiarus ir Slovėnijoje. Nors stilius smagus, siužete daug negandų: pasakotojos mama suseraga vėžiu ir miršta. Apie ligą nekalbama, vaikams atrodo, kad tai nėštumas. Pasakotojai keturiolika, jos broliui vienuolika: jie auga remdamiesi vienas kitu ir senele – tėvas šaltas, ironiškas, emociškai nutolęs. Vos baigusi mokyklą ir metus padirbėjusi Anglijoje, vėžiu suseraga ir pasakotoja. Pasveiksta, bet sulaukęs vos devyniolikos kalnuose žūsta jos brolis Rokas. Netrukus miršta ir senelė Dada. Pabaiga, kaip ir pati knygos šerdis, vis dėlto šviesi.

Svens Kuzmins. *Dizažio*. Romanas. Iš latvių k. vertė Laimantas Jonušys. V.: Hieronymus, 2025. 256 p.

Bohemiškas romanai – nenuostabu, kad vertė Laimantas Jonušys. Latvijoje jis tapo 2022-ųjų metų knyga. Su pretenzija į avangardizmą, modernaus romano tipo performavimą – pabaigoje yra vizualinių piktogramų. Patiko dailininko Janio C. ir komendanto Prancano linija, taip pat pasakotojo Dainio Lapinskio santykis su prostitute Margo. Veiksmas vyksta Chochmos mieste – turbūt aliuzija į Talmudą.

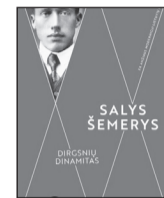
Georg Trakl. *Dvasios sutemos. Geistliche Dämmerung*. Sudarė ir iš vokiečių k. vertė Linas Rybelis.
V.: Hieronymus, 2024. 233 p.

Pamenu žalsvą dar sovietmečiu išleistą Georgo Traklio knygelę, kurią skaičiau ne labai ką apie autorių žinodama. Šiandien žinau daugiau: Vinco Mykolaičio-Putino bendraamžis, sudėtingos biografijos (motina narkomanė), dirbo vaistininku. Pirmojo pasaulinio karo metais pamatė daugybę mirstančiųjų, kuriems dėl prastų sąlygų niekuo negalėjo padėti, ir sukūrėtas nusižudė (kokainu). Mirė 27-erių, prieš tai rašė: „Tačiau, kai aš leidaus kalnų taku, mane užvaldė beprotybė ir aš garsiai surikau nakty; ir kai sidabro pirštais palinkau prie tylinčio vandens, pa-

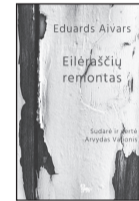
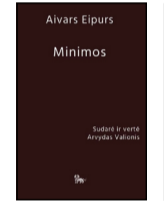
mačiau, jog mane apleidęs mano veidas. Ir baltas balsas tarė man: „Nusižudyk!“ (p. 225). Literatūroje ar egodokumentuose visada ieškau užuominų apie suicidą, įprastai jų būna. Eilėraščius iš pradžių rimavo, kiek panašu į Jurgio Baltrušaičio poetiką. Vėliau perėjo į ekspresionizmą.

Salys Šemerys. *Dirgsnių dinamitas*. Sudarė Linas Daugėla. Įvadinį straipsnį parašė Aistė Kučinskienė.
V.: Slinktys, 2025. 172 p.

Knygą skaityti verta vien dėl išsamaus Aistės Kučinskienės straipsnio, atkreipiančio dėmesį į Salio Šemerio erotiką: „Duok savo pusrutulius, kurie gaisrais pastirė – / Laižysiu šėlstančiomis letenomis / Karštuos krantuos suveltą tavo girią“ („Himnas mergelei“, p. 42). Keturvėjininkas Šemerys (tikr. Saliamonas Šmerauskas, gimęs Vilkaviškyje) mėgo kurti naujadarus. Leidinys padedamas nespaltvotomis fotografijomis, bet smagu, kad yra spalvota įklija, kaip atrodė „Granata krūtinėj“ (1924). Vėlesnių, jau po Šemerio mirties leistų knygų viršelių įklijos nuteikia kažkaip mėgėjiškai.

Aivars Eipurs. *Minimos*; Eduards Aivars. *Eilėraščių remontas*. Sudarė ir iš latvių k. vertė Arvydas Valionis.
V.: Hieronymus, 2025. 53, 89 p.

Knygos formatais primena kadaise išleistą Sigito Parulskio ir Aido Marčėno „50 + 50 eilėraščių“ (1999). Bet šiuo atveju – knygoje tik vienas latvių autorius, kuris apsimeta dviem: poetu ir prozininku. Aivarą šiek tiek pažįstu kaip Eipurą, esame susitikę. Stilistiškai – naivizmas. Asmeniškai dėkinga už eilėraščių „Šiandien mano tėvo gimtadienis“ (p. 61). Prozoje labiausiai patiko epizodas su Pėteru Brūveriu (p. 17)

Anna Ruchat. *Neptūno metai*. Apsakymai.
Iš italų k. vertė Toma Gudelytė. V.: Hieronymus, 2025. 111 p.

Su italų proza nesu gerai susipažinusi, o ši autorė – italų kalba rašanti šveicarė. Apsakymai – tarsi miniatiūrinės romano repetitijos: juose itin greitai vyksta veiksmas, pasakojama lakoniškai, viename puslapyje gali išsipildyti visa veikėjo biografija („Afrikos ilgesys“, p. 43). Atrodytų, kam taip greitai? Man, išlepintai Lauros Sintijos Černiauskaitės ir Dainos Opolskaitės poetizmą, kiek per mėgėjiška.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Du Tõnu Õnnepalu romanai

Emil Tode. *Paribio valstybė; Tõnu Õnnepalu. Rojus.*
Iš estų k. vertė Danutė Sirijos Giraitė. V.: Slinktys,
2025. 396 p.

Vertingas atradimas, už kurį galima padėkoti leidyklai „Slinktys“ ir vertėjai Danutei Sirijos Giraitėi. Du estų rašytojo Tõnu Õnnepalu kūriniai vienoje knygoje. Abu tekstai itin lengvai skaitomi tarsi plaukianti tėkmė. Čia išsakyta viskas, ko neišsakome. Na, beveik viskas.

Romanas „Paribio valstybė“ išleistas 1993 m., dėl suprantamų priežasčių autorius pasirašė Emilio Todės slapyvardžiu – tekste aiški homoseksualumo linija. Knygos vertimą į lietuvių kalbą Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla išleido dar 1995 m., netrukus po to, kai ši gavo Baltijos Asamblėjos premiją (1994). „Rojus“ parašytas gerokai vėliau – 2009 m. Tai autobiografinis pasakojimas apie tikrą vietovę – „Viršukalnės“ sodybą Hyjumos saloje, Kalestės kaime, kurioje autorius gyveno ir kuri jam buvo tapusi namais, – tą vietą jis pavadino Rojumi.

„Paribio valstybė“. Kūrinyje atskleista besikeičiančio pasaulio tėkmė į naują politinę situaciją. Atsidaro Europos Sąjungos sienos, atsiveria laisvė gyventi kitaip. Kokia toji perėjimo į kitą pasaulį kaina? Kokia yra vidinės, dvasinės būsens slinktis nuo vieno prie kito?

Pradžioje juntamas didžiulis noras pasidalinti, jis kupinas nekantrios ir jaudulio. Gražiausia kalba išdainuojama apie savo šalį kaip apie kažką nenusakomo, ji pilna poezijos, troškimo papasakoti apie tai, kas sunkiai nusakoma paprastais žodžiais, ko galbūt net nėra, tačiau galėtų būti. Čia realybė sumišusi su įsivaizduojamu pasauliu. Tai ilgas laiškas. Neišmatuojamo ilgesio kupina išpažintis asmeniui, kuriam norima atsiverti. Asmeniui, kuris atspindi paties veikėjo troškimą būti suprastam. Tačiau ar toks asmuo iš tikrųjų egzistuoja? Buvimas tarp dviejų pasaulių kuria naują fikciją – tam tikri dalykai čia nors ir turi reikšmę, tačiau yra tik įsivaizduojami: „Tarpais nagrinėju popierių, buvusį po tavo laišku, kurį Tau rašiau paskiausiai. Tušino spaudimas, kūno slėgis jame paliko vos įžiūrimas žymes. Nujaučiu ten buvusį žodžius, kurių, kiek žinau, mano ranka niekad nebuvo rašiusi“ (p. 3). Karštingas noras išsakyti, išpažinti. Šioje išpažintyje daug gyvenimo aistros, pereinančios į tamsą, – tyliai atskleidžiamos slaptos mintys, kurios trokšta būti išgirstos.

Gyvenimas svetur – tarsi gyvenimas be atsakomybės. Vis labiau veriasi desperatiškas pasakotojo paveikslas, kartais virstantis psichopatinio troškimo, kai pernelyg atsiduodama ir pasiduodama savo aistroms.

Neigiamai atsiliepiama apie rytų europiečius, kurie atsidarius sienoms staiga užplūdo Vakarais. Pats būdamas vienas iš jų, pasakotojas (veiksmas vyksta ne gimtojoje šalyje, daugiausia Prancūzijoje) nuo jų bėga, jam nepatinka, kaip jie elgiasi. Jis juos niekina. Gyvendamas patogų gyvenimą, nes sąlygos geros ir yra kas už visa tai sumoka, jis tarsi nebežino, kur pasidėti. Nepripildo niekas – nei vietos, nei žmonės. Vyksta drama, tam tikras įtrūkis vis gilėja, kol galiausiai atplėšia nuo paties gyvenimo. „Žvelgiu į vandens paviršių kaip į ribą, už kurios tikiu slėpti tikrąjį pasaulį, laukiu iš jo pasirodant Tavo rankos, bent

vandens ratilų, ženklų, kad galiu ateiti. Bet nieko nenu-tinka, tik vėjo gūsis pašaušia vandenį, sušnarina plačia-šakius medžius man virš galvos“ (p. 152).

Dažnai prisimenama močiutė ir jos posakiai, kartais iš-mintingi, kartais naivoki ir juokingi, tačiau labai sąžini-n-gi. Ji yra tarsi nueinančio pasaulio liudininkė, jo sąžinė. „Čia ir buvo mano baisi kaltė, kurios nebeišpirksiu: aš įsitraukiau į žaidimą, bet pasyviai, pats juo netikėdamas. Ir va, kas iš to išėjo! Močiutė tarpais bambėdavo sau po nosim iš apmaudo, kad buvau toks išvėpėlis: „Oi Dzei-vuliu, ar bus iš tokio žmogaus.“ Tikrai, žmogaus nėra, močiutė visada būdavo teisi“ (p. 114).

Visas kūrinys – trumpų tekstų dėlionė, pasakojama trumpais skyriais po kelis puslapius, kurių kiekvieno pas-kutinis sakinytis kaskart vis suskamba. Yra kuo pasigro-žėti, bet yra ir to, kas atitolina nuo žmogiškojo kilnumo. Skaitytojas atras istoriją, persmelktą neišsipildymo gėlos, ir pažins, jog užsitęsę lūkesčiai užgožia visą džiaugsmą. O tobulas išsipildymas, įmanomas tik išsvajotuose pei-zažuose, kurie aprašomi itin gyvai, atrodytų, kad ten gali tilpti visa, kas žmogiška.

Savanaudiška meilė, kuri neperžengia savo ego ir nemoka patarnauti kitam, priveda prie tragedijos, todėl pabaigoje netenkama visko. Galiausiai priartėjame prie minties, kad stovėjimas ant ribos, tarp dviejų pasaulių reiškia nebūtį – nepriklausymą nė vienam iš jų.

„Rojus“. Pašto dėžutė, kvapnus pavasarinio klevo žy-dėjimas, keliukas, vedantis prie jūros, dvi tarsi vartai pa-linkusios pušys... naktinis paukščių čiulbesys. Šitokie yra Rojus relikviai.

Pasaulis, kuris kadaise buvo labai gerai pažįstamas, nes čia kalbėjo viskas. Tiek daug paprasto kaimo gyvastį ir jo grožį liudijančių detalių. Poetinė esencija. Laudacija kiek-vienam žolės lapeliui, medžio pumpurėliui, vėjo dvelkte-lėjimui... Nes kai žinai, kur auga didžiausios pakalnutės, kokios spalvos yra samanų ir sniegas žiemą, kai tamsoje regi taip pat gerai kaip dieną – vadinasi, tą vietą pažįsti. Tuomet neučia prisimeni ir laiką, praleistą tokiose vieto-se, kur girdėdavai menkiausius gamtos garsus, atpažinda-vai besikeičiantį gyvybės mirgėjimą. Tai pasakojimas ne tik apie vietą ir jos poveikį žmogui, bet ir apie tai, kaip esame reikalingi kito žmogaus. „Tai tyli giesmė atminti tam, kas buvo, ir tiems, kas buvo“ (p. 349).

Antai anksčiau, nors žemė buvo valstybinė, buvo dau-giau žmoniškumo ir rūpinimosi aplinka. Dabar viskas pasikeitė, ne visados lengvai prieinama tai, kas anksčiau būdavo bendra, nes žmonės užsitveria savo valdas, ban-dydami jas savintis. „Bet aš vis tiek ten einu ir sėdžiu saulėj, nes tebesu ankstesnės valstybės žmogus ir man ta Privati žemė nei šilta, nei šalta“ (p. 175).

Visas pasakojimas – tai septynių dienų pasaulio kūri-mas per atsiminimą visko, kas buvo Rojus tuomet, kai ten gyventa. Skyrių pavadinimai primena Šv. Rašto pasakoji-mą apie pasaulio kūrimą. Čia, kaip ir ten, kuriama šešias dienas, o septintąją ilsimasi. Atsiranda visas Rojus pas-saulis: gyvūnai ir paukščiai, medžiai ir gėlės... Paskutinis kūrinys, žinoma, yra pats žmogus. Aprašytas kiekvienas takelis, kiekviena maža Rojus dalelė. Tai – tarsi jamži-nimas. Detalai vardinama viskas, kas čia yra: vartai ir tvoros, keliai, kurie išveda ir atveda, arba Rojus laukai ir trobesiai. Šiame kūrinyje pasakojama apie Rojų tarsi su-

kuriant tą vietą iš naujo, regint nauju žvilgsniu. Arba gali-ma žiūrėti ir taip – šis pasakojimas yra apie tai, kaip vieta sukuria žmogų. Būtent ji yra tylus, nematomas kūrėjas. Net ir labiausiai mus pakeitusios vietos negali priklausyti mums, jos mums per didelės, negalime jų iš tiesų „turėti“, tačiau mes patys galime priklausyti joms.

Pasakojama tarsi paliekant testamentą – užrašant tai, kas svarbu, o čia svarbu viskas. O galbūt tam, kad neiš-blėstų ir tebebūtų gyva, reikia prisiminti ir dar kartą išgy-venti – sukurti iš naujo. Esame vedami žvilgsnio, kuris po tam tikro laiko dalykus regi, tarsi jie būtų šiandien. Tokia literatūra gelbsti nuo nebūties, nes įžemina labai konkre-čiuose dalykuose. Esame sugražinami į tokį buvimą, kuris yra tikras. Autentiškas ne todėl, kad yra išskirtinis, o to-dėl, kad čia nėra skubėjimo sumaišties, kuri nutrina tikrą dienų ir naktų spalvą. „Ir regiu čia šviesą, kuri vidurdienį viską verčia blizgėti ir žvilgėti, ir miško oras pilnas auk-so dulkelių, kurios plevena lyg koks šventinis konfeti“ (p. 359). Čia laiko apstybė leidžia išgyventi viską pilniau, būti arčiau savasties. Be to, gražiai sušvinta viltis. Todėl šis kūrinys gražina prie būties tėkmės, kur kaip iš šaltinio galima atsigerti, galima pailsėti. Rojus šulinyje visada buvo švarus vanduo.

Senieji Rojus žmonės buvo tvirtesni už mus. Jie buvo kantrūs ir ištikimi gyvenimui – jis jiems neatrodė pernelyg sunkus. „Eduardas ir Heinas buvo paskutiniai, kurių kaulai ir raumenys užaugo grynai iš Rojus dirvos augalų ir jūros žuvų ir kurie taip mito, kol virto žeme“ (p. 340). Eduardo, apie kurį nemažai papasakota, pasakotojas niekada nebu-vo sutikęs, nes jo gyventa anksčiau, tačiau likę viskas, prie ko jis prisilietė, ir tai svarbūs Rojus daiktai. Ypač senieji įrankiai, kuriais buvo naudojamosi prižiūrint žemę. Ir ko-kie dailūs buvo jo pinti bulvių krepšiai! Tokie aprašymai tekstą daro vertingą ir etnografiniu požiūriu – atskleidžia-ma, kaip gyventa keičiantis metų laikams, kaip atrodė buit-is ir gyvenamoji aplinka, kuria buvo rūpinamasi.

Tačiau yra daiktų, kurių niekada nerastume, jei eitu-me pasivaikščioti vieni. Juos randame tik eidami su kitu. Turėdami santykį. Romane daug užuominų, kaip mums reikia kito žmogaus. Vis primenama, kur yra tikrasis džiaugsmas. Jeigu kas nors tampa savu, visada saugok jį, saugok tai, ką turi, nes tai yra geriausia tavo dalis.

Tikėtina, kad užtrunkame kokioje nors vietoje ar su ko-kiu nors žmogumi, nes turime kažko pasimokyti. Kokia buvo Rojus pamoka? Mylėti. „O kas yra mūsų dalia? Mylėti ligi galo tą, kurį tu gavai mylėti“ (p. 268). Čia au-torius sujungia kelias kūrinių temas sakydamas, kad my-lėti žmogų ir mylėti tam tikrą vietą yra kažkuo panašūs dalykai.

Šis pasakojimas šviesus, net jei jame ir randame tamsių atspalvių, pasimetimo, neužtikrintumo, kai kada nemokė-jimo gyventi ir išsaugoti, nes į praeitį žiūrima jau kitomis akimis. Tomis, kurios turi su kuo pasidalinti, kurios žino, kad kitas girdi ir supranta kiekvieną žodį. Toks išsipasa-kojimas suteikia palengvėjimą.

Rojus – ne ideali vieta ar idealūs santykiai. Trūkumas, ilgesys, neišsipildymai – viskas čia pat. Ir sausros ir au-dringi vėjai, tamsa ir vienatvė. Liudijimas to, kas buvo, kuria naują pasaulį, nes jis išsiskiria dar giliau ir tuomet niekas jo nebegali atimti.

– DOVILĖ PAKŠTIENĖ –

Kaip vienuolis tapo drugeliu: Sigito Benedikto Jurčio išpažintis

► Atkelta iš p. 7

„Man buvo paduota lazda. / Ne ta, kuria Mozė vandenį perskyrė, / bet kita, baudžianti lazda, / pažymėta kaltės, / kuri augina, daugina baimę.“ Gerų intencijų turėta ir permąstant šv. Pranciškaus abitą. Jautriai, gyvenimiškai ir tiesiog stipriai nuskambėjo 1979-ųjų Kalėdų sce-na Klaipėdoje, metonimiškai atkurianti kunigo kelių pradėjusio asmens ir sovietinės visuomenės susidūrimą. Šios scenos klausytis buvo ir gera, ir nelengva. Ji įtikino, nes tai autentiška, tikra, byloja apie tuometinį suskeldėjusį *homo sovieticus* ir Bažnyčios dialogą. Pjesę spektaklyje skaitant toliau, tokių ar panašių epizodų buvo pasigesta.

Spektaklio pradžioje aktorius pažymi, kad tai nebus spektaklis. Taip įrašyta ir knygoje. Su šiuo gana saugiu teiginiu verta sutikti, nes tai ne tiek spektaklis, kiek šokio elementais iliustruotas teatralizuotas pjesės skaitymas. Režisūra buvo ganėtinai primityvi. Vienuolio Benedikto vaidmens atlikėjas Brazys daugiausia sėdėjo kairėje, o dešinėje – Ignatavičiūtė, kuri tarsi atliko du vaidmenis: Benedikto kaip Bashō skaitytojo bei haiku kūrėjo ir vie-nuolį ištikusios meilės. Nors aktoriai nuo žiūrovų buvo dirbtinai atriboti tam tikrų sceninių atributų, reikia pasa-

kyti, kad pats aktorinis skaitymas buvo visai geras, kartais ir įtraukiantis. Scenografija – minimalistinė. Viena vertus, visai motyvuota dėl brolio Benedikto susidomėjimo Ry-tais, kurių atmosferą turėjo sukurti hieroglifai ar sakuros. Kita vertus, ši vizualizacija stiprino ir anksčiau minėto, gal netgi narciziško herojus reikšmingumo, susireikš-minimo įspūdį, kuriam padėjo ir apšvietimas, drobulės vaizdinsys, pernelyg akivaizdūs šventybės atributai. Re-žisūrai pritrūko dinamikos, o finalas buvo per daug ištes-tas. Po „Prisikėlimo“ stoties (epizodų pavadinimai gana iliustratyviai buvo įrašomi sceninėje projekcijoje) viską apibendrinti ėmėsi „Epilogas“, bet po jo dar nuskambė-jo minėta „Brolio kokono malda“. Nusprendus, kad ne viskas paaiškinta, toliau buvo išsakytas su žiūrovais dar labiau suartinti turėjęs tekstas (knygoje – „Tekstas po pje-sės“). Tiesa, galvojant apie žanrinę spektaklio įvairovę, brolio Benedikto kaip Bashō skaitytojo linija pasirodė vi-sai nebloga, kaip ir patys Jurčio haiku. Kai kurie iš haiku sceninėje projekcijoje buvo įrašyti dar iki spektaklio, o juos skaitydami galėjom tikėtis kur kas geresnės teatrinės poezijos. Tačiau jiems būdingą gamtinę ir emocinę žais-mę temdė patoso ir pasikartojimo silpnybės. Užkliuvo ir „Vienuolio išpažinčiai“ būdingos auklėjimo, didaktikos,

nepatrauklaus pamokslavimo tendencijos. Ir, kitaip nei Fabricijus ar Liudas Vasaris, „Vienuolio išpažinties“ he-rojus pasirinko konstatavimą ir teisinimąsi. O gal spek-taklio personažas, savotiškai įkūnydamas renesansinio egocentrizmo kupiną Abelarą, tapo jo parodija.

Dėl tokių mūsų įspūdžių gal ir neverta buvo apie tai ra-šyti. Vis dėlto spektaklį buvo įdomu pamatyti dėl pačios religinio ir meninio diskurso sąveikos, dėl šiuolaikinio bandymo sukurti literatūrinės išpažinties tekstą, įrašyti į vien lietuvių literatūros istorijoje pakankamai turiningą šventųjų vaizdavimą. Bet tokiu atveju mes labiau renka-mės Juozapo Albino Herbačiausko pjesę „Tyrų vienuo-lis“. Spektaklis nulėmė ir keletą nenumatytų paradoksų. Pavyzdžiui, abi žiūrovės suartino netikėtas komizmo po-jūtis ir poreikis dalintis patirtimi. Vienuolinio gyvenimo vaidmenų nureikšminimas išprovokavo ir priešingą įspū-dį, leido iš naujo pagalvoti apie šio gyvenimo reikšmę, autentiškumą.

– EDITA PUSKUNIGYTĖ,
DALIA JAKAITĖ –

Pagiriamasis žodis Kardashianų klanui

Dar nesu sutikusi nė vieno armėnų kilmės lietuviu, kuris nebūtų menininkas. Artūras Manukianas, Andrius Arutiunianas, net mano bendravardė operos solistė Rosana Štamanetian – vienintelė Rosana, kurią šiek tiek pažįstu. Gal todėl armėniška genealogija man visada atrodo ne kaip etninė kilmė, o kaip estetinė kategorija.

Kažkada juokaudavau, kad savaitgaliais, pasiekusi absoliutų kultūrinio nuovargio dugną, netikėtai pagaučiau save žiūrinčią Kardashianų realybės šou ištraukas. Iš bendro (ne)išprusimo žinau visų seserų vardus ir pavardes, nes šioje šeimoje jų dvi – Kardashian ir Jenner. Žinau patėvio istoriją, Bruce'o Jennerio transformaciją į Caitlyn. Žinau apie tėvą Robertą Kardashianą, liūdnei pagarsėjusio O. J. Simpsono advokatą.

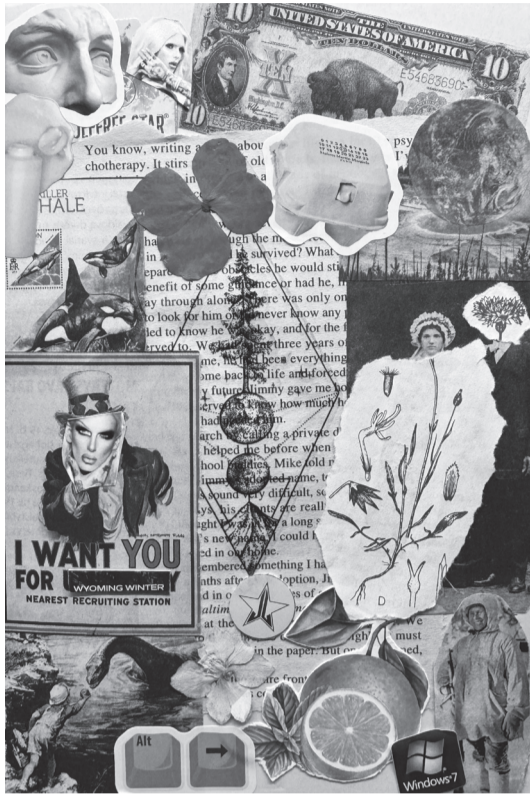
Tačiau pastaruju metu šios laidos ištraukos man tapo nebe ironijos objektu, o komfortą suteikiančiu šou. Mane domina smulkios jų gyvenimo detalės, o ne dramos ar konfliktai. Labiausiai patinka tos scenos, kuriose nieko ypatingo nevyksta: nepriekaištingi makiažai, pastelinių spalvų drabužiai, prabangūs namai, minkštos sofos, žemo registro (*vocal fry*) monotoniškas kalbėjimas. Jos sėdi rankose su tobulu manikiūru laikydamas naujausius telefonus, – šių prabangos net nebeįmanoma apibrėžti, nes mes visi turime tuos pačius, – ir tiesiog kalbasi. Net jei nemokėčiau anglų kalbos, tai vis tiek mane veiktų kaip hipnotizuojantis kobros šokis.

Ir tada pradėjau galvoti: kodėl tiek daug žmonių jas niekina? Kodėl jos taip lengvai paverčiamos tamsos, banalumo, kvailybės, konsumerizmo ir moralinio nuopuolio simboliu? Jos nerodo jokio itin blogo pavyzdžio. Priešingai – šeimos vertybės čia beveik perdozuotos: motinystė, buvimas kartu, vaikai, anūkai, rūpestis, lojalumas. Jos atrodo kaip mylinčios mamos, gerbiančios savo vadybininkę motiną. Jos gedi mirusio tėvo ir nuolat grįžta prie jo šviesaus atminimo. Jos religingos, gerbia savo armėnišką kilmę, aktyviai kalba apie armėnų genocido pripažinimą. Tai eilinės dirbančios moterys. Daugiavaikės. Dažnai vienišos. Beveik visos išsiskyrusios. Taip, Kim šlovės valanda išmušė po paviešinto pornografinio vaizdo įrašo. Na ir kas? Atrodo, daug didesnis nukrypimas tai stebėti ir platinti. Bet čia jau ne jos etninė teritorija. Čia svetima problema, primesta kaip stigma. Šio realybės šou moralinės pamokos beveik tokios pačios kaip „Namelio prerijose“: svarbiausia – šeima yra ašis, apie kurią sukasi visas pasaulis, o gyvenimas, kad ir koks būtų prabangus ar viešas, vis tiek pilnas ligų, skyrybų, netekčių, nesėkmių, bandymų pradėti iš naujo ir nuolatinio darbo su savimi. Tik vietoj prerijų čia – Los Andželo vilos, vietoj rankomis siūtų suknelių – „Skims“, o vietoj pamokslų apie Dievą – terapinis žodynas, bet pati struktūra iš esmės ta pati: išgyventi, laikytis kartu ir kaip nors neprarasti žmogiškumo sistemoje, kuri nuolat bando tave paversti vien tik gašliu kapitalistiniu reginiu.

Jos stresuoja, nerimauja, kalba apie panikos priepuolius, psichinę sveikatą. Jos suka milijoninius verslus, reklamuoja viską – nuo liekninančių arbatų iki šalių. Aš, žinoma, nesu ta, kuri turėtų moralinę teisę dėl to teisti – ypač turint omeny mano pačios simpatijų architektūrą. Mano Džefriukas, Jeffrey Staras, taip pat mėgsta pasišildyti Kardashianų šviesoje. Nuoširdžiai pasimėgavo internetiniu gandu, esą būtent dėl jo įvyko Kim ir Kanye skyrybos, esą jis buvo slaptas Kanye Westo meilužis. Prieš keletą metų jis bandė gauti jų dėmesio kritikuodamas Kylie kosmetiką, nors visai neseniai buvo apimtas ekstazės gavęs iš jos nemokamą viešinimo pakuotę. Aptikęs, kad jam specialiai pagamino automobilio kvapiklį su jo atvaizdu, džiaugėsi kaip vaikas ir lakstė po namus, demonstruodamas jį savo šunims.

Na ir kas, kad Kendall nemoka pjaustyti agurko. Na ir kas, kad Kylie nežlibina, ar jos mama rankose laiko paršiuką ar viščiuką. Na ir kas, kad Kim milijoną kartų neišlaiko teisės pagrindų egzamino, to paties, kurį ji galėtų ramiai ignoruoti visą likusį gyvenimą. Ji galėtų sėdėti namuose, skaičiuoti pinigus, rezervuoti naujas veido procedūras ir gyventi tame idealame, saugiai burbulė. Bet ne – ji užsispyrusiai vėl ir vėl ruošiasi laikyti egzaminą, samdosi korepetitorius, kankinasi, renkasi nesėkmės galimybes vietoj komforto. Tai, mano akimis, yra daug radikaliau nei bet koks tobulas kūnas ar milijonai sąskaitoje. Tai – noras kažką įrodyti ne auditorijai, o sau.

O labiausiai iš viso klano man patinka geroji samarietė Khloé Kardashian. Ji – ta, kuriai nuo pat pradžių tenka sunkesnė lemtis. Žiauriai išduota pirmojo vyro Lamaro Odomo, vis tiek jį slaugė, kai po perdozavimo gulėjo ištiktas komos. Vėliau beveik išvaikino jo neįgalų sūnų iš ankstesnių santykių ir juo rūpinosi. Kitas partneris, Tristanas Thompsonas, ją viešai išdavė net kelis kartus, beveik metodiškai, bet ji vis tiek stengiasi, kad tėvas bent minimaliai funkcionuotų bendrų vaikų gyvenime.

Autorės koliažas

Ir dar – jai tenka tas senas, patriarchalinis „bjaurosios ir storosios sesers“ vaidmuo. Nors objektyviai ji visada atrodė visiškai gerai, ji nuolat buvo lyginama, matuojama, taisoma, kaltinama, kad neatrodo kaip vyresnės seserys. Netgi sklandė gandai, kad jos biologinis tėvas esąs O. J. Simpsonas. Pažiūrėjus į jos nuotraukas, akivaizdu, kad ji panaši į savo amžinatilį armėnų kilmės tėvą, tiesiog jos bruožai neatitinka vieno siauro grožio šablono. Bet būtent dėl to jos tapatybė buvo sistemingai ardoma, kritikuojamas veidas, kūnas, kilmė – iki ašarų, iki savęs pavertimo tvarkingu plastikiniu bonusu. Vien todėl, kad taip gerai atrodo žiniaraštininkų puslapiuose, „X“ platformos gijų ekranuose, instagramo konspiracijų paskyrose.

Žinoma, tūlas „Šiaurės Atėnų“ skaitytojas čia jau gal kilstelėtų antakį ir pasakytų kažką iš viršaus: na, gerai, gal jos ir nėra moraliai puolusios, bet juk jos, matyt, kvailos. Ir čia man neišvengiamai iškyla scena iš septintojo dešimtmečio, kai Woody Allenas su akivaizdžiu pasimėgavimu ir pašaipa klausia modelio Twiggy, koks jos mėgstamiausias filosofas. Klausimas pateikiamas kaip spąstai, tačiau ji apsuka situaciją, paklausdama jo paties: o koks tavo? Ir staiga tas tariamas intelektualinis autoritetas ima mekenti, kažką burbėti apie „vokiečius“. Publika juokiasi. Šaunuolis Woody – toks protingas, toks sąmojingas, toks intelektualus. Beje, vėliau vedęs savo podukrą. Bet čia jau, matyt, nebe filosofijos, o „asmeninio gyvenimo“ klausimas.

Ir tada norisi paklausti labai banaliai: ar tikrai protas privalo eiti atskirai nuo moralės? Ar intelektualinis prestižas automatiškai atleidžia nuo etinės atsakomybės? Apšvietos tradicija, beje, sakytų, kad taip – protas gali būti autonomiškas, švarus, nepriklausomas nuo kūno, geismo ir elgesio. Bet postmodernybė, ypač prancūziškoji, jau seniai parodė, kad šitas atskyrimas yra patogus mitas. Kad protas niekada nėra neutralus, kad jis visada išsiskiria galioje, lytyje, klasėje, kūne. Kad grožis, kvailumas ir moralė nėra atskiro lentynos, o vienas kitą dengiantys diskursai. Todėl kai Kardashianų klano moterys vadinamos kvailomis, iš esmės kalbama ne apie jų intelektą, o apie tai, kad jos nevidina „teisingo“ proto teatro. Jos nekalba taip, kaip tikimasi. Jos neįkūnija vyriško, asketiško, šiek tiek neurotiško genijaus mito. Jos egzistuoja su pabrėžtinai moteriškais kūnais, emocijomis, šeima, nerimu, verslu ir kamera. Ir galbūt tai labiausiai erzina. Ne jų tariamas kvailumas, o tai, kad jos išdrįsta būti protingos, gal net pergudraujančios kitus ne pagal seną, patogią, morališkai skylėtą schemą.

Jei būtų gyvas Jeanas Baudrillard'as, aš jį visiškai ramiai pasisodindčiau ant sofos ir kartu su juo savaitgaliais žiūrėčiau Kardashianų realybės šou ištraukas. Be jokio ironijos pertekliaus, be nervingo kikenimo, be poreikio „demaskuoti“. Esu tikra, jam tai būtų ne kaltės jausmą keliantis popkultūros dugnas, o beveik patvirtinimo momentas. Juk jis visa tai jau buvo aprašęs. Jis jau buvo pasakęs, kad ateis laikas, kai bus nebeįmanoma atskirti reginio nuo realybės, įvykio nuo jo reprezentacijos, gyvenimo nuo jo dokumentavimo. Seserys Kardashian čia nėra nukrypimas – jos yra šio laiko simptomai. „Simuliakruose ir simuliacijoje“ Baudrillard'as rašė apie realybės šou kaip apie erdvę, kurioje nebeįmanoma pa-

sakyti, kas yra „tikra“. Ne todėl, kad viskas būtų melas, o todėl, kad viskas tampa pernelyg tikra. Hiperrealybė. Gyvenimas, kuris ne imituoja realybę, bet ją pakeičia. Kardashianų atveju mes nebežiūrime į vaidmenis – mes žiūrime į žmones, kurie gyvena taip, tarsi kamera būtų natūrali jų nervų sistemos dalis. Kai jos išeina iš kadro dramatiškų įvykių metu, jas toliau filmuoja kitos, atsarginės kameros.

Vienas iš tų momentų, kuris galėtų ir jus įtraukti į šios šeimos orbitą ir paversti ją keistai įtraukiu reginiu – beveik antropologiniu tyrimu, – yra epizodas, kuriame Scottas Disickas, buvęs Kourtney vyras ir vis dar emociškai jaugęs į šeimos audinį veikėjas, kartu su Kim ir Khloé sugalvoja apgauti matriarchę Kris Jenner. Priežastis banali ir kartu tobula: ji šiek tiek pašiepė Khloé, kai ši prisipažino nelabai suprantanti šiuolaikinį meną. Ir tada jie padaro tai, kas galėtų būti tiesioginė scena iš situacijų komedijos. Jie sukuria neegzistuojantį menininką, pavadina jį Artu Vandelay – pseudonimu, pasiskolintu iš kultinio serialo „Zainfeldas“, kur personažas nuolat prisistatinėja šiuo vardu, kai nori apsimesti kažkuo, kas jis nėra. Architektas. Importuotojas. Eksportuotojas. Viskas tinka. Khloé savo garaže nutapo kelis paveikslus. Ne taip kaip Jacksonas Pollockas – ne cituodama, ne mėgdžiodama, o kažkaip netikėtai nuoširdžiai pasitaškydama. Trijulė juos įrėmina ir padovanoja mamai, tvirtindami, kad tai sparčiai kylančio ir sėkmės lydimo menininko Arto Vandelay darbai. Kris patiki. Žinoma, čia realybės šou, ir niekas nežino, kiek čia tiesos, kiek scenarijaus. Visa ši situacija kalba apie autoritetą, apie meno rinkos tuštumą, apie tai, kaip lengvai „vertė“ atsiranda kartu su vardu, kontekstu ir tinkamu tonu. Apie tai, kaip šiuolaikinis menas dažnai tampa ne patirties, o patikėjimo testu. Jei tiki – vadinasi, supranti. Ir čia seserys Kardashian netyčia pataiko į taikinį. Jos neišjuokia meno. Jos išjuokia mūsų poreikį jį įteisinti. Tai ne kvailumo, o labai tikslaus kultūrinio instinkto momentas. Gal net per tikslaus. Nes kai realybės šou pradeda taip taikliai reflektuoti meno lauką, darosi šiek tiek neįjauki. Bet kartu – ir labai linksma.

Vienoje labai senoje „Pietų parko“ serijoje, kai Kardashianų realybės šou dar tik buvo prasidėjęs ir dar nebuvo tapęs nei industrija, nei gyvenimo forma, ši šeima jau buvo išjuokiama kaip vėlyvojo kapitalizmo mutacija. Ten buvo sujungti keli popkultūros nervai į vieną labai nemalonų mazgą. Vienas iš jų – sena, kone mitologizuota istorija apie tai, kad Markas Davidas Chapmanas skaitė Salingerio romaną „Rugiuose prie bedugnės“ ir neva būtent ši knyga jį paskatino nužudyti Johną Lenoną. Kitaip tariant – kultūra kaip nusikaltimo katalizatorius, tekstas kaip ginklas, skaitymas kaip motyvas. Serijoje vaikai mokykloje gauna užduotį perskaityti šią knygą ir yra iš anksto įspėjami, kad tai labai pavojinga, dviprasmiška, morališkai slidi knyga, galinti kažką viduje „sugadinti“. Jie ją perskaito ir, žinoma, neranda ten nieko itin baisaus. Todėl nusprendžia patys sukurti pačią šlykščiausią įmanomą knygą – tokią, kad žmonės skaitydami tiesiog fiziškai vemia. Ir būtent tai tampa fenomenu: knyga išperkama, skaitoma per televiziją, auditorijos vemia tiesioginiame eteryje, ir visi yra laimingi. Tobula satyra apie tai, kaip veikia masinė kultūra: ne turinys, o reakcija; ne mintis, o kūno spazmas.

Ir tada vienas pažeidžiamesnės psichikos skaitytojas šią knygą palaiko apreiškimu ir nusprendžia, kad seserys Kardashian, kaip simbolinė grėsmė kultūrai, turi būti sunaikintos. Tai, žinoma, „Pietų parko“ hiperbolė, bet ji pataiko labai tiksliai. Nes čia vėl kartojamas tas pats pavojingas mąstymo modelis: kaltinti objektą, o ne struktūrą. Nežiūrėti į sistemą, kuri gamina isteriją, o ieškoti simbolinio kūno, kurį būtų galima sunaikinti ir taip neva „išspręsti problemą“. Seserys Kardashian šioje schemeje tampa tuo pačiu, kuo anksčiau buvo knygos, muzika ar filmai – patogiu atpirkimo ožiu. Ne todėl, kad jos tokios galingos, o todėl, kad jos per daug matomos. Ir kai satyra ima flirtuoti su smurtinės fantazijos normalizavimu, pasidaro aišku, kad problema jau seniai nebe seserys Kardashian. Ji kyla iš mūsų negebėjimo atlaikyti savo pačių kultūrinius veidrodžius.

Kol kas seserys Kardashian man dar nieko nepardavė. Neįsiūlė nei fizinės prekės, nei kokio nors mentalinio produkto, kurį galėčiau sąžiningai atpažinti kaip paveikusį mano gyvenimą. Aš nenusipirkau Kylie lūpdažių, nenešioju „Good American“ džinsų, neperėmiau jokių jų gyvenimo būdo elementų kaip programos. Bet štai Khloé naujieji kukurūzų spragėsiai – keturi gramai baltymų, dvidešimt keturi doleriai už pakuotę – atrodo įtartinais skaniai ir netgi viliojančiais. Valgai spragėsius ir žiūri į kitų gyvenimą, kad nereikėtų gyventi savojo.

Kai krizė tampa valdymo forma

► Atkelta iš p. 3

Kultūriškai ši dinamika atpažįstama moderniojoje mitologijoje – nuo vesternų iki superherojų filmų, kur pasaulis dalijamas į gėrį ir blogį. Tokia dramaturgija suteikia aiškumą ir emocijų saugumą, tačiau, perkelta į realią politiką, ji naikina sudėtingumą. Gyvenimas virsta siužetu be pilkųjų zonų, kur niuansas suvokiamas kaip silpnumas.

Lingvistiškai tai reiškia semantinio lauko susitraukimą. Kai visuomenė kalba tik priešingybių poromis, ji praranda kalbą tarpinėms būsenoms aprašyti. Mąstymo ribas žymi kalbos ribos: tai, ko neįmanoma pasakyti, tampa neįmanoma ir pagalvoti. Dvinarė kalba riboja ne tik diskusiją, bet ir vaizduotę.

Svarbu pabrėžti, kad poliarizacija čia nėra pirmiausia emocinė problema. Ji kyla iš matematinio sudėtingumo sumažinimo iki dviejų kintamųjų. Kai sprendimų erdvė leidžia tik binarinius pasirinkimus, visuomenė ima elgtis binariškai. Rezultatas tampa aiškus, bet jis nieko nepasako apie tikrovės struktūrą.

Medijų logika šį procesą dar labiau sustiprina. Įsitraukimą optimizuojantys algoritmai teikia pirmenybę poliarizuojantiems signalams, o tai, kas dviprasmiška ar reikalauja konteksto, tampa nematoma. Susiformuoja semantinė ekologija, kurioje išgyvena tik kraštutinės pozicijos, o refleksija ir neapibrėžtumas išnyksta kaip neefektyvūs.

Kai visuomenės semantinis laukas tampa siauresnis už jos realią įvairovę, krizė tampa neišvengiama. Sistema nebesugeba reprezentuoti to, ką turi valdyti. Neįvardytos patirtys virsta nepasitenkinimu, o neįtraukti balsai – radikalizacija. Krizė kyla ne todėl, kad žmonės tampa „ekstremalesni“, o todėl, kad jiems nebelieka kalbos, kuria būtų galima *adekvačiai* artikuliuoti sudėtingumą.

Dvinarė visuomenė todėl nėra tik kultūrinė ar politinė deformacija. Tai struktūrinis *sprendimų architektūros* trūkumas. Kol visuomenė bus verčiama rinktis iš dviejų susiaurintų galimybių, ji ir toliau kurs konfliktus, kurių pati nebesugebės nei suprasti, nei išspręsti.

Stabilumas ir šeši procentai chaoso

Visos gyvos, besivystančios sistemos palaiko subtilų balansą tarp stabilumo ir variacijos. Didžioji jų dalis išlieka pastovi ir struktūruota – tai leidžia sistemai atpažinti save ir išlikti. Tačiau nedidelė dalis visada lieka atvira nukrypimui: eksperimentuojanti, klystanti, ieškanti. Biologijoje tai mutacijos, kultūroje – marginalios praktikos, politikoje – disidentai ir alternatyvūs sprendimų siūlymai. Būtent ši „nereprezentatyvi“ dalis leidžia sistemai prisitaikyti prie kintančių sąlygų.

Sistemų teorijoje ši būseną apibūdinama kaip veikimas *ant ribos tarp tvarkos ir chaoso*. Ilya Prigogine'as parodė, kad sudėtingos sistemos atsinaujina ne esant stabiliai pusiausvyrai, o ten, kur atsiranda fluktuacijos. Per mažai variacijos reiškia sustingimą, per daug – iširimą. Gyvybė egzistuoja siauroje zonoje tarp šių kraštutinumų – sąlygiškai apie 94 procentus stabilumo ir 6 procentus aktyvaus nuokrypio.

Kultūrinė vaizduotė šį santykį dažnai suvokė intuityviai. Antikinė tragedija nuolat primindavo normas trupama, viduramžių karnavalas, pasak Michailo Bachtino, leidavo hierarchijai laikinai apsisversti, o moderniojo meno avangardas veikė kaip trikdys, be kurio tradicija būtų virtusi akademinio formalizmu. Šios formos niekada nebuvo dauguma, bet be jų sistema prarasdavo gebėjimą atsinaujinti.

Tačiau modernios valdymo sistemos vis dažniau siekia maksimalios kontrolės. Variacija imama suvokti kaip grėsmė, o ne kaip resursas. Nukrypimai, eksperimentai ir nepatogūs klausimai traktuojami kaip „triukšmas“, kurį reikia eliminuoti. Institucijos optimizuojamos stabilumui, bet kartu praranda adaptacijos kanalus.

Kai tokia variacija sistemingai slopinama, ji neišnyksta – ji kaupiasi.

Ši dinamika primena represijos logiką: tai, kas ilgai slopinama, sugrįžta simptomų pavidalu. Politikoje tai pasireiškia populistinėmis bangomis, staigiai radikalizacija ar instituciniu lūžiu. Istorikai revoliucijos dažniausiai kyla ne chaotiškose, o pernelyg sustingusiose sistemose. Vėlyvoji Sovietų Sąjunga griuvo ne dėl per didelės laisvės, o dėl ilgalaikio struktūrinio uždaro, kuriame nebelieko legalių korekcijos mechanizmų.

Ilgainiui slopintas nuokrypis prasiveržia krizės pavidalu. Krizė čia tampa vieninteliu likusiu adaptacijos būdu: sistema nebesimoko *palaipti*, ji „mokosi“ tik per sukrėtimą. Tai primena organizmą, kuris ignoruoja silpnus simptomus tol, kol liga tampa ūmi.

Svarbu suvokti, kad tokia krizė nėra atsitiktinė nesėkmė. Ji yra struktūrinė pasekmė sistemos, kuri sunaikino savo vidinę įvairovę. Kai nebelieka vietos mažiems, eksperimentiniams sprendimams, sistema praranda amortizaciją ir tampa trapi – ne todėl, kad silpna, o todėl, kad per daug stabili.

Šioje perspektyvoje krizė tampa neišvengiama sprendimų architektūros, kuri painioja stabilumą su nekintamumu, pasekme. Tikroji alternatyva yra ne chaoso didinimas ir ne tvarkos griežtinimas, o gebėjimas *įleisti* ribotą, struktūruotą variaciją – tokią, kuri leidžia mokytis be griūties.

Kol sistema negali toleruoti savo 6 procentų kitioniško, ji bus priversta patirti 100 procentų krizės.

Krizė kaip atsinaujinimo riba

Istoriškai krizės atliko ir teigiamą funkciją. Jos veikė kaip ribiniai taškai, kuriuose sistema buvo priversta sustoti, reflektuoti ir persiderėti pati su savimi. Senovės graikų *krisis* reiškė sprendimo momentą – ne katastrofą, o vertinimą ir atskyrimą. Medicinoje tai buvo ligos lūžis, po kurio organizmas arba sveiksta, arba miršta. Politinėje istorijoje krizės leisdavo peržiūrėti taisykles, atnaujinti sutartis ir atkurti legitimumą. Jos turėjo aiškią struktūrą – pradžią, kulminaciją ir pabaigą.

Šiuolaikinė krizė šios struktūros vis dažniau netenka. Nuolatinio tarpusavio ryšio, informacinio greičio ir sinchronizuotų sistemų sąlygomis viena krizė nesibaigia – ji susilieja su kita, o jos pasekmės tampa naujų sukrėtimų priežastimis. Tai nebe ciklas, o nenutrūkstantis srautas, kuriame neįmanoma atskirti, kur baigiasi reakcija ir prasideda refleksija. Sistema, anksčiau gyvavusi per periodinius sukrėtimus, dabar atsiduria nuolatinėje turbulencijoje.

Šią būseną nujautė Zygmuntas Baumanas, aprašydamas „takųjį modernumą“ – pasaulį, kuriame procesai nuolat juda, bet *niekur* nenuėina. Krizė čia tampa ne pertrūkiu, o fonu. Ji nebėra signalas, reikalaujantis sprendimo, nes tikras sprendimas reikalauja laiko sustoti ir pergalvoti, o sistema tokio laiko nebenturi.

Kultūrinėje vaizduotėje ši būseną dažnai vaizduojama kaip nuolatinę audrą. Nuo Conrado romanų iki šiuolaikinių pasakojimų apie „pasaulį po lūžio“ herojai gyvena nebe katastrofos akimirkoje, o jos tęsinyje. Audra nebe išsisklaido – ji tampa klimatu. Tokiu atveju mokomasi ne ieškoti uosto, o plūduriuoti. Tačiau plūduriavimas nėra atsinaujinimas – tai tik išgyvenimo taktika.

Politiniu lygmeniu tai reiškia, kad valdysena virsta triukšmo valdymu. Sprendimai priimami reaguojant, o ne projektuojant: jie skirti sumažinti momentinį spaudimą ar amortizuoti smūgį, bet ne perkurti struktūrą. Tai primena priešgaisrinę taktiką mieste, kuris dega nuolat, – gesinami pavieniai židiniai, bet neklausama, kodėl pats miestas taip lengvai užsiliepsnoja.

Tokioje būsenoje krizė nebeveda į atsinaujinimą. Ji tampa fone skambančia sirena, prie kurios pripranta ir valdžia, ir visuomenė. Kaip nuolat įjungtas pavojaus signalas, kuris ilgainiui nebegali įspėti. Kaip perspėjo Walteris Benjaminas, tikroji katastrofa yra ne ta, kuri nutinka, o ta, kuri tęsiasi.

Ši riba žymi momentą, kai krizė nustoja būti sistemos *mokymosi* mechanizmu ir tampa jos išsekimo simptomu. Sistema dar juda ir reaguoja, bet ji jau nebeatsinaujina – kaip organizmas, kuris nuolat gyja, nepašalinus ligos priežasties.

Todėl klausimas šiame etape nebėra, kaip „geriau valdyti krizę“. Jis tampa radikalesnis: kaip pereiti nuo krizės kaip valdymo režimo prie sprendimų architektūros, kuriai krizė *neberekalinga* kaip vienintelė adaptacijos forma. Nes ten, kur krizė nebeturi pabaigos, atsinaujinimas nustoja būti ciklu – ir virsta projektu arba apskritai tampa neįmanomas.

Nuo krizės prie tęstinumo

Jei krizė yra struktūrinis produktas, o ne atsitiktinė nesėkmė, išeitis negali būti vien politinė, moralinė ar psichologinė. Ji negali apsiriboti „geresniais lyderiais“, „atsakingesniais rinkėjais“ ar „teisingesnėmis vertybėmis“. Tokie paaiškinimai perkelia problemą į subjektų lygmenį, palikdami nepaliestą pačią sprendimų *gamybos* struktūrą. Todėl išeitis turi būti architektūrinė – susijusi ne su tuo, *kas* sprendžia, o su tuo, *kaip* sprendimai gimsta, kaip jie yra tikrinami ir koreguojami.

Istoriškai didžiausi civilizaciniai lūžiai visada buvo architektūriniai. Raštas pakeitė atminties ir sprendimų perdavimo struktūrą, spausdinimas – tiesos cirkuliaciją, modernioji burokratija – sprendimų stabilizavimą per procedūras. Šiandien atsiduriame panašioje ribinėje situacijoje: senosios architektūros vis dar veikia, tačiau nebesitvarko su savo pačių generuojamu sudėtingumu.

Todėl perėjimas nuo krizės prie tęstinumo reiškia perėjimą nuo ciklinės korekcijos prie *nuolatinio* derinimo. Ciklinė korekcija remiasi prielaida, kad klaidas galima taisyti „vėliau“ – per rinkimus, reformas ar antikrizines priemones. Nuolatinis derinimas remiasi priešinga logika: klaidos neišvengiamos, todėl jos turi būti atpažįstamos ir koreguojamos realiu laiku, kol dar nevirto struktūrine krize.

Tokio posūkio esmė ta, kad sprendimų *kokybė* tampa pagrindiniu orientyru.

Tai reiškia, kad legitimumo šaltiniu tampa ne sprendimo autorystė ar pats sprendimo faktas, o jo *santykis su tikrove*. Ne *kas* sprendžia, o *kaip* sprendimai tikrinami. Ne kas laimi, o *kaip greitai* sistema atpažįsta savo klaidas. Stabilumas čia suprantamas ne kaip nekintamumas, o kaip gebėjimas mokytis. Ši logika artima mokslo praktikai, kur hipotezės nėra ginamos bet kokia kaina – jos nuolat testuojamos ir koreguojamos. Tačiau čia kalbama apie politinės ir socialinės sprendybos perėjimą į panašią refleksinę būseną.

Kultūriškai tai reiškiasi valdžios kaip „galutinio sprendimo“ mito atsisakymu. Modernioji politinė vaizduotė ilgai ieškojo užbaigtumo – konstitucijos, reformos ar pergalės, po kurios „viskas stos į savo vietas“. Tačiau sudėtingose sistemose nėra galutinių būsenų, tik laikinos konfigūracijos. Šiuo požiūriu tęstinumas artimesnis ekologijai nei inžinerijai: sistema išlieka ne todėl, kad rado idealų sprendimą, o todėl, kad geba palaikyti save dinaminėje pusiausvyroje.

Tokie sprendimų mechanizmai negali būti nei griežtai hierarchiniai, nei chaotiškai išsklaidyti. Hierarchija slopina grįžtamąjį ryšį, chaosas neleidžia jam susiformuoti. Reikalingos kolektyvinės struktūros, kurios leidžia daugeliui signalų būti išgirstiems ir kartu integruojamiems į bendrą sprendimų lauką. Istoriškai tokių formų užuomazgos matomos komunose, mokslinėse akademijose ar atvirojo kodo bendruomenėse – ten, kur sprendimai gimsta per nuolatinę tarpusavio korekciją, o ne per vienkartinę autoritetą.

Svarbu pabrėžti: tai nėra utopija klasikine prasme. Tai nėra tobulas, užbaigtas modelis, žadantis konfliktų pabaigą. Priešingai – tai pripažinimas, kad visuomenė visada bus netobula ir klystanti. Tačiau būtent todėl jai reikia ne revoliucinių „perkrovimų“ ir ne nuolatinų krizių, o veikiančių, nuolatinų korekcijos sistemų.

Šioje perspektyvoje tęstinumas nėra stagnacija. Tai gebėjimas judėti be griūties: ne išvengti klaidų, o neleisti joms virsti katastrofomis; ne panaikinti konfliktą, o integruoti jį kaip mokymosi šaltinį. Perėjimas nuo krizės prie tęstinumo reiškia idėjos, kad sistema turi dar kartą „išgyventi sukrėtimą“, atsisakymą ir sprendimų architektūros, kuriai sukrėtimas neberekalingas kaip vienintelis atsinaujinimo kelias, kūrimą.

Tai ne ramybės pažadas. Tai brandos pasiūlymas.

Pabaiga. Krizė kaip signalas, o ne likimas

Krizės, su kuriomis šiandien susiduriame, nėra atsitiktinės. Jos nėra nei moralinio nuopuolio ženklas, nei istorijos dėsnis, nei „žmogiškos prigimties“ pasekmė. Tai signalai – ne pasaulio pabaigos, o to, kad tam tikra sprendimų architektūra pasiekė savo ribas. Kaip techninė sistema, kuri ima kaisti ne dėl priešiškos aplinkos, bet todėl, kad jos pačios konstrukcija nebesitvarko su apkrova.

Ilgą laiką krizė buvo suvokiama kaip lemtingas įvykis, reikalaujantis herojiškos reakcijos. Tačiau šiandien vis aiškiau, kad heroizmas čia nepadaeda. Nuolatinė mobilizacija ir vis greitesnė reakcija tik spartina išsekimą. Kai krizė tampa nuolatinio režimu, ji nustoja būti dramatiiniu išbandymu ir virsta *struktūrine disfunkcija*.

Todėl esminis klausimas nėra, kaip išgyventi kitą krizę. Tikrasis klausimas – kaip *pereiti* prie tokios sistemos, kuriai krizė neberekalinga kaip vienintelė mokymosi forma. Kaip sukurti sprendimų architektūrą, kuri geba koreguotis be griūties, reflektuoti bei sukrėtimų ir mokytis be katastrofų.

Kultūriškai tai yra dramos logikos, giliai įsišaknijusios Vakarų vaizduotėje, atsisakymas. Pokytis ilgą laiką buvo siejamas su lūžiu – revoliucija ar katastrofa. Tačiau sudėtingose sistemose tokie lūžiai tampa vis pavojingesni. Brandos ženklas čia yra ne gebėjimas atlaikyti sukrėtimą, o gebėjimas jo išvengti.

Valdysenos ateitis sietina ne su tvarka vietoj chaoso, o su struktūra, kuri pati mokosi iš klaidų. Ne su tobulo schemomis, o su adaptyviais mechanizmais. Ne su galutiniais sprendimais, o su nuolatinio jų tikrinimu. Tai poslinkis nuo valdžios kaip kontrolės prie valdžios kaip *kolektyvinio* orientavimosi sudėtingoje tikrovėje.

Tokia perspektyva reikalauja kultūrinės brandos: pripažinti, kad stabilumas nereiškia nekintamumo, konfliktas nėra patologija, o klaida – ne gėda, bet informacija. Tik tokioje kultūroje sprendimų architektūra gali tapti refleksyvi, o ne represinė.

Kol šis perėjimas neįvyks, krizė liks norma, o ne išimtis. Ir ne todėl, kad pasaulis tapo pavojingesnis, bet todėl, kad mes vis dar bandome valdyti sudėtingumą instrumentais, kurie patys jį gamina. Mes kovojame su triukšmu didindami garsą, su nestabilumu – jį institucionalizuodami.

Taigi krizė nebėra bausmė ar likimas. Ji yra perspėjimas. Klausimas tik vienas: ar mokėsime jį perskaityti ne kaip dar vieną aliarmą, o kaip kvietimą pergalvoti pačius sprendimo pagrindus. Jei taip – krizė gali tapti pereinamoju ženklu. Jei ne – ji liks fonas, prie kurio civilizacijos pripranta tiek, kad nebegirdi net savo pačių signalų.

Henriko Radausko laišškai Antanui Škėmai (4)

1952 m. vasario 17 d. Henrikas Radauskas atsakė į rašytojo Antano Škėmos laišką. Tekste atsiskleidžia to meto lietuvių išėvijos leidybos situacija – bankrutuojančios spaustuvės, leidyklų permainos, nerimas dėl kūrinių publikavimo, taip pat asmeninės abejonės ir viltytys.

Laiške minimos ir asmeninės Antano Škėmos peripetijos: naujas darbas lifto operatoriumi bei spėjimai, kad liūdnas nuotaikas galėjo sukelti santykiai su poete, prozininke ir aktore Birute Pūkelevičiute, kuri laiške įvardijama kaip Beatrycze.

Taip pat aptariama JAV darbininkų klasės padėtis – dėl mažų atlyginimų rengtas protestas ir tai, kaip konfliktą mėginta nuslopinti pažadais pakelti algas.

Greta rimtų svarstymų skamba gyvas kultūrinis pulsas – nuo naujos FM radijo stoties transliuojamų Bėlos Bartoko ir Sergejaus Prokofjevo kūrinių iki Paulio Cézanne'o parodos ir amerikiečių filmo „Detective Story“ įspūdžių.

Gerda Vilimaitė

Chicago, 1952.II.17.

Mielas ir neužmirštamas ponas Škėma, su tikru liūdesiu tenka patvirtinti Jūsų skaitytą žinią apie „Terros“ pardavimą „kitiems žmonėms“. Leidykla iš tikrųjų parduota kažkokiam Civinskui, kuris esąs bene „žurnalistas“ ar kažkas panašaus. Parduotos leidyklos turimos knygos ir šioks toks įrengimas, kurio daug nebuvo, nes juk spaustuvė priklausė Sauliaus kompanijai. Užklausu Saulių apie Jūsų knygos eventualų spausdinimą, ir jis mane painformavo, kad tasai Civinskas perėmė leidyklą su visais įsipareigojimais, – taigi turėtų ne tik sumokėti Sauliaus padarytas skolas, bet ir išleisti visa, ką S. buvo suprojektavęs. Jūsų knygą žadais leisti. Tiek informacijų pasisekė išmėlėti, bet, žinoma, dabar viskas pareina vien tik nuo naujojo pono bei viešpaties.

Džiaugiuos, kad naujose pareigose su savo liftu taip aukštai pakylat, tik ar tas darbas nepakyrės dėl savo monotoniškumo? Nors gal naktimis daug „keleivių“ nėra ir gal dėl to galima pagalgvoti ir apie rašomus ar rašysimus dalykus? Tikrai apgailėstauju labai dėl Jūsų pesimistiškų nuotaikų, nors, jeigu tai surišta su „Beatrycze“ (beje, ar turit žinių iš Jos?), tai paguodai galima priminti tik Saroyano jaunuolio pasibaisėjimą, kad tiek daug gražių mergaičių yra kiekviename kvartale...

Chicago, 1952.II.17.
Mielas ir neužmirštamas ponas Škėma, su tikru liūdesiu tenka patvirtinti Jūsų skaitytą žinią apie „Terros“ pardavimą „kitiems žmonėms“. Leidykla iš tikrųjų parduota kažkokiam Civinskui, kuris esąs bene „žurnalistas“ ar kažkas panašaus. Parduotos leidyklos turimos knygos ir šioks toks įrengimas, kurio daug nebuvo, nes juk spaustuvė priklausė Sauliaus kompanijai. Užklausu Saulių apie Jūsų knygos eventualų spausdinimą, ir jis mane painformavo, kad tasai Civinskas perėmė leidyklą su visais įsipareigojimais, – taigi turėtų ne tik sumokėti Sauliaus padarytas skolas, bet ir išleisti visa, ką S. buvo suprojektavęs. Jūsų knygą žadais leisti. Tiek informacijų pasisekė išmėlėti, bet, žinoma, dabar viskas pareina vien tik nuo naujojo pono bei viešpaties.

Džiaugiuos, kad naujose pareigose su savo liftu taip aukštai pakylat, tik ar tas darbas nepakyrės dėl savo monotoniškumo? Nors gal naktimis daug „keleivių“ nėra ir gal dėl to galima pagalgvoti ir apie rašomus ar rašysimus dalykus? Tikrai apgailėstauju labai dėl Jūsų pesimistiškų nuotaikų, nors, jeigu tai surišta su „Beatrycze“ (beje, ar turit žinių iš Jos?), tai paguodai galima priminti tik Saroyano jaunuolio pasibaisėjimą, kad tiek daug gražių mergaičių yra kiekviename kvartale...

Pas mus naujienų nedaugiausia. Jau buvom pasiruošę streikui, nes kompanija nekėlė algų, bet dabar žada pridėti 12 1/2 ¢ valandai ir dar porą dienų apmokamų švenčių į metus. Darbininkai nori daugiau, bet gal ir priims tą pasiūlymą. Tuomet mes su Jorge nuo kovo mėn. gautume po \$ 1.57 1/2 valandai. Su Jorge tebetėšiam šeštadienines tradicijas, nors jis dėl inkstų beveik nustojo gerti, išgeria vos porą stiklų vyno.

Chicagoj atsirado viena nauja puiki FM stotis: duoda Bartoka, Prokofjevą ir įdomią liaudies muziką: Korėjos (siaubas!), Etiopijos (siaubas), Pietų Amerikos (tikrai įdomu). Vis prašo siųsti 10 dol., kurių jie iš mūsų negauna, o mes muziką gauname visvien.

pernūstiusis nuolat, nors, jeigu tai nu-
vysta su „Beatrycze“ (beje, ar turit žinių iš Jos?), tai paguodai galima priminti tik Saroyano jaunuolio pasibaisėjimą, kad tiek daug gražių mergaičių yra kiekviename kvartale...

Pas mus naujienų nedaugiausia. Jau buvom pasiruošę streikui, nes kompanija nekėlė algų, bet dabar žada pridėti 12 1/2 ¢ valandai ir dar porą dienų apmokamų švenčių į metus. Darbininkai nori daugiau, bet gal ir priims tą pasiūlymą. Tuomet mes su Jorge nuo kovo mėn. gautume po \$ 1.57 1/2 valandai. Su Jorge tebetėšiam šeštadienines tradicijas, nors jis dėl inkstų beveik nustojo gerti, išgeria vos porą stiklų vyno.

Chicagoj atsirado viena nauja puiki FM stotis: duoda Bartoka, Prokofjevą ir įdomią liaudies muziką: Korėjos (siaubas!), Etiopijos (siaubas), Pietų Amerikos (tikrai įdomu). Vis prašo siųsti 10 dol., kurių jie iš mūsų negauna, o mes muziką gauname visvien.

Cézanne'o paroda puiki, išstatyta per 100 paveikslų. Kodėl jis laikomas kubizmo tėvu, o taip pat įsitikinti, kad vėlyvesniuose peizažuose jis kartais prieina beveik prie visiško objekto „sudaiktinimo“. Iš jos galima matyti, kodėl jis laikomas kubizmo tėvu, o taip pat įsitikinti, kad vėlyvesniuose peizažuose jis kartais prieina beveik prie visiško objekto „sudaiktinimo“. Šis kuris peizažai ir natūrmortai, o taip pat berniukas (nuo Skira viršelio) yra pasiekę aukščiausią meistrystės laipsnį. – Be to, muziejus rodo įdomią negrų skulptūros kolekciją. Spaudžiu ranką. Žmona sveikina. Laukdamas žinių, pasilieku Jūsų H. Radauskas.

Iš naujų filmų matėm gerą amerikonišką „Detective story“ – visas veiksmas vyksta nuovadoj, labai gerai vaidina vienas isterikas žulikas ir viena persigandusi vagikėlė mergaitė. O gal ir Jūs ją jau matėt?

Cézanne'o paroda puiki, išstatyta per 100 paveikslų. Iš jos galima matyti, kodėl jis laikomas kubizmo tėvu, o taip pat įsitikinti, kad vėlyvesniuose peizažuose jis kartais prieina beveik prie visiško objekto „sudaiktinimo“. Iš jos galima matyti, kodėl jis laikomas kubizmo tėvu, o taip pat įsitikinti, kad vėlyvesniuose peizažuose jis kartais prieina beveik prie visiško objekto „sudaiktinimo“. Šis kuris peizažai ir natūrmortai, o taip pat berniukas (nuo Skira viršelio) yra pasiekę aukščiausią meistrystės laipsnį. – Be to, muziejus rodo įdomią negrų skulptūros kolekciją. Spaudžiu ranką. Žmona sveikina. Laukdamas žinių, pasilieku Jūsų H. Radauskas.

Dailė

Ribos

Įspūdžiai po apsilankymo Vlado Urbanavičiaus parodoje „Tarp struktūrų“ (AV17) galerijoje

Pakilusi keliais stačiais laipteliais broroje iš Totorių gatvės 5, įžengiu į butą, kurį kiekvienas vilnietis godotų turėti. Trys erdvūs kambariai, pakankamo dydžio prieangis, vietelė WC ir t. t. Tas t. t. – tai baltai išdažytos sienos, kruopščiai iššluoti užkampiai, vienas kitas subtilus, veik nepastebimas dekoras. O dar – itin originalios grindys (sunku nupasakoti), bet besidomintiems originaliais bei kultūringais interjeriais patariu atkreipti dėmesį. Tikrai!

Betgi paaiškėja, kad butas nepatogus. Nes jau užimtas. Ir vargu ar savomis pastangomis pavyktų jį iškraustyti. Čia aš ir stabtelisiu.

Pirmas kambarys

Visą kambario erdvę užvaldęs stambus metalinis „kažkas“. Trys sunkios formos, sudarančios vienį, susitinka, matyt, neatsitiktinai – jos ryškiai yra susietos ryšio. Kokio? Dvi gražiai rudos plačios lygios plokštės, įsirėžusios viena vienon, kita kiton pusėn į kompozicijos centrą – šviečiančio metalo, itin taisyklingos formos ir plataus skersmens *v a m z d j* (ne, ne tą, ne tą – nors autorius tas pats). Jis įsakmiai stabdo šoninių plokščių judesį, nepalikdamas joms jokio savarankiško šanso veikti. Veiksmas, akivaizdu, ir nebūtų įmanomas. Lygūs, glotnūs paviršiai tarsi kviečia nučiuožti rogutėmis ar slidėmis (man, matyt, olimpiados užkratai), bet – „trasai“ nėra galimybės prasižėsti. Jos nuolankiai nutyla kartu su mano fantazijomis ir, žinoma, susitaiko su likimu, kuris joms paskiria funkciją – tiesiog būti. Preciziškai baltame kambario kvadrato vietos kompozicijai yra tiek, kiek įmanoma. Blaiviai stebiuosi – visgi koku būdu apskritai šita triptikinė kompozicija sugebėjo čia šitaip tobulai įsitaisyti? Klausimą laikinai „pakabinu“ ore.

Antras kambarys

Surūdijusio plieno juosta spirale išsiraityto kitoje kvadratinėje teritorijoje, mažėdama tostančio žvilgsnio kryptimi. Norėtusi ją pratęsti, gal net iki begalybės, bet... čia

jai skirta vietos tik trims kvapą gniaužiantiems linkiams. Baltos sienos realybė sustabdo šį neįmanomai elegantišką judesį pačiu laiku, kad stebint ir stebintis nekiltų jokių banalių aliuizijų į begalybę ar realybę. Tik stovėti. Ir žiūrėti. Koku magišku būdu šis akivaizdžiai sunkus metalas – dargi lenkimuose sujungtas ir atitinkamo dydžio metalinėmis kniedėmis – gali tiesiog šokti?! Šokis lengvas, nors ir primenantis savo prigimtį, betgi ją akivaizdžiai pergalėjęs.

Taigi juostos judesys patampa išties laisvas, kviečia dalyvauti: užsimanau „prisišvartuoti“ ir įsivaizduoju save (ar kitą beprotuką) pasiklojančią šalia didelį baltą lapą ir, sumirkius *max* matmenų teptuką ar dažytojo „penzelį“ į kibirą tušo, pasigalynėjančią su ja... Žinoma, tai tik fantazija... To kaip tik nereiktų jau esamam siužetui. Jis to ne tik nepriimtų, bet ir nepakęstų. Čia nėra jokios laisvos vietos. Belieka nugalėtam solidarizuotis su autoriumi. Begalybės nėra, jei suvoki *ribą* ir jos teikiamą privilegiją – būti ten, kur esi. Niekur toliau ir niekaip kitaip.

Prieangis

Laisvai spirale susiraičiusiam (vėlgi plieniniam) sutvėrimui, suvokiam, kad kitaip netilps, tenka stiebtis į viršų – kur lubos pastoja kelią ambicijai jas pramušti. Vargu ar tai pavyktų, nes jo gigantišką automobilio padangą imituojantis skrietulys išties yra guminis (pasitikrinu pirštu). Nusprendęs čia atsirasti „sutvėrimas“ iš anksto apsidraudžia, imituodamas taikų būvį, nors nuo to jaučiau netampa. Jis lėtai pulsuoja aukštyn žemyn, romiai įkvėpdamas oro, jei tik vos vos pasikėsini menku prisilietimu.

Jokia kaimynystė čia taip pat nepageidaujama. Tą įsakmiai praneša sklindantis šviesos apskritimas, apibrėžiantis šio keisto pavidalo asmenines valdas grindyse. Negali aplink jį net apeiti – nebent „prasibrauti“ šonu, pagarbiai, atsargiai, kiek sumišęs.

Nepatogus sumišimas čia ir baigiasi. Dabar metas susimąstyti, kas gi čia įvyko ir kaip visa tai manyje virsta

klausimais, beveik nujauciant atsakymus. Ką gi pasakoja ši visa gigantiško užmojo situacija, tvirtai suplanuota iki smulkmenų (tiesa, jų čia ir nerasi).

Pirmas variantas

Aš esu. Aš toks, koks esu. Be to – esu pats sau. Žinau, ką kalbu. Ko noriu. Nenoriu daugiau, nei turiu. Man jūsų nereikia. Nepriimu. Bet piktas nesu. Tik sakau – man čia gera. Vienam. Suvokiu savo ribas, esu jomis pasisotinęs. Viskas, ką ir kaip nugyvenau, – sutelpa čia. Be to – niekam nekliaudau, niekas man negali prikišti arogancijos ar įžūlumo. Įsitenu. Tikiuosi, jūs manęs neišsigandote. To ir reikėjo.

Antras variantas

Taip, tai aš. Daug kalbėjęs ir ieškojęs būdų būti. Išbandžiau įvairių būvių formas, bet pasilikau prie to – mažakalbio, įskiepyto „Sibiro žemaičio“ patirtimi, sutvirtintas ramybe, kuri jums netrukdo, nes jos tiesiog nėra. Esu namuose. Viską, ką turiu, matote čia. O čia – sukaupta manoji energija, kuri prisišlieja ir papildo viso pasaulio energijas.

Bijau, kad netyčia (?) prisidedu prie vis didėjančių pasaulinių formatų, kurie tampa nevaldomi ir nenuspėjami. Jie nebesutelpa savo teritorijose, nes jiems stinga oro – kaip kad atsitinka uždaroje patalpoje. Bet koks neatsargus galingas įkvėpimas gali virsti neatsakingu sprogimu, nušluojančiu ir juos, ir visa, kas YRA.

Išdraskydamas tiek baltas, tiek spalvotas sienas, užmiršusias savo tikrąsias paskirtis. TAI TIEK.

– JÜRATĖ STAUSKAITĖ –

Vlado Urbanavičiaus paroda „Tarp struktūrų“ (AV17) galerijoje (Totorių g. 5, Vilnius) veikia iki kovo 3 d.

Istorija su lagaminu

Beveik visus penkerius studijų metus gyvenom bendrabutyje, kur turėdavom atskirą mažuliuką kambariuką. Bendroje virtuvėje beveik visada uždavo bent penketas primusų ar „kirogazų“ (tai toks įtaisas, ant kurio, įpylus žibalo ir uždegus, buvo verdama), bendras tualetas buvo toks, kad net graudu rašyti. Vis su baltu pavydu žiūrėdavau į kurso drauges, kurios gyveno mieste ar net su tėveliais, turėjo savus namus. O aš jau daug metų apie tai tegalėdavau svajoti. Ir svajoju tik viena – Vytui buvo tas pats, kur gyventi, didumą laisvo laiko jis praleisdavo teniso aikštėse. Bendrabutyje gauti šeimai atskirą kambarį buvo itin sunku – ilgai sėdėdavau eilėje prie universiteto prorektorius durų, teko prašyti, kad užtartų dekanas ir net fakulteto partorgas (jo balsas tais gūdžiais metais itin daug reikė). Nuo pat pirmų dienų visus šeimos reikalus teko tvarkyti man vienai.

Kai pavasarį baigdavosi mokslo metai ir egzaminų sesija, būdavo privalu tuoj pat su visais daiktai išsikraustyti iš bendrabučio. Susidėdavau visus mūsų negausius drabužius bei daiktus į didelį, dar tėvelio lagaminą ir išvykdavom visai vasarai į Jančius. Ir taip visas keturias studijų vasaras. Man skaudėdavo širdį, kai bendrakursiai ruošdavosi kelionėms, planuodavo įvairiausių žygius, kai kurie dirbdavo universiteto valgykloje Palangoje. Vytas niekur nesutikdavo važiuoti, kad ir kaip prašydavau. Jis buvo tiek daug keliavęs po Sovietų Sąjungą, stovyklaudavo ar dalyvaudavo teniso varžybose. Turbūt jam buvo sunku suprasti jaunikių žmonos polėkius, svajones. Be to, jam jau buvo 33 metai. Pagaliau ir suprasti jis nesistengė. Taip ir praleidau visas studentiškas vasaras Jančių daržuose, plaudama indus ir pieno separatorių, grėbdama šieną, šveisdama grindis.

Iš tų studentiškų vasarų labai įstrigo vienas epizodas. Vėl buvo birželis, vėl visai vasarai vykom į Jančius. Traukiniu atkeliavom iki Kauno, ten autobusų stotyje teko ilgai laukti autobusiuko (važiuodavo toks mažas, išklėtas) į Šakius. Sugalvojau nueiti į maisto parduotuvę nusipirkti tuščių stiklainių (ir tai tais gūdžiais sovietiniais laikais buvo deficitas). Tikėjau, Jančiuose prisirinkti bruknių ir išvirti uogienės. Lagaminą pasaugoti palikom tokiai senyvai suvalkietei, kuri taip pat laukė mūsiškio autobuso. Kai grįžom su stiklainiais, neradom nei suvalkietės, nei lagamino. Ten esančios moterys pasakė, kad atvyko jos autobusas, kad ji jaudinosi, nežinojo, ką daryti su mūsų lagaminu, ir nutarė jį vežtis su savimi į Šakius. Vytas baisingai iširdo (įdomiausia, kad, kaip visuomet, ant manęs, pasirodo, aš turėjau saugoti lagaminą). Kitu autobusu Vytas išvyko į Šakius ieškoti lagamino, o aš išlipau Jančiuose. Labai įsiminė Jančių mamutės reakcija. Mes abi sėdėjom sode ir laukėm grįžtant iš Šakių Vyto. Aš labai graužiausi, verkiau ir kaltinau save. Vis prisimenu, kaip mamutė patylėjo ir pasakė: „Vaikeli, niekada nekaltink tik savęs. Vytas daug vyresnis, jis privalėjo viskuo pasirūpinti.“ Auksiniai žodžiai, bet, deja, viskas ir toliau vyko taip pat – absoliučiai už viską buvau atsakinga tik aš, viskuo turėjau pasirūpinti pati. Jei kas nepavykdavo, kalta likdavau taip pat tik aš viena.

Atkeliauja Kristutė

Ėjo 1958 metai. Jau buvau penktame kurse, Vytautas – šeštame. Visą laiką gyvenom bendrabutyje. Universiteto vadovybė labai nenoromis skirdavo atskirą kambarį studentų šeimai. Po ilgų mano vaikščiojimų pas įvairius valdininkus gavau bendrabučio kambariuką prie moterų tualetų – mūsų kambario durys buvo koridoriuko, kuriuo studentės patekdavo į tualetą, galė. Kai prisimenu tuos metus, negaliu suprasti, kaip ten gyvenom. Tačiau tuomet kitos išeities nebuvo, nuomojamam butui mieste pinigų neturėjom.

Tą vasarą jau laukiausi vaikiuko. Atvykau į penktą kursą jau storulė, labai rūpinausi, kad tik viskas praeitų laimingai. Vis prisimindavau taip liūdnai pasibaigusį pirmąjį nėštumą. Kai mus bendrabutyje aplankydavo Vyto sesuo Nora, vis nepamiršdavom manęs „nudžiuginti“, kad, jos manymu, po persileidimo vaikų mums turėti neteks. Kristutės (tiesa, iki pat gimdymo nežinojau, kas gims) laukėm vėlyvą rudenį.

Pagaliam atėjo spalio pabaiga, ir gimė tokia stipri bei daili mergytė. Ją pavadinom Kristina, šį vardą po perskaitytos Sigridos Undset knygos „Kristina“ buvau seniai išrinkusi. Pranciška ir visi kiti Vyto giminaičiai bandė įrodyti, kad tai lenkiškas ir itin nedailus vardas, vis pasakodavo, jog Jančiuose gyveno tokia nevykusi moterėlė Kristyna. Tačiau čia aš buvau neperkalbama, Vytas pritarė.

Jau laukdama vaikiuko pradėjau sukti galvą, kur teks gyventi. Su kūdikiu į bendrabutį tuomet nebuvo galima grįžti, o pinigų buto nuomai mieste neturėjom. Ilgai sukusi galvą, ką daryti, prisiminiau, kad Žvėryne, Kęstučio gatvėje, gyvena Aldonos (Vitalės sesers) vyro Viktoro brolis Vaclovas. Teko jį aplankyti. Vaclovas turėjo gerą širdį ir sutiko, kai gims mažylis, už nedidelį mokestį priimti mus į galinį kambariuką gyventi. Tad su ką tik gimusia Kristute ant rankų tiesiai iš ligoninės atvykom į Žvėryną.

Butas atrodė liūdnai – du nedidukai kambariukai (iš viso 20 kvadratinėjų metrų) ir virtuvė. Tiesiai prieš langus už poros metrų buvo kito namo siena, todėl į namus niekada nepatekdavo saulė. Kieme buvo gilus šulinys, pakurta krosnis pašėlusiai rūko, mažame šaltame priebutyje pasistatėm vadinamąjį „kirogazą“ (primuso giminaitį). Kieme buvo išlūžęs, sukrypęs tualetas – apie jį geriau išvis neprisiminti. Vargšas dėdė Vaclovas (nuo vaikystės jį vadinau dėde, nes buvo daug vyresnis; 1944 metais, tik pasibaigus karui, mano vardo dieną padovanojo Maironio rinktinę su įrašu „Jūrate, mylėk lietuvišką žodį“) sirgo bronchų astma, naktimis jį kamuodavo priepuoliai, o už sienos rėkdavo mažoji Kristina. Kai naktį eidavau į virtuvę šildyti jai buteliuko ramunėlių arbatos, praėdavau pro jį, sėdintį lovoje ir kamuojamą dusulio. Dabar suprantu, kaip jam turėjo būti sunku.

Mažoji Kristina buvo labai sveika ir stipri, turėjo puikų apetitą. Aš nieko neišmaniau apie vaikų auginimą (man tuomet buvo 22 metai) ir viską stengiausi daryti taip, kaip savo knygoje nurodė doc. Petras Baublys ir prof. Liudmila Steponaitienė. Pieno turėjau nepaprastai daug, bet Kristutę maitinau tiksliai pagal knygas – tik kas 4 valandos, o po paskutinio maitinimo vidurnaktį iki pat 6 valandos ryto duodavau tik arbatėlės. Apie 2 valandą nakties Kristutė jau išalkusi pabudavo ir imdavo baisingai rėkti. Bet knygoje buvo rašoma, kad naktį vaikiuko skrandis privalo pailsėti, tad šiuokštū jį maitinti. O Kristina reikalavdavom maisto ir klykdavo, kiek tik išgali. Tada ją supdavau, nešiodavau, bet „koncertas“ kasnakt tęsdavosi iki pat ryto, kol gaudavo valgyti. Kokia kvailystė – vaikas rėkdavo, o aš valandą kitą po žindymo nutraukdavau ir išpildavau tokį vertingą pieną.

Vytas kiekvieną rytą eidavo į paskaitas ir pratybas ligoninėje, aš apie studijas visai pamiršau – abu visą laiką norėjom tik miego. Pagaliau Vytas neišlaikė ir nusprendė, kad mudvi išgabens į Jančius, kur tuomet gyveno jo tėvukai. Man vien nuo tos minties darėsi baisu – už lango tamsus ir lietingas lapkritis, o Jančiuose dar nebuvo elektros, ką ir kalbėti apie telefoną. Kas bus, jei mažoji susirgs. Tačiau viskas susiklostė kitaip.

Vieną dieną stovintį centriniame gastronome eilėje dėdė Vaclovą ištiko miokardo infarktas, ir jis ten pat mirė. Amžiną jam atilsį, aciu už gerą širdį ir didžiulę pagalbą.

Tuomet visas butukas liko mums – tiesa, teko dėl jo dar pabėgioti, rasti užtariančių, įtakingų pažįstamų, nes namų valdyba tuoj panorė mus iš jo iškraustyti. Kristutei tuomet buvo mėnuo.

Už kelių savaičių iš Kauno, kur glaudėsi pas tetą Stasę, atvyko mamytė. Ji, grįžusi iš Sibiro, buvo pradėjusi vėl mokytojauti, bet turėjo mesti – lageryje praleisti metai negrįžtamai palaužė jos sveikatą. Kai atvyko pas mus, bijodavo viena likti namie, o man reikėdavo bėgti į biblioteką, nes nusprendžiau baigti universitetą ir rašiau diplominį darbą apie Jono Bretkūno pamokslų rinkinio, vadinamosios „Postilės“, kalbą. Todėl pamaitinusi Kristutę (ją žindžiau iki vieno metų, galėjau maitinti ir ilgiau, bet Kristutė, kai išdygo pirmieji dantukai, pradėjo skaudžiai kandžiotis) suvyniodavau į pataliukus, paguldėdavau į vežimuką ir išveždavau į netoliese esančią tylią, ramią Pušų gatvę. Čia ją paimdavo Čiulis (taip meiliai buvo praminta mano mamytė Antanina) ir iš lėto veždavo. Privalėdavau parbėgti už trejeto valandų – Čiulis vienas atsisakydavo net įeiti į namus, visko bijodavo, be to, Kristutę reikėdavo maitinti.

Kadangi diplominį darbą rašiau istorinės gramatikos tema, darbo vadovu tapo Jonas Kazlauskas, tuomet jaunas dėstytojas, – vėliau garsus baltistikos specialistas, profesorius žuvo neaiškiais aplinkybėmis, kaip manoma, nužudytas sovietinio saugumo. Patylomis buvo kalbama, kad jis, apie 1970 metus gavęs kvietimą skaityti paskaitas Vakarų universitete, atsisakė ten „dirbti“ sovietų žvalgybai. Profesorį prisimenu su didele pagarba. Kai aš jo vadovaujama rengiau diplominį darbą, jis buvo itin reiklus, teko daug ir intensyviai dirbti. Ačiū jam už tai – daug išmokau, daug sužinojau.

1959 metų pavasarį, sėkmingai apgynusi diplominį darbą ir išlaikiusi valstybinius egzaminus, gavau universiteto baigimo diplomą. Tuo metu Kristinai buvo pusė metų. Labai džiaugiausi, kad nepaklausiau Vyto ir neišvykau su mažąja į Jančius. Kelios mano bendrakursės, ištekėjusios ir atidėjusios studijas, universiteto taip ir nebaigė. Studijos baigėsi, pradėjau ieškoti darbo, nes gyvenom itin sunkiai, dažniausia maitinomės tik duona, margarinu ir bulvėmis.

Atkeliauja Eglutė

1960 metų rudenį laukiausi Eglutės, Kristutei tuomet buvo dveji metai. Gyvenom Žvėryne mažutėlyje, tamsiame bute be jokių patogumų. Su mumis dar gyveno prieš porą metų iš lagerio grįžęs Čiuliukas. Vietos buvo labai mažai, bet tada atrodė, kad jūra – tik iki kelių, jaunystėje viską galima išverti. Vargšas Čiuliukas miegojo virtuvėje, jį taip norėdavo atsigulti anksčiau, bet aš to niekaip tada negalėjau suprasti, vis dirbdavau iki pusiaunakčio. Gruodžio pabaigoje gavom dovanų iš Jančių didžiulį kalakutą, jį reikėjo sukapti gabaliukais. Kasdien prašydavau Vyto tai padaryti, bet jis „neturėdavo laiko“, nors kasdien žadėdavo. Pagaliau pamačiusi, kad pagalbos iš jo nesulauksiu, nuėjau į malkinę. Ten, pasidėjusi ant kaladės, sukopojau kalakutą – buvau jau stora sturutelė. Tos pačios dienos vakarą prasidėjo sąrėmiai, išvykau į ligoninę ir apie 2 valandą nakties gimė stipri, žavinga mergytė. Gimdžiau 1-ojoje ligoninėje, kur dirbo Vytas. Vis laukiau, kada ateis aplankyti, pasidžiaugti sveika, gražute dukra, bet deja, deja... Šalia gulėjo Liucija, mano pažįstama iš universiteto laikų, jai vyras net atnešdavo taip sunkiai gaunamų apelsinų. Aš gulėjau visų pamiršta, ypač liūdna buvo Naujųjų metų naktį – atrodė, kad niekam nei mažoji Eglutė, nei aš nesam reikalingos, niekas nepasveikino. O Vytas kasdien dirbo toje pačioje ligoninėje, jam tereikėjo pereiti per kiemą.

Po savaitės su mažyle grįžom namo, pieno buvo begalė, Eglutė – nuostabus kūdikėlis, ramutė, valgi. Bet Kristutė pradėjo sirgti angina, pūliuojančia, sunkia. Jau atrodė, kad pasveiko, bet ir vėl pradėjus vaikščioti pakildavo temperatūra, gerklytė supūliuodavo. Taip pravargom visą žiemą. Prof. Liudmila Steponaitienė patarė operuoti, šalinti tonziles, o Kristutei tebuvo pustrėčių metų.

Neturėjau ką daryti, paguldžiau Kristutę į Vaikų ligoninę Vytauto gatvėje (Žvėryne), kur dirbo mano pažįstamas gydytojas Tadas Daugirdas. Jis ir išoperavo Kristutę. Gerasis Čiuliukas atsigulė kartu į ligoninę ir prižiūrėjo Kristutę. Operacija ją labai išgąsdino, vargšėlė ligoninėje tik ir težiūrėjo į duris – ar neateis vėl jos nešti į operacinę. Grįžus Kristutei namo po kokios savaitės pakilo temperatūra ir iškilo ant kūnelio pūslėlių – aišku, kad ligoninėje ji užsikrėtė vėjaraupiais. Greitai visas kūnelis buvo išbertas. Labai saugojau, kad neužsikrėstų Eglutė. Ji ir išliko sveika, tik ant kaktytės iškilo viena didoka vėjaraupių pūslė. Džiaugiausi, kad viskas baigėsi taip laimingai – Eglutė vėjaraupiais persirgo itin lengvai ir įgijo imunitetą. Tam padėjo ir tai, kad ją dar žindžiau.

Atėjo vasara, aš dar dirbau Knygų rūmuose bibliografe ir turėjau nemokamas atostogas. Todėl birželio mėnesį, kai atostogas gavo Vytas, su abiem mergytėmis išvykom į Jančius. Aš turėjau atostogas iki rugsėjo. Vytas, pabuvęs Jančiuose mėnesį, išvyko į Vilnių. Susitarėm, jog po darbo jis pasamdys meistrą, kad perstatytų krosnį ir, nuplėšęs tapetus, išdažytų kambariukų sienas. Praėjo liepa, paskui rugpjūtis, bet jokie darbai net nebuvo pradėti. Ką gi – teks laukti. Rugsėjo pradžioje baigėsi mano atostogos, tad paprašiau Vyto, kad sutikęs Knygų rūmų direktorių teniso aikštėse susitartų, jog aš dar rugsėjį turėčiau nemokamas atostogas. Slinko dienos, įpusėjo rugsėjis, iš Vilniaus nebuvo jokių žinių. Paprašiusi Liudos valandėlę pažiūrėti mažyles (už tai pažadėjau išplauti stubos grindis), susistabdžiau sunkvežimį ir nuvykau į Lekėčių paštą. Gerokai palaukusi, buvau sujungta su Vilniumi. Bičiulės iš Knygų rūmų pranešė, kad lentoje man kabo direktoriaus papeikimas už savavališką negrįžimą į darbą. Tuoj paskambinau direktoriui Antanui Ulpiui. Jis buvo labai piktas, barė mane už tai, kad Vytas, kurį jis taip dažnai sutinka teniso aikštėse, nepasakė apie žmonos norimas atostogas. Būtų juokinga, jei nebūtų pikta. *C'est la vie* – toks buvo mano gyvenimas: kai atsiradavo rūpesčių, vargų, likdavau viena su mergaitėmis. Išsipildė amžinatilsį Albinutės žodžiai, išstarti man ištekėjus: „Gaila man, bet kito tokio nerūpestingo vyro, kaip mūsų Vytas, nesu sutikusi. Tau bus nepaprastai sunku.“

Baigėsi rugsėjis, ir aš su mergytėmis grįžau į Vilnių. Reikėjo eiti į darbą, bet Čiuliui vienai su vaikiukais buvo pernelyg sunku, lageris galutinai palaužė jos sveikatą. Pradėjau ieškoti pagalbininkės ir visai netikėtai radau Liolę, kuri labai norėjo prisiregistruoti Vilniuje. Baisu net pagalvoti, kaip mes tada gyvenom. Čiulis miegodavo ant čiužinio virtuvėje, Liolė šalia jos ant sulankstomosios lovelės, kurią dieną išnešdavo į sandėliuką. Liolės darbas buvo vedžioti mergaites lauke. Netrukus Čiulis ištekėjo už mirusios savo bičiulės vyro Kazimiero ir išsikraustė į Rudnios gatvės mažuliuką namelį. Liolė liko su mergaitėmis viena. Jos prašydavau tik vedžioti vaikiukus po lauką, grįžusi iš darbo viską suplaudavau ir išvirėdavau aš. Liolė, kai aš pareidavau, tuoj išskubėdavo pas seserį (ją su dėdės Leono pagalba įtaisėm į darbą ir priregistravom Vilniuje). Pa-vaikščiojusi su mažylėmis po lauką ir jas paguldžiusi, šokdavau prie darbų – skalbdavau, išvirėdavau rytdienos pietus ir t. t. Kai Eglutei buvo ketveri, o Kristutei šešeri metai, pagaliau gavau joms vietą darželyje. Pati viena to niekaip nebūčiau sugebėjusi padaryti (darželio vedėjai reikėjo mokėti nemažą kyšį, o aš pinigų niekada neturėjau), čia padėjo gerasis Mečys Vitkus.

Dienoraščio rašymas kaip greitasis maistas (11)

Sausio 9 d., penktadienis

Vakar vėlų vakarą atvykome į Kauną. Ryte 11 laipsnių šalčio, stipriai pusto. Emilija išėjo į Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvą. Visoje Kauno rotušės aikštėje (dar prieš pūgą) ir prieigose nuvalytas sniegas ir pripilta druskos. Skaska visiškai negali eiti tokiu grindiniu, gelia pėdutes, tad kirsdamas aikštę nuo Jėzuitų gimnazijos link arkikatedros pernešiau ją ant rankų. Grįžus į kambarį Skaska palindo po lova. Aš atsėdęs prie stalo ir pro langą žvelgdamas į laukę, arkikatedros bokšto fone, nuostabiai pustomą sniegą užrašiau dienoraštyje. Kaune visada sninga... Lyg praitame gyvenime.

Išėjęs į miestą užsukau į Kauno fotografijos galeriją ir, pagautas momento, nusipirkau Rakauskos nuotraukos su dviem vyrais prie knygyno vitrinės plakatą. Pasikabinsiu knygyne. Tada patraukiau į kitą Laisvės alėjos galą – Staniulio knygyną. Praleidęs gerą valandą išsirinkau: 1943 m. išleistą Brazdžionio „Per pasaulį keliauja žmogus“ (15 Eur; verta daugiausiai 5 Eur, bet man asmeniškai reikėjo), Algirdo Landsbergio pjesę „Meilės mokykla“ (6 Eur; bus galima Knygų mugėje parduoti už 12–15 Eur) ir Petro Klimo „Ghillebert de Lannoy In Medieval Lithuania“ (10,20 Eur; visiškai lobis, verta 20–25 Eur), šią vakarę iškart visą perskaičiau. Vėl užsinorėjau į Podolės Kamenecą. Būtų smagu ir į Lilį nuvykti prie de Lannoy kapo. Pasirodo (knygoje pasakojama), kad Franklinas Delano Rooseveltas yra Ghillebert'o de Lannoy brolio palikuonis. Beje, nusipirktoji Klimo knyga, leista Amerikoje, turi Jono Pauliaus Lenktaičio bibliotekos įspaudą.

Sausio 10 d., šeštadienis

Susitikome su Šarūnu. Papietavome kalbėdami apie Lietuvos švietimo sistemą (pradinių klasių mokytojų svarbą vaiko charakterio formavimuisi), kritinį mąstymą (kurio aplink pasigendame), meną, archyvus ir t. t., ir pan. Šarūnas yra seniausias, nuo pirmos klasės (1989), pažįstamas žmogus, su kuriuo iki šiol bendrauju.

Grįžom į Vilnių. Pažiūrėjęs vaizdo įrašą iš susitikimo su bendruomene dėl Kapčiamiesčio poligono vakarę skaičiau knygą „Lietuvos kariuomenė svetimšalių akimis XVI–XVII a.“. *Husa husa, tué tué, ala ala, bi zabi...*

1991 m. sausio 13 d., sekmadienis

Pabudau įtartinai anksti. Pro atviras kambario duris girdžiu visų namiškių balsus: Ajos, tėvo, mamos ir Ajytės. Baksteliu alkūne – brolis dar miega. Negi į medžioklę?.. Tas pats sumuštinių kvapas, bet rengiasi ir tėvas... Į kambarį įeina Aja su batais. Atsirakina seifą ir išsiima ginklus, net tą, kurio niekada neima. Daug šovinių, net ir tuos, kuriuos aš užtaisiau. Bandau kažko klausti... Išgirstu tik Ają prieš išeinant Ajytei sakant: „Bent vieną nušausiu.“

Visą dieną praleidau prie Panevėžio telefono-telegrafo stoties. Nešiojau arbatą.

Sausio 19 d., pirmadienis

Vakar grįžom iš Romos. Vargina oro temperatūros kontrastas.

Dienoraštyje yra tam tikrų duobių, kurios traukia į buvusius įvykius, šie yra aprašomi, bet jų pačių (buvusiųjų buvusiuosiuose) nėra. Labai sunku paaiškinti – dienoraštį rašantis rašo apie praėjusius įvykius, bet juose dar yra duobė kitų praėjusių įvykių, kurių veikiamas jis rašo apie praėjusius įvykius, bet kartu apie juos nerašo.

Užsimerkiu ir regiu Romos panoramą nuo Medici vilos sodo terasos arba nuo Colonnos rūmų.

Pirkau 1949 m. Bolonijoje išleistą dvikalbę (ispanų ir italų) Federico Garcios Lorcos eilėraščių knygą (20 Eur).

Gavau laišką iš klaidėdiečio istoriko prof. Vyganto Vareikio. Mano dienoraštyje perskaitęs apie rengiamą magistro darbą atsiuntė nuorodą į savo parengtą istorinio šaltinio (irgi dienoraščio) publikaciją, kuri (iškart perskaičiau) man tikrai pravers.

Sausio 20 d., antradienis

Nuvažiavau į Trakus pavaikščioti ant Galvės ežero ledo. Nuėjau iki Užutrakio ir grįžau atgal.

Sausio 22 d., ketvirtadienis

Vėl sninga ir pusto. Laukiu, kol ryt važiuosim į Niđą. Pagaliau vėl po daugiau nei dešimtmečio užlipsiu ant marių ledo.

Galvojau, vyksiu į Troškūnus prie Juozo kapo, bet išsiruošiu kitą savaitę ilgesniam žygiui. Šiandien eisiu į Platelio kūrybos vakarą Rašytnamyje.

Mintys po vakaro – Kornelijaus Platelio poezija yra poezija, kuri stato. Jei šiuo metu kas atranda lietuvių poeziją, joje mato pastoliais apstatytą Partenoną. Tie pastoliai ir yra Platelio poezija. Jie ne tik simbolizuoja konservavimą ir atnaujinimą, bet ir yra lietuvių poezijos fundamento dalis. Turint omeny Kornelijaus atspyrimą nuo senosios literatūros, šis pastolių ir Partenono vaizdinys man tampa dar stipresnis.

Visgi nėra natūralu dienoraštyje rašyti apie ateities įvykius, kurie žinai, kad įvyks. Apie svajones – taip. Apskritai dienoraštis su ateitimi mažai ką turi bendro

pačiam autoriui, jei jis jo nerašo tikslingai. O savirefleksija dažniausiai yra (labai abejoju, kad nėra) tikslinga. Dienoraščio rašymas yra tikslingas.

Sausio 24 d., šeštadienis

Sniegaeigis ant marių ledo toks natūralus toje vietoje, kur vasarą – valtelė. Visa Nida – kosminė Marso kanjonų stotis.

Sausio 28 d., trečiadienis

Skaitau 1936 m. Römerio dienoraštį Lituanistikos skaitykloje. Už lango, prieš mane, Jonų bažnyčia ir bokštas, „morgo“ stogu vaikšto vėlės – pusto.

Sausio 30 d., penktadienis

„Juodam šuny“ Emilijai nupirkau Leonardo Šimučio „Amerikos lietuvių tarybą“ (1971, 12 Eur) ir Josepho Bergerio „Displaced Persons“ (12 Eur), o sau knygelę mėlynu viršeliu, iš jos užsakysiu pagaminti užrašinę (6,50 Eur). Su Tomu kalbėjome apie bendrus vasaros planus.

Vasario 13 d., penktadienis

Rašytnamy Eurika organizuoja jau antrą renginį. Nesuprantu, kaip ji ten įsisuko... Šį kartą vyko Valentino dienos šventimas. Skaitė didelis būrys, o dar didesnis klausėsi. Trumpam užsukęs išgirdau Šlepiko partiją. Atėjęs prie mikrofono pasakė paskaitysiąs tekstą apie žmones, baigusius keturias klases. Nepagavusi kampo publika žvangė. Skaitė Šlepikas novelę apie tarpukario jaunimą, baigusį pradžios mokyklą, kaip sakė – turintį daug sentimentalumo. Itin autentiškas ir sentimentalus tekstas.

Vasario 16 d., pirmadienis

Uždariau knygyną šventei ir išvažiavau su Em pasivažinėti. Saulėta, gražu. Pažinties pradžioje pirmą mūsų Vasario 16-ąją važiuojame į Nemeikščius... Šį kartą pro Anykščius ir Viešintas užsukome pas tėvą. Iššoviau dvi signalines raketas: žalią ir raudoną.

Vasario 17 d., antradienis

Visą dieną praleidęs Panevėžyje, spėjau grįžti į šeštą valandą prasidėjusį Gintaro Grajausko jubiliejinį vakarą Rašytnamyje. Scenoje buvo su savo vaikais, renginį vedė Mindaugas Nastaravičius. Knygų mugėje 2008 m. knygoje „Eilėraščiai savo kailiu“ man dedikuodamas parašė: „Spėju, pravers.“

– JONAS VALONIS –

Autoriaus nuotrauka

